

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU POLİTİKASI ve İŞLETMECİLİĞİ
ANABİLİM DALI

AFGANİSTAN İSLAM CUMHURİYETİ
DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI: KURUMSAL BİR
İNCELEME

Yüksek Lisans Tezi

Mujtaba SHAFQAQ

Danışman
Doç. Dr. İlhan ARAS

Nevşehir
Haziran 2019

Mujtaba SHAFQAQ AFGANİSTAN İSLAM CUMHURİYETİ DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI Yüksek Lisans Nevşehir
KURUMSAL BİR İNCELEME

Tezi 2019

T.C.

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KAMU POLİTİKASI ve İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI

**AFGANİSTAN İSLAM CUMHURİYETİ DIŞİŞLERİ
BAKANLIĞI: KURUMSAL BİR İNCELEME**

Yüksek Lisans Tezi

Mujtaba SHAFaq

Danışman

Doç. Dr. İlhan ARAS

Nevşehir

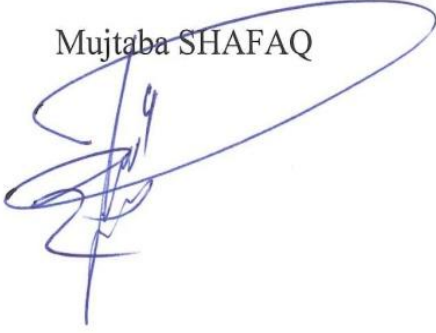
Haziran 2019

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

Mujtaba SHAFaq

“Afganistan İslam Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı: Kurumsal Bir İnceleme” adlı
Yüksek Lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Mujtaba SHAFaq

Danışman

Doç. Dr. İlhan ARAS

Kamu Politikası ve İşletmeciliği Anabilim Dalı Başkanı

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ARSLAN

Doç. Dr. İlhan ARAS danışmanlığında Mujtaba SHAFaq tarafından hazırlanan “Afganistan İslam Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı: Kurumsal Bir İnceleme” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Politikası ve İşletmeciliği Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

17/06/2019

JÜRİ

Danışman : Doç. Dr. İlhan Aras
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Arslan
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Altuğ Günar

İMZA

.....
.....
.....

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 21 / 06 / 2019 tarih ve 2019.23.49 sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

21 / 06 / 2019

Doc. Dr. Vedat AKTEPE
Enstitü Müdürü

AFGANİSTAN İSLAM CUMHURİYETİ DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI: KURUMSAL BİR İNCELEME

Mujtaba SHAFaq

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Kamu Politikası ve İşletmeciliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi,
Haziran 2019**

Danışman: Doç. Dr. İlhan ARAS

ÖZET

Afganistan'daki karmaşık ve gelişmemiş sosyal ve politik yapı, finansal ve idari sorunlarla birleşince, idari hizmetler konusunda önemli sorunlara neden olmaktadır. Çalışmanın amacı; Afganistan Dışişleri Bakanlığı üzerine bir inceleme yaparak Dışişleri Bakanlığı'nın idari sorunlarına çözüm önerileri sunmaktır. Çalışmada yöntem olarak alan yazını taraması kullanılmıştır. Çalışma kapsamında; siyasi ve tarihi belgelerin arşivlenmesi ve Afganistan Dışişleri Bakanlığı'nın tarihi bilgilerine kamu erişiminin kısıtlanması nedeniyle daha ziyade kitaplar, makaleler, internet kaynakları, gazeteler kullanılmıştır. Bu nedenle, çalışmada Afganistan Dışişleri Bakanlığı'ndan güvenilir ve tarihi bilgilerin istenilen ölçüde elde edilememesi bazı kısıtlamalara neden olmuştur. Bu çalışma; Afganistan Dışişleri Bakanlığı'nın idari yapısına yönelik akademik bir incelemede başlangıç olması nedeniyle ve Afganistan'da yakın gelecekte bölgesel ve uluslararası arenada güçlü ve yetenekli bir diplomatik sistemin ortaya çıkmasına katkı sağlayacağı düşünüldüğünden önem arz etmektedir. Çalışmada Dışişleri Bakanlığı'na ilişkin iki temel sorun tespit edilmiştir. İlki, Bakanlığın personel kadrolarındaki etnik köken benzerliğidir. Bir başka deyişle, belli etnik kökenlerin personel kadrolarında daha fazla görülmesidir. Bakanlığın ikinci önemli sorunu ise, idari ve mali yapısında yaşanan sorunlardır. Mali kaynakların doğru kullanılmaması ve yönetimindeki istikrar eksikliği üzerinde durmak gerekmektedir. Sonuç olarak, Afganistan İslam Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı ile ilgili yapılan bu çalışma Bakanlığın eksiklerine dikkat çekerek daha iyi bir yapıya kavuşması için bazı önerilerde bulunmaktadır. Öncelikle, etnik kökene bakılmaksızın liyakat esasına göre görevlendirmelerin yapılması gerekmektedir. Ayrıca, Bakanlık içerisindeki mali sorunlar engellemek için gerekli mekanizmalar kurulmalıdır. Böylece Bakanlık daha doğru bir şekilde Afganistan halkına ve ülkesine hizmet edebilir.

Anahtar Kelimeler: Afganistan İslam Cumhuriyeti, Dışişleri Bakanlığı, Yapısal Reformlar

MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF THE ISLAMIC REPUBLIC OF AFGHANISTAN: A CORPORATE REVIEW

Mujtaba SHAFaq

**Neveşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences
Public Policy and Management Master Science, M.A. / M.B. A. Thesis,
June, 2019**

Supervisor: Assoc. Professor İlhan ARAS

ABSTRACT

Complicated and underdeveloped social and political structure in Afghanistan, combined with financial and administrative corruption that brought about problems related to services. Purpose of this study is to do some research on Afghanistan's Ministry of Foreign Affairs and to provide solutions to its administrative problems. In this study, reviewing of related literature is used as a method. Public access to the archives of historical and political documents is prohibited by Ministry of Foreign Affairs therefore instead of original resources, books, articles, newspapers and reliable internet resources were used effectively. This study is important because it can serve as a foundation for a more advanced research project on the subject of the Ministry of Foreign Affairs that it can contribute the emergence of a strong and a capable diplomatic system in Afghanistan and in the region in the near future. In this study, two major problems were identified related to Ministry of Foreign Affairs. The first one is the uneven allocation of office positions amongst ethnic groups. In other words, there are certain ethnicities that hold more office positions than the others. The second one is about the administrative and financial structure of the Ministry. It must be overemphasized on expenditure of financial resources and unstable management. As a result, this study that was done about Ministry of Foreign Affairs draws attention to the deficiencies and makes some recommendations for the reform of the current structure. Primarily, while hiring a staff, they should play attention to qualifications of staffs not to ethnic background. Moreover, effective mechanisms should be established to prevent fiscal problems. These reforms can give the Ministry of Foreign Affairs the capacity to carry out its mission in an efficient and effective manner. Thus, the Ministry can more accurately serve the people and country of Afghanistan.

Keywords: Islamic Republic of Afghanistan, Ministry of Foreign Affairs, Structural Reforms

TEŞEKKÜR

Ülkemle ilgili bir tez hazırlamak ve bu tezi farklı bir dilde yazmak benim için önemli bir deneyim olmuştur. Çalışmada mümkün olduğunca Farsça kaynaklar kullanarak konuyu birincil kaynaklardan ele almaya çalıştım. Farsça kaynaklardan yapılan çevirilerin sorumluluğun bana ait olduğunu belirtmek isterim. “Afganistan İslam Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı: Kurumsal Bir İnceleme” adlı tez çalışmasının hazırlanması sürecinde bana yol ve yöntem gösteren, bilgi ve tecrübelerini paylaşan, kıymetli zamanlarımı çalışmam için ayıran Değerli Danışman Hocam, Doç. Dr. İlhan ARAS’a gönülden teşekkür ederim. Eğitim hayatım boyunca her zaman yanımda olan ve bana destek veren aileme de teşekkürü bir borç bilirim. Son olarak, hayatı paylaştığım eşime ve çocuklarıma onlardan ayrı kalmamın bir özrü ve hediyesi olarak bu tezi armağan ediyorum.

Mujtaba SHAFQA

Nevşehir, 2019

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK	
KABUL ve ONAY SAYFASI	
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLolar LİSTESİ.....	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AFGANİSTAN İSLAM CUMHURİYETİ'NİN DEVLET YAPISI

1.1. AFGANİSTAN SİYASİ/ANAYASAL DÜZENİN/SİSTEMİNİN	
TARİHSEL ARKA PLANI	3
1.2. AFGANİSTAN'DA ÜÇ GÜCÜN BİRBİRİYLE İLİŞKİSİ.....	6
1.2.1. Yasama Gücü	7
1.2.1.1. Bakanlara Güvenoyu	7
1.2.1.2. Bakanların Yasama Gücüne Karşı Sorumlulukları	8
1.2.1.3. Yasama Organının Mali Denetimi	8
1.2.1.4. Yargı Organının Üyelerine Güvenoyu	8
1.2.1.5. Şikâyetlerin İncelenmesi	9
1.2.1.6. Milli Şura	9
1.2.1.7. Afganistan Parlamentosu'nun Teşkilatı ve Yapısı.....	10
1.2.1.7.1. Parlaentonun Yapısı	10
1.2.1.7.2. Teşkilat	11
1.2.1.7.3. Afganistan Senato Meclisinin Oluşumu ve Yapısı	11
1.2.1.7.4. Loya Jirga/Büyük Meclis	12
1.2.2. Yürütme Organı	13
1.2.2.1. Başsavcılık	14
1.2.2.2. Başkanlıklar	15

1.2.2.3. Komisyonlar	15
1.2.2.4. Cumhurbaşkanı	15
1.2.2.5. Hükümet	18
1.2.2.5.1. Bakan Olabilme Koşulları	18
1.2.2.5.2. Hükümetin Görevleri	19
1.2.2.5.3. Hükümetin Görev Paylaşımı	20
1.2.3. Yargı Organı	21
1.2.3.1. Afganistan Hukuk Sisteminde Yüksek Mahkeme	21
1.2.3.1.1. Yüksek Mahkeme'nin Yapısı.....	22
1.2.3.1.2. Yüksek Mahkeme'nin Görev ve Yetkileri	23
1.2.3.1.3. Yüksek Mahkeme Başkanının Görev ve Yetkileri ...	24
1.2.3.1.4. Yüksek Mahkeme'nin Divanları/Mahkemeleri.....	24
1.2.3.1.5. Yüksek Mahkeme'nin Merkezi Teşkilatı.....	26
1.2.3.2. Temyiz Mahkemesi	27
1.2.3.3. Asliye Mahkemesi.....	28

İKİNCİ BÖLÜM

AFGANİSTAN İSLAM CUMHURİYETİ

DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI'NIN YAPISI

2.1. DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI'NIN KURULMA SÜRECİ.....	31
2.2. AFGANİSTAN DIŞİŞLERİ BAKANLARI	31
2.2.1. Şah Amanullah Han Dönemi Dışışleri Bakanı: Mahmud Tarzi (1919-1922)	31
2.2.2. Şah Amanullah Han Dönemi Dışışleri Bakanı: Muhammed Veli Han Dervazi (1922-1924).....	32
2.2.3. Şah Amanullah Han Dönemi Dışışleri Bakanı: Ghulam Nabi Han Charkhi (1924-1927).....	33
2.2.4. Muhammed Zahir Şah Krallığı Dönemi Dışışleri Bakanı ve Başbakanı: Nur Ahmed İtimadi (1965-1967)	34
2.2.5. Muhammed Zahir Şah Krallığı Dönemi Dışışleri Bakanı ve Başbakanı: Muhammed Musa Şefik (1972-1973)	34
2.2.6. Nur Muhammed Taraki Dönem Dışışleri Bakanı	

ve Başbakan Yardımcısı: Hafızullah Amin (1978-1979).....	35
2.2.7. Burhanuddin Rabbani Dönemi Dışışleri Bakanı: Hedayat Amin Arsla (1993-1994)	35
2.2.8. Burhanuddin Rabbani Dönemi Dışışleri Bakanı: Abdul Rahim Ghafourzai (1996)	36
2.2.9. Hamid Karzai'nin Geçici ve Geçiş Hükümetleri Dışışleri Bakanı: Abdullah Abdullah (1998-2006).....	36
2.2.10. Hamid Karzai Dönemi Dışışleri Bakanı: Rangin Dadfar Spanta (2006-2009)	37
2.2.11. Hamid Karzai Dönemi Dışışleri Bakanı: Zarar Ahmad Osmani (2013-2014).....	37
2.2.12. Eşref Ghani Dönemi Dışışleri Bakanı: Salahuddin Rabbani (2015-).....	37
2.3. DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI'NIN GÖREV VE YETKİLERİ	38
2.4. DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI DEPARTMANLARI/GÖREVLERİ.....	42
2.4.1. Siyasi Bölüm	42
2.4.1.1. Bölgesel Konularda Uzman Olma.....	42
2.4.1.2. Kurum İçi Etkileşim Gücüne Sahip Olma	42
2.4.1.3. İkili Diplomasiye Dikkat Etme	43
2.4.1.4. İç Politik Güçlerle İyi İlişkiler İçerisinde Olma.....	43
2.4.2. Ekonomik İşbirliği Bölümü	43
2.4.2.1. İyi Yönetim	44
2.4.2.2. Fırsat Yaratma.....	45
2.5. DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI'NIN BÜTÇESİ VE PERSONELİ	45
2.5.1. Afganistan Bütçesine Genel Bakış	45
2.5.2. Dışışleri Bakanlığı Bütçesi	47
2.5.3. Dışışleri Bakanlığı Personeli.....	48
2.5.3.1. Eğitim Programlarının Oluşturulması ve Uygulanması	50
2.5.3.2. Dışışleri Bakanlığı Teşkilatında Gerçekleştirilen Reformlar	50

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
AFGANİSTAN İSLAM CUMHURİYETİ DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI
SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

3.1.SORUNLAR.....	55
3.1.1. Dışışleri Bakanlığı'nda Siyasi Partilerin Rolü ve Etnik Yönelimler.....	55
3.1.2. Mali ve İdari Sorunlar	59
3.2. ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	68
3.2.1. Dışışleri Bakanlığı Yapısında Siyasal Çoğulculuk	68
3.2.2. Dışışleri Bakanlığı'nın İdari ve Kamu Hizmeti Yapısının Düzeltilmesi..	69
3.2.3. Dışışleri Bakanlığı İdari Hizmetler Sürecinde Değişikliğe Gidilmesi	71
3.2.4. Dışışleri Bakanlığı Çalışanlarının Maaşları ve Mali Sorunlarla İlişkisi.....	71
SONUÇ.....	73
KAYNAKÇA.....	80
ÖZGEÇMİŞ	88

TABLolar LİSTESİ

Tablo 2.1.: Dışışleri Bakanlığı Bütçesi	48
Tablo: 3.1 Etnik Kökene Göre Dışışleri Bakanlığı Üst Düzey Görevlileri.....	56
Tablo: 3.2 2017-2018 itibariyle Etnik Kökene Göre Afganistan'ın Dış Ülkelerdeki Büyükelçileri ve Başkonsolosları.....	57
Tablo 3.3. 1994'ten Günümüze Dışışleri Bakanları Etnik Kökenleri	59
Tablo: 3.4 Dışışleri Bakanlığı Teşkilatında Etnik ve Aile Bağı Rolü.....	62
Görsel 3.1.: Dışışleri Bakanlığı İdari Müdürü Mühiddin Sahibzade imzası ile Afganistan'ın Washington DC Büyükelçiliğine gönderilen 11.10.2016 tarihli ve 123/7162 sayılı Mektup.....	67

GİRİŞ

Her ülkenin temel haklarına göre vatandaşlar, hükümetten ve bağlı kuruluşlarından uygun ve iyi hizmetler sunmasını bekler. Öte yandan hükümet de eşit adaleti sağlamak ve toplumu geliştirmek için hizmet seviyesini yükseltecek kolay ve kapsayıcı yöntemleri arayış içindedir. Bu nedenle vatandaşlar, refah hizmetlerinin yanı sıra kamu kurumlarının nasıl bir yapıda olacağına önem verirler. Bu konunun hassasiyeti, hükümetleri de şeffaf görünmek ve kararlarını meşrulaştırmak için hizmet sunumuna önem vermeye zorlamaktadır. Bu yüzden hükümetler, kapasitesini geliştirmeye, geleneksel bir yaklaşımdan modernleşmeye geçmeye ve bürokrasiyi azaltarak hizmetlerinin kalitesini ve hızını artırmaya çabalamaktadır. Ancak Afganistan'daki idari hizmetlerin sunumu hala birçok zorlukla ve gelenekselliklerle karşı karşıyadır. Bu nedenle idari reform süreci, devlet dairelerindeki yaygın sorunlar ve yetersiz hizmet temini ile birlikte yaşanan ve karmaşık bir idari sistemden etkilenmiştir. Afganistan'daki yıpranmış sistem ve memurlar, eylem sürecinin süresini uzatmakta, şeffaflık seviyesini ve işin ilerlemesini azaltmaktadır. Bu eksiklik, bir Afgan vatandaşının kendi ülkesinden dışarı çıkıp başka bir ülkedeki diplomatik temsilciliklerle muhatap olduğu zaman daha fazla hissedilir. İçeride ve dışarıdaki temsilcilikleri ile Dışişleri Bakanlığı, Afgan vatandaşlarının siyasi, kültürel, sosyal ve ekonomik işlerini yönetmekten sorumludur ve ülkenin dış ve uluslararası ilişkileri çerçevesinde profesyonel bir örgütlenmeye sahip olmalıdır.

Bu araştırmada, Afganistan Dışişleri Bakanlığı'nın kurumsal yapısı, işleyişi, performansı ele alınmış ve eleştirel bir gözle bakılmıştır. Böylece çalışma Afganistan'la ilgili literatüre kurumsal bir inceleme açısından katkı sağlayacaktır. Afganistan Dışişleri Bakanlığı üzerine yapılan bu çalışmada iki sorunla karşılaşmıştır. Öncelikle konuyla ilgili Türkçe ve İngilizce kaynakların olmaması, birincil kaynak olarak Farsça üzerinden bir inceleme yapılmasını gerektirmiştir. Ancak ülkenin kendi dilinde de büyük bir literatür olmaması kaynak açısından biraz dar bir imkana neden olmuştur. İkinci olarak Dışişleri Bakanlığı arşiv bilgilerine erişebilmek için Afganistan Dışişleri Bakanlığı Temmuz-Ağustos 2017'de bizzat

ziyaret edilmesine, e-mail üzerinden bilgi talep edilmesine rağmen az sayıda kaynağa ulaşılmış, Bakanlık'tan kaynak konusunda önemli bir destek elde edilememiştir.

“Afganistan İslam Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı: Kurumsal Bir İnceleme” başlıklı çalışma üç bölüm halinde hazırlanmıştır. İlk bölüm, Afganistan İslam Cumhuriyeti Hükümeti'nin yapısını incelemektedir. Bu bölümde, Afganistan hükümet yapısı irdelenmiş ve yasama, yürütme ve yargı çerçevesinde ülkenin kurumsal yapısı tanıtılmıştır. Bu bölümde, Afgan hükümetinin yapısı anayasasına göre açıklanmış, üç kuvvet arasındaki ilişki detaylı bir şekilde tartışılmış ve Dışışleri Bakanlığı bunun merkezinde yer almıştır.

İkinci bölüm, Afganistan Dışışleri Bakanlığı'nın geçmişini, Amanullah Han döneminden günümüze kadar görev yapan dışışleri bakanlarından bazılarının biyografisini, Dışışleri Bakanlığı'nın içyapısını ve görevlerini ele almıştır. Güvenilir ve tarihi bilgilerin eksikliği Afganistan dışışleri bakanlarının tanıtıldığı bu bölümde açıkça hissedilmektedir. Ancak, Afganistan Dışışleri Bakanlığı'nın mevcut yapısına dair net bir görüş sağlamak için mümkün mertebe çaba sarf edilmiştir.

Üçüncü bölüm bu çalışmanın merkezidir ve Dışışleri Bakanlığı'nın idari sorunlarını inceleyerek ve uygun çözümler sunarak Dışışleri Bakanlığı'na kapsamlı bir genel bakış sağlamayı amaçlamaktadır. Afganistan'daki karmaşık ve gelişmemiş sosyal ve politik yapı, finansal ve idari sorunlarla birleşince, idari hizmetler konusunda çok büyük bir kafa karışıklığı yaratmaktadır ve çözümü için ulusal azim ve genel bir bilinçlenme gerekmektedir. Çalışmanın son bölümünde, Afganistan Dışışleri Bakanlığı'nda etnikçilik ve mali/idari sorunlar şeklinde iki temel sorun olduğu gösterilmiş, bu sorunlara ilişkin çözüm önerileri sunulmuştur.

Afganistan'la ilgili sınırlı sayıdaki mevcut literatürde daha önce ele alınmayan bir konu olarak kurumsal bir katkı sağlamasını umut ettiğimiz bu çalışma, Dışışleri Bakanlığı'na ilişkin bir farkındalık yaratabilirse daha nitelikli bir kurumsal yapı oluşturulmasına akademik anlamda da katkı sağlayacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AFGANİSTAN İSLAM CUMHURİYETİ'NİN DEVLET YAPISI

Bu bölümde Afganistan devlet yapısını yakından tanımak amacıyla öncelikle Afganistan'daki anayasal gelişmelerden bahsedilecek, daha sonra Afganistan'da yasama, yürütme ve yargının özellikleri, kurumsal yapıları ve görev alanları ele alınacaktır. Böylece, Afganistan Dışişleri Bakanlığı incelemesinden önce Afganistan devlet yapısına ilişkin genel bir görünüm sağlanmaya çalışılacaktır.

1.1. AFGANİSTAN SİYASİ/ANAYASAL DÜZENİN/SİSTEMİNİN TARİHSEL ARKA PLANI

Afganistan'ın Temel Yasası adlı kitapta, devlet şu şekilde tanımlanmıştır: Devlet, belirli bir bölgede süreklilik içeren faaliyetlere odaklanan ve belirli bir düzene tabi tutulan veya devlet, belirli bir toplumu idare eden, belirli coğrafi sınırları bulunan, sabit olarak belirli siyasi düzene tabi olan yasal ve siyasi bir oluşumdur. Yahut devlet, belirli bir yerde sürekli yaşayan büyük bir topluluktan oluşur ki, o toplum manevi bir şahsiyet, düzen ve bağımsızlığa sahiptir. Devlet, belirli bir bölgede yaşayan yerleşik halkı yönlendiren, liderleri ve itaat edenleri bulunan güçlü bir siyasi hâkimiyeti olan manevi bir öndere sahip olan bir yapıdır.¹ Diğer bir ifadeyle devlet, çok veya az bir cemiyeti içinde barındıran, belirli bir bölgeyi devamlı olarak elinde

¹ Sarwar Daniş, **Afganistan Temel Hukuku**, Kabil: Nakş, 2010, s. 118.

[دانش ، سرور (1389) حقوق اساسی افغانستان، کابل، نقش، ص 118.]

bulunduran ve yabancıların kontrolünden bağımsız veya bağımsız yaklaşım içinde olan organizasyonlu bir yapıdır ki halkın çoğu ona itaat eder.²

10.04.1923 tarihinde 73 madde içeren Afganistan'ın ilk Anayasası Nizamnâme-i Esasiyi Devlet Aleyhi Afganistan/Afganistan'a Karşı Devletin Nizamnâme-i Esasisi adıyla onaylanarak ilk defa kraliyet gücü düzenli hale gelmiş ve vatandaşın temel hakları bir nebze olsun garanti altına alınmıştır. Anayasal ve parlamenter bir sistemle 110 maddelik ikinci anayasa 1931'de onaylanmıştır. Fakat pratikte saltanat ve jirga sistemi (belirli kişilerin sözünün geçerli olduğu bir kurul, istişare toplantısı anlamında bir sistem) devam etmiştir.³

Üçüncü anayasa 1964 yılında kabul edilmiştir. Bu anayasa kraliyetin yanı sıra icra yasama ve yargı gücünün zeminini hazırlamış olsa da kral hala iktidarın bir tezahürü olmuştur. Mezkûr anayasada iki meclis öngörülmüştür. Bilahare 1973 yılında Davud Han'ın darbesiyle kraliyet sistemi sona ermiş ve ardından cumhuriyet kurulmuştur. Cumhuriyet döneminde 1976'de yeni bir anayasa onaylanmış ve bu anayasaya uygun olarak tek parti sistemi ülkede resmîyete tanınmıştır.⁴ 1978'de Komünistlerin desteği ile Afganistan Halk Cumhuriyeti kurulmuştur. Komünist rejimi, önceki anayasayı ilga ederek 14.04.1980 tarihinde yeni bir anayasayı kabul etmiş ve yeni anayasa uyarınca tek partili sistem resmîyet kazanmıştır.⁵

13 bölüm ve 149 maddeden oluşan altıncı anayasa Necibullah'ın hükümeti döneminde 1987'de kabul edilmiştir. 12 bölüm ve 162 maddeden oluşan yedinci anayasa ise LoyiJirga/Büyük Meclis veya ulusal meclis vasıtasıyla 2003 yılında

---

² Daniş,118.

³ Khadem Hossin Fazeli, **Afganistan'ın Politika Sistemi ve Üç kuvvet etkileşimi**, Kabil:(y.y.) 2007, 158.

[فاضلی، خادم حسین(1386) نظام سیاسی افغانستان و تعامل قوای سه گانه، کابل، ص158.]

⁴ Sait Celaldin Medeni, **Siyasi Bilimler Genel Bakış ve Temelleri**, Tahran: Payende Basım Yayın, 1997, 13.

[مدنی، سید جلال الدین،(1376) مبانی و کلیات علوم سیاسی، تهران: پایدار، ص13]

⁵ Abdulhamid Ebu'l-Hamd, **Siyasetin temelleri**, 7.Basım, Kabil: Asr Basım Yayın, 1997, 199.

[ابوالحمد، عبدالحمید (1376) مبانی سیاست، کابل، انتشارات عصر، جلد 7، ص 199]

onaylanmıştır. Bu anayasa önceki anayasalardan daha düzenli görünmektedir. Yeni anayasaya göre ilk defa Şii medeni hukuku resmîyet kazanmıştır.⁶

Afganistan İslam Cumhuriyeti anayasasına bakıldığında, Afganistan yeni hükümetinin siyasi düzeninin başkanlık sistemi olduğu sonucuna varmak mümkündür.⁷ Anayasaya göre, Cumhurbaşkanı, hükümetin en önemli yetkili ve devlet reisi sıfatında olup, halkın gizli oyu ve özgür iradesiyle doğrudan seçilir. Bununla birlikte Cumhurbaşkanı, aynı zamanda yürütme gücünün baş sorumlusudur. Konuyla ilgili anayasa maddesi şöyle demektedir: “Cumhurbaşkanı Afganistan İslam Cumhuriyeti’nin başı/başkanı olarak yetkilerini, yürütme, yasama ve yargı alanlarında, anayasa hükümlerine uygun olarak uygular”. Anayasa’nın 61. maddesinde ise: “Cumhurbaşkanı, cumhurbaşkanlığı seçiminde, seçimdeki oyların yüzde 50’den fazlasını alarak, yani %50+1 oy alarak, halkın gizli oyu ve irade özgürlüğü ile doğrudan seçilir” ve ayrıca Anayasanın 71. maddesinde: “Hükümet, Cumhurbaşkanı ve Bakanlardan oluşmaktadır; Bakanlar Cumhurbaşkanının başkanlığı ile görevlerini yürütürler” ifadeleri yer almaktadır. Zikredilen maddelere göre Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanlığı ile birlikte yürütme gücünün başkanlık görevinden de sorumludur.

Aynı anayasanın diğer maddelerine göre, Parlamento (*WolesiJirga*) en güçlü Milli Şura Meclis/Ulusal Meclistir ve genel seçim yoluyla gizli ve doğrudan seçilirler. Anayasa’nın 81. maddesine göre “Afganistan İslam Cumhuriyeti Ulusal Meclisi, en yüksek yasama organı olarak halkın iradesinin tezahürüdür ve tüm ulusu temsil eder.” Ayrıca Anayasa’nın 83. maddesine göre: “WolesiJirga’nın üyeleri milletin aracılığı ve genel seçim yoluyla gizli ve doğrudan seçilirler.” Anayasanın 82. Maddesinde ise Milli Meclis’in ikiye ayrılacağı belirtilmiştir. Biri parlamento (*WolesiJirga*), diğeri Senatör’dür (*Mişranojirga*). “Böylece, Milli Meclis,

---

⁶ Hossin Ali Anos, **Afganistan’ın Politika Sisteme ve Üç kuvvet etkileşim**, Kabil: Kabil Üniversitesi, 2004, 15.

[انوش، حسین علی (1383) نظام سیاسی افغانستان و تعامل قوه ای سه گانه، کابل، دانشگاه کابل، 15]

⁷ Afganistan Anayasası,

<http://www.iaccim.ir/attachments/article/166/ghanoone%20asasiye%20afghanistan.pdf>, 61. ve 62.

Madde.

[قانون اساسی افغانستان ماده های 61 و 62]

WolesiJirga ve Mişranojirga'dan oluşuyor. Mezkûr meclislerin üyeleri Afganistan halkının seçmiş olduğu temsilciler olup en yüksek yasama yetkisine sahiptir.”

Zikredilen maddelere göre halkın iradesi, biri icra kurulunun başkanı sıfatında olan cumhurbaşkanı seçimlerinde, diğeri ise meclis üyelerinin seçimi olmak üzere iki merhalede tecelli ediyor. Böylece Afganistan'da görünüşte başkanlık sistemi oluşmuş oluyor; zira anayasanın maddelerine binaen Cumhurbaşkanı halkın seçimiyle cumhurun başkanı olmakla birlikte yürütme gücünün de başkanı oluyor. Fakat önemli bir husus, bu sistemin asıl özelliği üç gücün birbirinden ayrılması meselesidir; üç kurumun hiçbiri birbirlerine karşı sorumlu değildir. Örneğin, parlamento devlet azalarından hiçbir heyeti sorgulayamaz veya meclise çağırabilir. Hukukçular başkanlık sistemini şöyle tanımlamışlardır: “Başkanlık sistemi, anayasada belirtildiği gibi güçlerin ayrılığı olan siyasi bir sistemdir; icra veya yürütme gücü milletin doğrudan seçmesiyle gelen devlet başkanının elindedir. Cumhurbaşkanı yasama ve parlamentoya karşı sorumlu değildir.” Dolayısıyla anayasada başkanlık sisteminin en belirgin özelliği olan güçler ayrılığı meselesi dikkate alınması gereken bir husustur. Hâlbuki anayasada başkanlık sistemi kabul edilmekle birlikte güçler ayrılığından itaat edilmeyip belki de nispi bir şekilde güçler ayrılığından ve güçlere yardımdan bahsedilmiştir.⁸

1.2. AFGANİSTAN'DA ÜÇ GÜCÜN BİRBİRİYLE İLİŞKİSİ

Başkanlık sistemi ya da güçler ayrılığı denilen sistem, uzmanlaşmış kurumların ortaya çıkmasına neden olur. Bu sistemde her bir kurum kendisine düşen özel görevi yerine getirmekle görevlidir. Hiçbir güç başka bir gücün işini yapma hakkına sahip değildir. Bu sistemde, hükümet, güçlerin arasında bir sınır belirlemiştir; bu yüzden hiçbir güç başkalarına göre tercih edilemez, biri ötekini görevine müdahale edemez ve herkes kendi görevini yerine getirmekle mükelleftir.⁹

Afganistan'ın anayasasında yürürlükte nispeten yeni bir yolun seçildiği görülmektedir. Bu da başkanlık sistemini kabul etmekle birlikte, güçler ayrılığının takip edilmemesi demektir. Belki de Afganistan bir bütün olarak işbirliği, fikir alış-verişi içinde olmak ve birbirleriyle empati kurmak için yeni bir adım atmak

---

⁸Anoş, 16.

⁹ Afganistan Anayasası, md. 83

istemiştir. Aslında, nizam, yapı ve iş, nispi güçler ayrılığı sistemini kabul etmiştir. Çünkü başkanlık sisteminde, Meclis Milletvekilleri, yürütme yetkisinin kapsamında bakanlara müdahale etme hakkına sahip değildir. Bakanların, Meclise karşı hesap verme zorunluluğu yoktur. Buna rağmen Afganistan Anayasasının 91. maddesinde, başkanlık sisteminin özelliklerine ters düşecek şekilde Milletvekillerinin yetkileri hakkında şöyle denmektedir: “Parlamento, Anayasanın 92. maddesine binaen her bir bakanın Meclise istizah etme ve hesap sorma hakkına sahiptir. Anayasanın 92. maddesi de şöyledir: “Parlamento tüm üyelerin %20 oy teklifi üzerine, her bir bakanı, soruya tabi tutmak için Meclise çağırabilir. Onların açıklamaları ikna edici olmadığı takdirde, parlamento güvensizlik oyları inceler. Bakana verilen güvensizlik oyu, açık olmalı ve doğrudan deliller üzerine dayanmalıdır. Bu oy Milletvekillerinin çoğunluğunun kararıyla verilir. Ayrıca anayasanın 93. Maddesinde “Milli Şura Meclisinin her bir komisyonu, belirli konularda herhangi bir bakandan bilgi isteyebilir. Kendisine soru sorulan veya kendisinden bilgi istenilen şahıs/bakan, sorulara yazılı veya sözlü olarak cevap verebilir” denilmektedir.¹⁰

1.2.1. Yasama Gücü

1.2.1.1. Bakanlara Güvenoyu

Cumhurbaşkanı, yürütme gücünün de başkanı olduğundan dolayı güvenoyu almaları için kabineyi parlamentoya göndermelidir. Parlamentonun kabineye güvenoyu vermesi onun yetkisini ve gücünü gösteren bir uygulamadır. Parlamentonun bu gücü ve yetkisi, yürütme gücünü parlamenter gözetme ilkesinden kaynaklanır ki bakanlık görevine getirilenler, parlamentonun güvenoyunu elde etmeleri gerekir. Zira yasama gücünün üyeleri doğrudan seçimle seçilir ve halkı temsil ederler.¹¹ Anayasanın mezkûr maddesinde, “parlamentonun üyeleri, halkın vasıtasıyla gerçekleşen özgür, genel, gizli ve doğrudan seçimle seçilirler” denmektedir. Böylece kabine üyelerinin teyidi, parlamentoda halkı temsil eden milletvekilleri tarafından gerçekleşir. Milletvekilleri parlamentoya daha eğilimli olan bakanlara güvenoyu verebilir.

---

¹⁰Anoş, 17.

¹¹ Afganistan Anayasası, 83. Madde.

1.2.1.2. Bakanların Yasama Gücüne Karşı Sorumlulukları

Cumhurbaşkanı dışında yürütme gücü dâhil, göreviyle ilgili parlamentoya karşı sorumludur. Parlamento herhangi bir bakanı sözlü veya yazılı olarak sorgulayabilir. Eğer sorduğu sorulara ikna edici cevap alamıyorsa bakanın gensoru meselesi söz konusu olur; bu durumda parlamento bakanı görevinden uzaklaştırabilir.¹² Cumhurbaşkanı da aynı yetkiye sahiptir; ancak başkanın sorumluluğu sınırlıdır ve sadece suçların işlenmesi ile ilgilidir. Cumhurbaşkanı, “insanlara karşı işlenen suçlar, vatana ihanet, cinayet” gibi belirli konularda halk ve parlamentoya karşı sorumludur. Cumhurbaşkanına karşı bu iddialar söz konusu olduğunda iddialar, parlamento üyelerinin üçte biri tarafından meclise öne sürülür ve üyelerin üçte ikisi de teyit eder.¹³

1.2.1.3. Yasama Organının Mali Denetimi

Yasama organının diğer bir görevi, yürütme organına karşı mali denetimdir. Mali denetim en çok, ülkenin mali bütçesine karşı yapılan bir denetimdir ki, hükümet mali yılın son çeyreğinde, bir önceki yılın bütçe hesabı ile gelecek yılın bütçe planını Ulusal Konsey'e/Milli Şuraya sunması gerekir. Bu da yasama organının, yürütme organının harcamalarını ve gelirlerini denetleyen bir tür otoriter yetkisidir.¹⁴ Yalnız, yasama organı halkın vekili olma görevini üstlendiği için kurumların bütün uygulamalarını denetlemelidir.

1.2.1.4. Yargı Organının Üyelerine Güvenoyu

Yargı, yasama organının yetkisi dışında değildir. Yargı organının başında bulunan yüksek mahkeme üyeleri atama sırasında, parlamentodan güvenoyu almalıdırlar. Aynı zamanda görev süresince yine parlamentonun onayını/rızasını elde etmelidir. Şunu söylemek gerekir ki, yargı, yasama organına karşı sorumlu olmasına rağmen yargının bağımsız olması meselesi, siyasi düzenin temel bahislerinden biridir. Eğer yargı organı bağımsız olmazsa, bu durum olumsuz sonuçlara yol açacaktır. Bu nedenle anayasada yargı organının bağımsızlığı kabul edilmiştir; yargıçlar kararlarında özgürdürler.¹⁵

¹² Afganistan Anayasası, 91. ve 92. Maddeler.

¹³ Afganistan Anayasası, 69. Madde.

¹⁴ Afganistan Anayasası, 98. Madde.

¹⁵ Afganistan Anayasası, 117. Madde.

1.2.1.5. Şikâyetlerin İncelenmesi

Vatandaşların, yargının yetersizliği konusunda şikâyetleri var ise, şikâyetlerini parlamentoya bildirebilirler. Bu nedenle Parlamentonun iki organın da uygulamalarını gözeten daimi komisyonları bulunmaktadır. Bu komisyonlardan biri sadece şikâyetleri incelemek için görevlendirilmiştir. Böylece vatandaşlar, şikâyet inceleme komisyonuna şikâyette bulunur ve parlamentoda yargı mensuplarına kanunlara göre hareket etmelerini tavsiye edebilir. Fakat yine de bu tavsiye, parlamentonun yargının çalışmasına müdahale etme anlamında değil, idari işlerin hazırlanması ve gelişmesi içindir.¹⁶

1.2.1.6. Milli Şura

Afganistan'ın ilk anayasası 10.04.1923'te Şah Amanullah döneminde sekiz yüz hükümet organı, aşiret liderleri ve kabile reisleri vasıtasıyla Nizamnâme-i Esasi-i Devlet Aliyi Afganistan adı altında onaylanmıştır. 73 maddeden oluşan ve Afganistan'ın Celalabat şehrinde gerçekleşen Loya Jirga'da (Büyük Meclis/Ulusal Meclis) kabul edilen bu kanun, ilk defa kralın yetkilerini sınırlandırmış ve sınırlı bir sayıda halkın medeni ve siyasi haklarını sağlamıştır. Daha sonra Kral Amanullah, 05.09.1928 tarihinde Pağman Loya Jirgasında (Ulusal Meclis) Afganistan Milli Şura Meclisi ve parlamenter güce sahip 150 üyeden oluşan millet temsilcilerini önermiştir. Öneri, Loya Jirga (Ulusal Meclis) üyeleri tarafından isteksiz olsalar da kabul edilmiştir.¹⁷

Amanullah Han gerçi bir parlamento veya ulusal konsey kurma konusunda başarılı olamamıştır. Ancak ondan sonra iktidara gelen Nadir Han Ekim 1930'da kabile büyükleri, aşiret ve bölge aksakallarıyla Kabil'de Loya Jirga (Ulusal Meclis) kurmuştur. Bu meclis Nadir Han'ın krallığını onaylamakla birlikte anayasanın kabulü için 150 kişilik bir delegasyon tayin etmiştir; bu kurula Milli Şura adı verilmiştir. Daha sonra kral Nadir Han, 27 kişiden oluşan Senato Meclisini tesis

¹⁶ Afganistan Anayasası, 88. Madde.

¹⁷ Mir Mohammad Sidiq Ferheng **Afganistan'ın Son 500. Yılı**, 2. Basım, Pişavur: Ariyana Afis Perintez, 1995, 544.

[فرهنگ، میر محمد صدیق (1374) افغانستان در پنج قرن اخیر، پشاور، آریانا افست پرنٹرز، ج دوم، ص 544]

etmiştir. Afganistan’da Milli Şura Meclisinin mevcut dönemi, on dördüncü dönemdir.¹⁸

1.2.1.7. Afganistan Parlamentosu’nun Teşkilatı ve Yapısı

1.2.1.7.1. Parlamentonun Yapısı

Afganistan İslam Cumhuriyeti Anayasasına göre Milli Şura/Ulusal Şura, Parlamento ve Senato meclisinden oluşmaktadır.¹⁹ Parlamento üyeleri, beş yıllığına genel seçimlerde halkın özgür, gizli ve doğrudan oylarıyla seçilirler.²⁰ Parlamentonun temsilcileri, oluşmuş olan vilayetlerin üyeleri vasıtasıyla, gizli oya binaen adil ve serbest seçimle halk tarafından doğrudan seçilirler. Parlamento 249 koltuğa sahiptir; bunlardan 10 koltuk Koçilere (Göçmenlere) ayrılmıştır. Her ilin temsilci sayısı o vilayetin nüfusuna göre belirlenmiştir. Parlamentoda halkın temsilcisi olmak isteyen adayların seçim gününe kadar en az 25 yaşlarını doldurmaları, mahkemenin itham ettiği herhangi bir suç ve insan karşıtı bir cinayete bulaşmamış ve medeni haklardan mahrum edilmemiş olması şarttır. Kadınların parlamentoda temsil edilmesi için ayrılan koltuklar, vilayetlerin iki katı kadar olacaktır. Parlamento seçimlerinde her ilin bir seçim bölgesi vardır.²¹

Her Afganistanlının, oy verme kartında hangi vilayet yazıldıysa sadece o vilayette oy hakkını kullanabilir. Koçiler/Göçmenler de kendilerini parlamentoya aday gösterebilirler. Göçmenler için bütün ülke bir seçim bölgesidir. Onlar belirtilmiş bütün seçim bölgelerinde oy kullanabilirler.²²

Halkın temsilcisi olmak isteyen adaylar meclisin şartlarına uygun olmadırlar. Anayasaya göre, Milli Şuraya aday olan kişiler, seçmen şartlarını tamamlamanın yanı sıra aşağıdaki niteliklere sahip olacaktır:

---

¹⁸ BBC, Afganistan’ın Mili Şuranın Tarihiçesi, <http://www.bbc.com/persian/afghanistan-45828250> (18 Ekim 2018).

[تاریخچه پارلمان افغانستان]

¹⁹ Afganistan Anayasası, 82. Madde.

²⁰ Afganistan Anayasası, 83. Madde.

²¹ Afganistan’ın 34 vilayeti vardır. Vilayetlerin iki katı kadar demek 34 vilayete + 34 vilayet eklemek demektir; 34’ü ikiye katladığımızda parlamentoda kadınlar için 68 koltuk ayrılmış oluyor.

²² Afganistan Anayasası 85. Madde.

- Afganistan vatandaşı olmak veya en azından aday olmadan on yıl önce Afganistan devletinin vatandaşlığını elde etmiş olmak.
- Mahkeme tarafından insana karşı suç işleme, cinayet ve medeni haklardan korunma suçları gibi suçlarla mahkûm edilmemiş olmak.
- Parlamento'ya aday olacak kişiler seçim gününe kadar 25 yaşını doldurmuş olmalıdır.²³

1.2.1.7.2. Teşkilat

Anayasa her iki Milli Şurayı/Ulusal Meclisi (Parlamento ve Senato) yasama döneminin başında kendi idari organlarını seçmeleri ve daimi komisyonlarını oluşturmaları için görevlendirir; komisyon sayılarını ve nasıl oluşturulduklarını, her bir Ulusal Meclisin iç işlerinin usulüne bırakır.²⁴ Buna göre, her Meclisin bir yönetim kurulu, daimi komisyonları, komite başkanları, sekreteri ve idari işleri yürüten memurları vardır. Anayasaya göre yönetim kurulu, iki kişi milletvekili, iki kişi de sekreter ve sekreter yardımcısı ve bir başkandan oluşur.

Parlamento 18 daimi komisyona ve meclis gruplarına sahiptir. Parlamento üyeleri parlamentonun görüşlerini bildirmek için meclis grupları (fraksiyonlar) düzenleyebilirler. Meclis gruplarının üyesi en az 23 kişiden oluşur. Parlamento üyelerinden her bir üye, bu gruplardan sadece birine ait olabilir.²⁵

1.2.1.7.3. Afganistan Senato Meclisinin Oluşumu ve Yapısı

Parlamento üyelerinin aksine Senato üyelerinin üçte ikisi seçimle ve üçte biri de Cumhurbaşkanı'nın tayiniyle gerçekleşir.

Seçimle senato meclisine giren üyelerin üçte ikisi şöyle gerçekleşir²⁶:

- Vilayetlerin Şura üyelerinin seçimiyle her vilayetin şura üyelerinden bir tanesi dört yıllığına belirlenir.

²³ Afganistan Anayasası, 85. Madde.

²⁴ Afganistan Anayasası, 87. ve 88. Maddeler.

²⁵ Afganistan Millet Meclisi, **İç İşleyiş Vazifeleri**, Kabil: Meclisi Numayendegâni Afganistan Yayınları, 2007, Madde 18.

[اصول ووظایف داخلی(آیین نامه داخلی) مجلس نمایندگان افغانستان، ماده 18]

²⁶ Ghulam Hayder Allame **Afganistan'da Siyasi Ve Yasal Sistemi**, Kabil: Nizam-ı Hukuki, 2004, 127.

[علامه غلام حیدر(1383) نظام حقوقی و سیاسی در افغانستان جدید، ص 127]

- Vilayetlerinin İlçe şura meclisinin üyelerinin seçimiyle bir kişi ilgili şuralara üç yıllığına belirlenir.

Cumhurbaşkanı'nın tayiniyle Senato'ya giren üyelerin ataması da şu şekildedir: İçinde engellileri temsil eden iki ve göçmenleri de temsil eden iki kişi göçmenle birlikte, tanınmış ve deneyimli şahıslar beş yıllığına Cumhurbaşkanı tarafından seçilir. Cumhurbaşkanı, Milli Şura Meclislerinde kadınların temsil hakkının riayeti için senato üyelerinin yüzde ellisini kadınlardan tayin eder.²⁷

1.2.1.7.4. Loya Jirga/ Büyük Meclis

Loya Jirga iki kelimedenden oluşmaktadır. Loya Peştunca bir sözcük olup büyük ve yaşlı/aksakallı anlamına, Jirga/Cirga²⁸ da Farsça bir keleme olup çember, toplum, grup, halkın yığını, meclis, saf ve dizi anlamlarına gelmektedir; Peştunca ve Farsça karışımından oluşan Loya Jirga, toplumsal siyasi işlevi görmektedir.²⁹

Afganistan'da geleneksel bir demokratik uygulama vardır; ister bölgesel olarak milliyetlerin arasında olsun ister genel ve milli biçimde olsun, büyük kararların alınması sırasında çeşitli bölgelerden, değişik etnik kökenlerden oluşan farklı bir yöntemle seçilirler. Farklı etnik kökenleri temsil eden bu şahıslar bir yerde toplanır, etnik sorunları ve belirli mevzular üzerindeki tartışmalardan sonra milli bir karar alırlar ve aldıkları milli kararı meşrulaştırırlar. Bu kararlar ulusal etnik sorunlarının yanı sıra lider, yönetici, barış, savaş problemleri, anayasa ve siyasi sistemin kabulü veya değiştirilmesi gibi genel sorunları kapsıyor.

Geçmişte, Loya Jirga (Büyük Meclis) üyeleri genelde aksakallılar, maarif ehli, kabile reisleri ve diğer şahıslardan oluşmuştur. Sorunların, meselelerin önemi ve oranı artıkça veya kapsamlı olunca ona uygun bir şekilde Büyük Meclisin birey ve üyeleri de artmıştır. Büyük Meclisler normal ve olağanüstü haller olmak üzere iki adla tanınmıştır. Normal Loya Jirgalar, sistem ve kanunun değişikliği veya yeni anayasanın kabulü için oluşturulmuştur. Olağanüstü hallerdeki Loya Jirgalar ise,

²⁷ Afganistan Anayasası, 84. Madde.

²⁸ Ali Akber Dehkhudah, **Dehoda'nın Sözlüğü**, Tahran: Tahran Üniversitesi, 1946, Jirga kelimesi. [دهخدا، علی اکبر (1325) لغتنامه دهخدا، تهران: دانشگاه تهران، واژه دولت]

²⁹ Glosbe, Loya, <https://fa.glosbe.com/ps/fa>.

savaşa girmek, barış, tarafsız kalmak, yönetici ve liderin tayini için oluşturulmuştur. Ülkenin siyasi ve toplumsal yaşamındaki önemine binaen, Loya Jirga'nın oluşum zamanı ve biçimi anayasada öngörülmemiştir.

Hâkim/muktedir siyasi sistemin ve anayasanın olmadığı bir zamanda önemli kararların alınması, alınan kararların meşrulaştırılması için, Loya Jirga'nın önemi ve yeri aşikârdır. Anayasa, hâkim siyasi yapı, hatta Parlamento ve Senato'nun olmasına rağmen, Loya Jirga büyük bir meşruiyete sahiptir. Anayasanın kabulü, değiştirilmesi ve hâkim siyasi sistemin yapısal değişimi gibi yeni kabuller, ancak Loya Jirga ile gerçekleşir/meşruiyet kazanır. Mezkûr meseleler için gerçekleştirilen Loya Jirgalara gayri olağanüstü haller Loya Jirgası denir ki, meclisin oluşum zamanı, biçimi ve üye sayısı önceden öngörülmez. Bu durumlarda genellikle mevcut parlamento, yüksek mahkeme üyeleri ve devlet organları Loya Jirganın cüzü/ üyesi sayılırlar.³⁰

1.2.2. Yürütme Organı

Hükümet olarak da bilinen Afganistan'ın yürütme organı, kararnameler ve kanunların uygulanmasını üstlenen organdır. Hükümet, başkanın başkanlık ettiği bakanlardan oluşur, bakanlar başkan tarafından seçilir ve onay için meclise sunulur.³¹ Afganistan hükümetinin 25 bakanı vardır. Afganistan'daki bakanlıkların listesi aşağıdaki gibidir:

- Dışişleri Bakanlığı
- Savunma Bakanlığı
- İçişleri Bakanlığı
- Maliye Bakanlığı
- Eğitim Bakanlığı
- Adalet Bakanlığı
- Yüksek Öğrenim Bakanlığı
- Su ve Elektrik Bakanlığı
- İrşat, Hac ve Vakıflar Bakanlığı
- Bayındırlık Bakanlığı

³⁰ Genç Gazeteciler Sitesi, Afganistan Devletinin Kurumsal Yapısı, <https://www.yjc.ir/fa/news/4650863/> (22 Kasım 2013)

³¹ Afganistan Anayasası 71. Madde.

- Kùltür Bakanlığı
- Sağlık Bakanlığı
- Ziraat, Sulama ve Hayvancılık Bakanlığı
- Ekonomi Bakanlığı
- Madenler Bakanlığı
- İletişim ve Teknoloji Bakanlığı
- Ticaret ve Sanayi Bakanlığı
- Yeniden Yapılandırma ve Kırsal Kalkındırma Bakanlığı
- Çalışma, Sosyal İşler, Őehitler ve Gaziler Bakanlığı
- Ulaştırma ve Havacılık Bakanlığı
- Kadınlar Bakanlığı
- Mùlteceler ve Geri Dönüş Bakanlığı
- Uyuşturucu İle Mùcadele Bakanlığı
- Sınırlar, Kavimler ve Kabileler Bakanlığı
- Kentsel Kalkınma Bakanlıđı³²

Ayrıca, görevi hükümet ile Ulusal Meclis arasındaki ilişkileri kurmak ve güçlendirmek olan Parlamenter İşleri Devlet Bakanlığı adında bir ofisin olduğu da belirtilmelidir.

1.2.2.1. Başsavcılık

Yürütme organının bir parçasıdır ve işlerinde bağımsızdır. Suç ve davaların soruşturulması ve mahkemede sanıklara yönelik dava açılması başsavcılık tarafından yapılır. Başsavcılık, toplumda hukukun ve düzenin sağlamlaştırılması, bireylerin, devlet dairelerinin, siyasi partiler ve sosyal kurumların maddi ve manevi menfaatlerini güvence altına alınması, koruması ve haklarının savunulmasından sorumludur.³³

Savcılık, yasaları, hükümetin fermanları, hüküm ve kararlarını ve mahkemelerin kesinleşmiş kararlarını denetlemekten sorumludur. Suçun önlenmesi ve sanığın kanun hükümlerine uygun olarak kovuşturulması için önlemler alır. Başsavcılık işini

³² Afganistan Cumhurbaşkanlığı, Kabine Bakanları, <https://president.gov.af/fa/links>

[دفتر ریاست جمهوری]

³³ Afganistan Anayasası, 134. Madde 1. Fıkra.

yürüten Başsavcı, Cumhurbaşkanı tarafından seçilir ve parlamento tarafından onaylanır.³⁴

1.2.2.2. Başkanlıklar

Yürütme organının ayrıca 10 tane başkanlığı vardır ki bu kurumların başkanı Cumhurbaşkanı tarafından atanır ve sadece 3 tanesinin (Milli Güvenlik, Kızılay ve Afganistan Merkez Bankası) parlamento tarafından onaylanması gerekir.

Hükümet bünyesindeki idareler devletin yürütme organını donatmak için oluşturulur. Bu idareler, kendi sorumluluklarındaki işleri daha iyi şekilde yürütmek için kanunlar ve çözümler önerebilir.

1.2.2.3. Komisyonlar

Afganistan İslam Cumhuriyeti devleti, ülke çapında çeşitli alanlarda çeşitli komisyonlar kurmuştur. Böylece bu komisyonlar Afganistan'ın kalkınmasında faydalı olacaktır. Bu komisyonlar aşağıda listelenmiştir:

- Afganistan Bağımsız İnsan Hakları Komisyonu
- İdari Reform ve Kamu Hizmeti Komisyonu
- Afganistan Bağımsız Seçim Komisyonu
- Seçim Şikâyet Komisyonu
- Anayasa'nın Uygulanmasını Denetleme Bağımsız Komisyonu
- Uyuşmazlık Çözüm Komisyonu

1.2.2.4. Cumhurbaşkanı

Cumhurbaşkanının yetkileri Afganistan Anayasasında da belirtilmiştir. Anayasanın 71. maddesine göre hükümet, Cumhurbaşkanı başkanlığındaki bakanlardan oluşmaktadır. Afganistan'ın yürütme organı, başkan ve bakanlardan oluşur. Yürütme organının başı Cumhurbaşkanı'dır.

---

³⁴Afganistan Anayasası, 134. Madde 2. Fıkra.

1964 Anayasası'nın aksine, yeni anayasada, yürütme organının başkanlığı ile ilgili belirsizliğin önlenmesi ve odaklanmanın sürdürülmesi nedeniyle Başbakanlık koltuğu öngörülmemiştir.³⁵

2003 tarihli yeni anayasa, Cumhurbaşkanı'nın sadece yürütme organının başı olduğu ya da yasama ve yargının da işlevlerinde yetki sahibi olmasıyla ilgili olarak şöyle demektedir: "Cumhurbaşkanı, Afganistan İslam Cumhuriyeti Devleti'nin başıdır, yetkilerini Anayasa hükümlerine uygun olarak yürütme, yasma ve yargılama alanlarında kullanır."³⁶ Yani başkan hem yürütme yetkisine hem de yasama ve yargılama yetkisine sahiptir.³⁷

Cumhurbaşkanı'nın önemli ülke işleri ile ilgili özel yetkileri ise şu şekildedir³⁸:

- Anayasanın uygulanmasına özen gösterilmesi.
- Afganistan Silahlı Kuvvetleri'nin başkomutanlığı.
- Toprak bütünlüğünü savunma ve bağımsızlığı koruma durumlarında gerekli kararları vermek.
- Anayasanın altmış dokuzuncu maddesi hükümleri haricinde Loya Jirga'nın kurulması.
- Kanun hükümlerine göre hâkimlerin, silahlı kuvvetler, polis ve ulusal güvenlik görevlilerinin ve yüksek rütbeli yetkililerin atanması, emekliliğe sevki, istifalarının kabulü ve görevden alınması.
- Kanun hükümlerine uygun olarak cezaların indirimi ve affı.
- Önemli ulusal, politik, sosyal veya ekonomik konularda Afganistan kamuoyuna başvurma.

Cumhurbaşkanı'nın idari ve yürütme yetki ve görevleri alanında ise, Cumhurbaşkanı'nın en önemli görevlerinden biri, kanun uygulanmasını denetleyen

³⁵ Gholam Heydar Allameh, **Yeni Afganistan'da Hukuk ve Siyasi Sistem**, Kabil: Temel Hukuk Basım Yayın, 2004, 118.

[علامه غلام حیدر (1383) نظام حقوقی و سیاسی در افغانستان جدید، نشریه حقوق اساسی، شماره سوم]

³⁶ Afganistan Anayasası, 60. Madde.

³⁷ Hafızullah Hasif **Başkanın Amerika Birleşik Devletleri, Fransa ve Afganistan'daki Görev ve İşlevleri**, Kabil: Payame Noor Üniversitesi, 2014, 25.

[حصیف، حفیظ الله (1393) اختیارات و وظایف رئیس جمهور در آمریکا، فرانسه و افغانستان، دانشگاه پیام نور، دانشکده حقوق،

[25]

³⁸ Afganistan Anayasası 64. Madde.

bağımsız bir komisyon kurmak suretiyle anayasa uygulanmasının denetimini yapmasıdır. Bu komisyonun üyeleri Parlamento'nun onayıyla Cumhurbaşkanı tarafından atanır.³⁹ Bu alandaki diğer görevleri ise;

- Cumhurbaşkanı yardımcılarının istifasının kabul edilmesi, parlamento onayı ile bakanların, başsavcının, merkez bankasının, milli güvenlik teşkilatının ve Seremiyast'in (Kızılay'ın) başkanlarının atanması, görevden alınması ve onların istifalarının kabul edilmesi
- Parlamento onayı ile yüksek mahkeme başkanı ve üyelerinin atanması. Kanun hükümlerine uygun olarak silahlı kuvvetler, polis ve milli güvenlik teşkilatı subaylarının ve devlet yüksek rütbeli görevlilerinin atanması, emekliliğe sevk, görevden alınması ve istifalarının kabul edilmesi
- Kanuna uygun biçimde rozetler, onur nişanları ve adları vermek
- Kanun hükmüne uygun olarak ülke idaresinin iyileştirilmesi amacıyla komisyonlar oluşturmak.⁴⁰

Cumhurbaşkanı'nın siyasi ve askeri yetki ve görevleri ise; Milli Konsey onayı ile ülke politikasının ana hatlarını belirlemek, Afganistan Silahlı Kuvvetlerinin başkomutanlığı, Milli Konsey onayı ile savaş ve barış ilanı, toprak bütünlüğünü savunma ve bağımsızlığı koruma durumlarında gerekli kararları vermek, Milli Konsey onayı ile Afganistan silahlı kuvvetlerini dış ülkelere göndermek, Anayasa'nın 69. maddesi hükümleri haricinde Loya Jirga'nın kurulması, Milli Konsey olağanüstü hal ilanı ve sonlandırılması, Milli Konsey ve Loya Jirga'nın açılışını yapmak, yabancı hükümetler ve uluslararası kuruluşlarda Afganistan'ın diplomatik misyon şeflerinin atanması, Afganistan'daki yabancı siyasi temsilcilerinin güven mektuplarının kabul edilmesi ve kanun hükümlerine göre uluslararası anlaşmalar için güvence mektubu vermektir.⁴¹

Cumhurbaşkanı'nın yasama alanındaki yetki ve görevleri bağlamında belirtmek gerekir ki, güçler ayrılığı açısından cumhurbaşkanı yasama organının yasama işlerine karışamaz ve bu bağlamda herhangi bir yetkiye sahip değildir. Ancak,

---

³⁹Afganistan Anayasası, 57. Madde.

⁴⁰ Hasıf, 26.

⁴¹Afganistan Anayasası, 64. Madde.

Cumhurbaşkanı kanunlarının uygulandığını garanti etmekle görevlidir ve kanunların onaylanması, uygulandığının denetlenmesi örnek olarak verilebilir.⁴² Başkan, Anayasaya göre yasama alanında aşağıdaki yetkinliklere de sahiptir: Kanunların imzası, kanun hükümlerine uygun olarak cezaların indirimi ve affı, ayrıca Cumhurbaşkanı ülkenin önemli siyasi, toplumsal ve ekonomik konularında kamuoyuna başvurabilmektedir. Kamuoyuna başvurma konusu Anayasa hükümleriyle çelişmemeli veya değişiklik yapılmasını gerektirmemelidir.⁴³

Cumhurbaşkanı'nın yargı ile ilgili yetki ve görevleri alanında Anayasa, yargının yönetimini belirlemek, yargıçları atamak ve görevden almak, emekliliğe sevk etmek ve istifalarını kabul etmek için Cumhurbaşkanı'na özel yetki ve ortak (yasama organı ile) yetkinlikler tanır. Cumhurbaşkanı, hâkimlerin atanmasında ve görevden alınmasında ve istifalarını kabul etmede yetki sahibidir. Ayrıca, Parlamento'nun onayı ile Yüksek Mahkeme'nin başkan ve üyelerini atama yetkisi vardır.⁴⁴

1.2.2.5. Hükümet

Afganistan'ın Anayasası'na göre: "Hükümet, başkan tarafından yönetilen bakanlardan oluşuyor. Bakanların sayısı ve görevleri kanunla düzenlenecektir."⁴⁵ Bu tanıma göre, hükümet doğrudan başkanın kontrolü altında merkezi ofisler olarak hareket eden bakan ve bakanlardan oluşmaktadır. Tabii ki, Cumhurbaşkanı'nın, hükümet başkanlığına ek olarak, başka yürütücü görevleri vardır ve yürütme, yasama ve yargı konularında devlet başkanı olarak birçok yetkiye sahiptir.

1.2.2.5.1. Bakan Olabilme Koşulları

- Afgan milliyetine sahip olmak. Bununla birlikte, aday aynı zamanda başka bir ülkenin vatandaşıysa, milli meclis, bakanlık için kişiyi onaylama veya reddetme yetkisine sahiptir.
- Yüksek eğitim, iş deneyimi ve iyi bir üne sahip olmalıdır. Anayasayı hazırlayanların bu genel paragrafta yer alan iş tecrübesi teriminden amacı

---

⁴² Allameh, 119.

⁴³ Hasıf, 27.

⁴⁴ Allameh, 120.

⁴⁵ Afganistan Anayasası, 71. Madde.

bağlı olduğu bakanlıktaki iş deneyimi olsa gerek. Çünkü yetkinlik ve uzmanlık ilkesi bunu gerektirmektedir.⁴⁶

- 35 yaşından büyük olmalıdır.
- Mahkeme tarafından insanlığa karşı işlenen suçlar, cinayet veya medeni haklardan mahrumiyet bakımından hüküm giymemiş olmalıdır.⁴⁷

1.2.2.5.2. Hükümetin Görevleri

Hükümetin görevleri iki ana bölüme ayrılmıştır:

A-Kararları Uygulamak: Yürütme organı, diğer iki gücün kararlarını uygulamakla yükümlüdür: Birincisi, meclis tarafından onaylanan çeşitli ekonomik, ticari, kültürel, sosyal, politik, idari, güvenlik, hukuki vs. yasaları uygulamaktır. Yürütme organı, bunları yürütmek için kararlar almalı, uzman insan gücü yetiştirip istihdam etmeli, planlama yapmalı, bütçe tahsis etmelidir. Ayrıca yargı organının kesin hükümlerini uygulamalıdır. Yargı organı kanunu yorumlamakla karar verse de onu medeni ve cezai alanda uygulamak yürütme oranın görevidir.⁴⁸

B-Kararları Almak: Çoğu zaman, yürütme organı, kanunun ve yargı kararından bağımsız olarak, ancak onların çerçevelerinde kendi karar vermelidir. Cumhurbaşkanı tarafından belirlenen ve milli meclis tarafından onaylanan ülke dış ve iç politikasının ana hatlarının uygulanması, güvenlik ve düzenini sağlanması, ülkenin toprak bütünlüğünün ve bağımsızlığının korunması, müreffeh ve ilerici bir toplum oluşturulması, hizmetler sağlanması, yetenekleri geliştirme fırsatları yaratılması vd. yürütme organının karar vermesi gereken konulardır. Bu çerçevede Hükümetin görevleri şunlardır:

- Bu Anayasa hükümlerini, diğer kanunları ve mahkemelerin kesin kararlarını uygulamak;
- Bağımsızlığı korumak, toprak bütünlüğünü savunmak ve Afganistan'ın uluslararası toplumdaki çıkarlarını ve onurunu korumak;
- Kamu düzeni ve güvenliği sağlamak ve her türlü yolsuzluğu ortadan kaldırmak;

---

⁴⁶ Allameh, 121.

⁴⁷ Afganistan Anayasası, 72. Madde.

⁴⁸ Afganistan Anayasası, 64. Madde 16. Fıkra.

- Bütçenin hazırlanması, devletin finansal durumunun düzenlenmesi ve kamu mülkiyetinin korunması;
- Sosyal, kültürel, ekonomik ve teknolojik gelişim programlarının tasarlanması ve uygulanması;
- Mali yılın sonunda gerçekleştirilen faaliyetlerle ilgili ve yeni mali yılın temel programı hakkında Ulusal Meclise bir rapor sunmak;
- Bu Anayasa ve diğer kanunlar vasıtası ile verilen görevleri yerine getirmek hükümetin görevlerindedir.⁴⁹

1.2.2.5.3. Hükümetin Görev Paylaşımı

Görevlerini düzgün ve sistematik bir şekilde yerine getirebilmek için, hükümetin çeşitli mesleki ve uzmanlaşmış kurumlar ve bölünmeler yaratması ve aralarında görev paylaşımı yapması gerekir. Bunun için, önce farklı alanları ve sektörleri tanımlamak, ardından her biri için bir veya daha fazla bölümü belirlemek gerekir. Ana yürütme alanları şu şekildedir:

- Dış politika alanı
- Savunma ve güvenlik alanı
- Mali ve ekonomik alan
- Adli ve hukuki alan
- Sağlık ve yaşam çevresi alanı
- Ziraat ve kırsal kesimi kalkındırma alanı
- İletişim, bilgi, ulaşım ve kentsel gelişim alanı
- Çalışma ve sosyal faaliyetler alanı

Genellikle, her bir bölümün başında, hem kendi yönetim ve bölümlerinden birinci derece siyasi sorumlu olan ilk siyasi memur olarak hem de Bakanlar Kurulu'nun kararlarında yer alan bir veya daha fazla bakan vardır. Bazen, bir bölümün çalışması o kadar geniştir ki, tek bir bölüm ve bir bakanlıkta düzenlenemez. Dolayısıyla bağımsız şubeler, kuruluşlar, komisyonlar oluşturulur ve bu yapılar yürütme organının bir parçası olmasına rağmen kabine üyesi değildirler.⁵⁰

⁴⁹ Afganistan Anayasası, 75. Madde.

⁵⁰ Afganistan Anayasa 116. Maddesi.

1.2.3. Yargı Organı

Yargı, ulus devlet varlığının bir parçasıdır. Bu otorite, diğer güçlere müdahale etmeyen bir idari örgütlenmeye sahiptir ve diğer yandan, karar verirken diğer organlara görüş sormayacaktır. Bu kuvvetin yeterlilikleri, her ülkeye göre değişebilmesine rağmen, yargının önemi adaletin inşası ve adalet yönetimi alanındadır.

Afgan Anayasası, mahkemelerin eylemlerinde aşağıdaki ilkelere uymaları gerektiğini şart koşar⁵¹:

- Bağımsızlık ilkesi⁵²
- Mahkeme kararının belgesel niteliği ilkesi⁵³
- Yargılamanın açık olması ilkesi⁵⁴
- Suç ve cezanın yasal olması ilkesi⁵⁵

Yargı organı, Afganistan Anayasası'nın 116. maddesi uyarınca Afganistan İslam Cumhuriyeti Hükümetinin bağımsız bir direğidir. İdari bağımsızlığa ek olarak, bu gücün pratikte bağımsızlığı da vardır. Yargının işlevi ülkenin diğer güçlerinden bağımsızdır. Yargı yönetiminde yargının karmaşık bileşenleri vardır, yargının üç ayrı bölümü vardır (Yüksek Mahkeme, Temyiz Mahkemeleri, Asliye/Birincil Mahkemeler), ancak yargı kuvvetinin başında olan Yüksek Mahkeme tarafından yönetilir.

Temyiz mahkemelerinin ve ilk dereceden mahkemelerin prosedürü ve yargı yetkisi olağan kanunlarda belirlenmiştir. Ancak Yüksek Mahkeme'nin üyeleri ve yargı yetkisi, burada atıfta bulunulan yeni anayasada belirlenmiştir.

1.2.3.1. Afganistan Hukuk Sisteminde Yüksek Mahkeme

Yüksek Mahkeme, Afganistan İslam Cumhuriyeti'nin yargısının başında ülkenin en yüksek yargı organı olarak görev yapmaktadır.⁵⁶ Yargıtay en yüksek yargı organıdır

⁵¹ Allameh, 128

⁵² Afganistan Anayasası 116,122. Maddeleri.

⁵³ Afganistan Anayasası, 129. Madde.

⁵⁴ Afganistan Anayasası, 228. Madde.

⁵⁵ Afganistan Anayasası, 130. Madde.

ve yargıdan sorumludur.⁵⁷ Yargıtay (Yüksek Mahkeme) dokuz yargıçtan oluşur, bunlardan biri Yüksek Mahkeme (Yüksek Mahkeme) yargıcı veya Yargıtay Hakimi olarak atanır.⁵⁸

İlk görev süresi ile ilgili özel hükümleri takiben, Anayasa'nın 50. Maddesi'nin 4. fıkrası uyarınca Cumhurbaşkanı, Yüksek Mahkeme üyelerini 10 yıllık bir süre için Parlamento'nun onayı ile atar. Üyelerin belirlenmesi için şartlar ve koşullar Anayasanın 118. maddesinde belirtilmiştir. Bu bağlamda özel koşullar arasında yasal eğitim için koşullar vardır. Anayasa, Yüksek Mahkemeye üye olmak için aday olanların yüksek hukuki veya fihhi eğitime, Afganistan yargı sisteminde yeterli uzmanlığa ve deneyime sahip olmalarını şart koşmaktadır.

1.2.3.1.1. Yüksek Mahkeme'nin Yapısı

Yüksek Mahkemenin dokuz üyesi bu Anayasanın 50. maddesinin son fıkrası ve 118. maddesindeki hükümlere göre Parlamento'nun onayı ile Cumhurbaşkanı tarafından şu şekilde atanır: Dört yıllığına üç kişi, yedi yıllığına üç kişi ve on yıllığına üç kişi atanır. Sonraki atamalar on yıllığınadır. Üyelerin ikinci kez atanmasına izin verilmez. Cumhurbaşkanı üyelerden birini Yüksek Mahkeme başkanlığına atayacaktır. Anayasa'nın 127. maddesi hükümleri dışında, Yüksek Mahkeme üyeleri, hizmetin sona ermesine kadar görevine devam edecektir.⁵⁹

Ayrıca, Afganistan Mahkemelerinin teşkilat ve yetkileri hakkındaki kanun da buna atıfta bulunmuştur: "Yüksek Mahkeme, Anayasa'nın yüz on yedi ve yüz on sekizinci maddelerindeki hükümler uyarınca meclis onayından sonra cumhurbaşkanı tarafından atanan dokuz üyeden oluşmaktadır. Cumhurbaşkanı, üyelerden birini Yüksek Mahkemenin başkanı olarak belirler."⁶⁰

Yüksek Mahkeme üyesi şu özellikleri taşımalıdır:

---

⁵⁶ Mahkemelerin Teşkilatı ve Yetkileri Hakkında Kanunu, md. 16.

http://moj.gov.af/content/files/OfficialGazette/01101/OG_01109.pdf

[ماده 16 قانون تشکيلات و صلاحیت محاکم]

⁵⁷ Afganistan Anayasası Madde 116, 3. Fıkra; Mahkemelerin Teşkilat ve Yetkileri Hakkında Kanun Madde 16.

⁵⁸ Afganistan Anayasası madde 117, Paragraf 1.

⁵⁹ Afganistan Anayasası, Madde 117.

⁶⁰ Afganistan Mahkemelerinin Teşkilat ve Yetkileri Hakkında Kanun Madde 17.

- Atama sırasında başkan ve üyeler 40 yaşın altında olmamalıdır
- Afganistan vatandaşı olmalıdır
- Hukuk ya da fıkıh dalında yüksek öğrenime ve Afganistan yargı sisteminde yeterli uzmanlık ve deneyime sahip olmalıdır
- İyi bir karaktere ve iyi bir üne sahip olmalıdır
- İnsanlık karşıtı suçtan, cinayet suçundan veya medeni haklardan mahrumiyete mahkemelerce hüküm giymemiş olmalıdır
- Görev süresi boyunca herhangi bir siyasi parti üyesi olmamalıdır.⁶¹

Yüksek Mahkeme üyeleri, göreve başlamadan önce Cumhurbaşkanı huzurunda yemin edeceklerdir.⁶²

1.2.3.1.2. Yüksek Mahkeme'nin Görev ve Yetkileri

- Yasaların, yasal kararnemelerin, uluslararası anlaşmaların ve uluslararası sözleşmelerin anayasa uyumluluğunu inceleme ve bunların yorumu⁶³
- Hükümet aracılığıyla yargı işlerini düzenleme alanında Ulusal Meclise yasa tasarısı önermek
- İlgili kanunlarda öngörülen hükümler uyarınca, savcının veya dava tarafının itirazı esasına dayanarak yeni gerekçelerin ortaya çıkması nedeniyle mahkeme kararlarının gözden geçirilmesi
- Başsavcının veya bir dava tarafının haklı gerekçelere dayanan bir talebine binaen yargı yetkisini çözmek ve davanın yargı yetkisini bir mahkemeden başka bir mahkemeye devretmek.
- Anayasa'nın 28. maddesindeki hükümlere uygun olarak, ithamın nedenlerini incelemek ve vatandaşı yabancı hükümete teslim etmekle ilgili bir karar vermek⁶⁴.
- Kanun hükümlerine göre suçluların yabancı devlete iade edilmesine ilişkin gerekçeleri ve kararları gözden geçirmek;
- Yargı prosedürünün birliğini sağlamak;
- Hâkimlerin cinai suçları ve disiplin suçları hakkında karar vermek.

⁶¹ Afganistan Anayasası, Madde 118.

⁶² Afganistan Anayasası Madde 119.

⁶³ Mahkemelerin Teşkilatı ve Yetkileri Hakkında Kanun, Madde 24 ve Anayasanın 121. Maddesi.

⁶⁴ Afganistan Anayasası, Madde 28.

- Mahkemelerin yargı ile ilgili rehberlik talebini incelemek ve onlara yanıt vermek.⁶⁵

1.2.3.1.3. Yüksek Mahkeme Başkanının Görev ve Yetkileri

Yüksek Mahkeme başkanı Afganistan İslam Cumhuriyeti Yargı Organının temsilcisi olup şu görev ve yetkilere sahiptir:

- Yüksek Mahkeme'nin yargılama ve idari faaliyetlerine genel anlamda liderlik etmek
- Yüksek Mahkeme'nin toplantılarına başkanlık etmek
- Gerektiğinde Yüksek Mahkeme divanlarının yargılama oturumlarına başkanlık etmek;
- Mahkemelerin faaliyetlerinin teftişi için emir vermek
- Hâkimlerin cinai veya idari suçlanmaya maruziyeti durumunda yargılanması için emir vermek
- Mahkemelerin kesin kararlarının uygulanmasını denetlemek
- Yargı organı bütçesinin sağlıklı biçimde uygulandığını denetlemek ve takip etmek
- Hastalık, tatiller, devamsızlık ve diğer nedenlerle yetkilerinin tümünü veya bir kısmını başka bir üyeye devretmek
- Yargı Genel İdari Departmanının faaliyetlerini denetlemek
- Yargının yargısal ve idari işlevlerine dair Cumhurbaşkanı'na rapor sunmak;
- Hâkimlerin yargısal ve eğitsel cezalarının affı ve indirimi için Cumhurbaşkanı'na öneride bulunmak
- Bu yasa ve diğer yasaların hükümlerine göre verilen diğer yetkiler.⁶⁶

1.2.3.1.4. Yüksek Mahkeme'nin Divanları/Mahkemeleri

Yüksek Mahkeme aşağıdaki divanlardan müteşekkildir:

- Genel Ceza Mahkemesi
- Kamu Güvenliği Mahkemesi
- Sivil Mahkeme ve Kamu Hukuku
- Ticaret Mahkemesi

⁶⁵ Mahkemelerin Teşkilat ve Yetkilerine İlişkin Kanun, Madde 24.

⁶⁶ Mahkemelerin Teşkilatı ve Yetkileri Hakkında Kanun, Madde 30.

Yukarıdaki mahkemelerin başkanlığına sırasıyla Yüksek Mahkeme üyelerinden, Yüksek Mahkeme başkanının atadığı kişi, bir yıllık süreyle bu sorumluluğu üstlenecektir.⁶⁷ Yüksek Mahkeme başkanının önerisi üzerine divan başkanlığına atanan kişinin, Cumhurbaşkanı tarafından onaylanması gerekir. Yüksek Mahkeme'nin her bir üyesinin, sadece bir yıllığına divanlardan birinin başkanı olma hakkı vardır.

Yüksek Mahkeme Divan Başkanları aşağıdaki yetki ve görevlere sahiptir:

- İlgili divanın etkinliklerini yürütme.
- İlgili divanın toplantılarını düzenleme ve bunlara başkanlık etme.
- İlgili divanların işlerinin düzenlenmesi, adli deneyimlerin birleştirilmesi ve Yüksek Mahkeme'ye rapor edilmesi

Divanların her birinde iki Yüksek Mahkeme üyesiyle birkaç adli müsteşar, adli raportör ve idari personel görevlerini yerine getirmekle sorumludur.

Bu yasanın 26. maddesi uyarınca:

- Yüksek Mahkeme Divanı, bir alt mahkemenin, yasanın aksine bir karar çıkardığına veya bunun uygulanmasında veya yorumlanmasındaki bir hataya karar vermiş olduğuna hükmederse, kararı bozarak incelenmesi için alt mahkemeye havale edecektir. Aynı zamanda Yüksek Mahkeme Divanı, muterizin (davanın bozulmasını ya da bozulmamasını isteyen tarazcı) itirazında belirtilmemiş olsa dahi, verilen kararda bir ihlalin söz konusu olduğunu mülahaza ederse, kararı bozabilir.
- Kanunun uygulanmasındaki ya da yorumlanmasındaki hatanın, kararın sonucuna etkili olmadığı, hükmün esasen sahîh ve yasaya uygun olduğu gözlemlenirse, bu karar, ilgili mahkeme tarafından teyit edilebilir.
- Söz konusu divanların her biri, Yüksek Mahkeme üyelerinin biri tarafından yönetilir. Divan idaresi, ilgili mahkemenin oturumları dâhil olmak üzere tüm etkinlikleri yönetmekle yükümlüdür. O, kendi divanının adli tecrübelerini birleştirmek ve Yüksek Mahkeme'ye rapor etmekle sorumludur. Teşkilat kanunu ve mahkemelerin yetkisi, divanın kesin beyanını açıkça belirtmemektedir. Ancak, teşkilat kanununun 6. maddesi ve mahkemelerin

⁶⁷Mahkemelerin Teşkilatı ve Yetkileri Hakkında Kanun, Madde 18.

yetkisi, temyiz aşamasında olan bir davanın Yüksek Mahkeme’de uygun bir şekilde uygulanmasını sağlamak için, Yüksek Mahkeme üyelerinden en az iki kişinin mahkemelerde bulunmasına hükmetmektedir.

1.2.3.1.5. Yüksek Mahkeme’nin Merkezi Teşkilatı

2003 Anayasası’nın gereği, mahkemelerin idari işlerini düzenleyebilmek ve yargı alanındaki ıslahatı gerçekleştirebilmek için Yargı İdare Dairesi Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Bu genel müdürlük, aşağıdaki birimler aracılığıyla işlerini yürütmektedir:

- Başkanlık Özel Kalem Başkanlığı: Kazi’l-Kuzat (Yüksek Mahkeme Başkanı) çalışma ofisi işleri, mülakatlar, uluslararası meseleler ve dışişleri ilişkileri düzenler.
- Yüksek Mahkeme Yazı İşleri Başkanlığı: Dilekçe işlerini düzenleyerek Yüksek Mahkeme ile Cumhurbaşkanlığı, Ulusal Meclis ve diğer hükümet ve hükümet dışı otoriteler arasındaki ilişkileri sağlar.
- Yüksek Mahkeme Yüksek Kurul Sekreterliği Başkanlığı: Yüksek Mahkeme Yüksek Kurulu’nun icra işleri ve sekreterliğini tanzim edecek; bu mahkemenin onay, not ve kararlarını yazarak sonuçlandıracak ve onaylandıktan sonra ilgili mercilere bildirimde bulunacaktır.
- Çalışmalar ve Araştırmalar Genel Müdürlüğü: Adalet Divanları Mahkemesi, yargıçların sorularını inceler, konu ile ilgili ayrıntılı görüş bildirir ve nihai tartışma için Yüksek Mahkeme’nin Yüksek Kurulu’na yönlendirir. Kanun ve yönetmeliklere ek olarak, istatistik işleri düzenler, yargıçları eğitir ve yargı deneyimleri hakkında bilgi alışverişi için yargı seminerlerini yürütür.
- Adli Denetim Departmanı: Mahkeme işlemlerini, rutin olarak her üç yılda bir ve gerektiğinde özel olarak teftiş eder.
- Dosyalama, Arşivleme ve Belge Kayıt Müdürlüğü, mahkemelerin işlerini niteliksel ve niceliksel olarak düzenlemektedir.
- Fetvalar Genel Müdürlüğü: İslam hukukunun ilişkisi ile ilgili soruları cevaplayarak, şer’i fetvalar çıkartır ve görüş bildirir.
- Yayın Müdürlüğü: Kaza dergisi, Mizan dergisi, Yargı Kütüphanesi, adli kitap ve risalelerin basımı, ağ düzenlemesi ve Yüksek Mahkemenin internet sitesinin yayınlanması alanında yargının kültür ve yayın işlerini yürütür.

- Basın ofisi başkanlığı: Basın açıklamaları, röportajlar, mahkeme çalışmaları alanında basın toplantıları ve yargı faaliyetlerinin basın ve televizyon aracılığıyla yansıtılması da dahil olmak üzere Yüksek Mahkeme'nin basın bültenlerini yayınlamaktadır.
- Adli Finansman Departmanı: İlgili yasalar ve yönetmeliklere göre Yüksek Mahkemenin mali, idari ve muhasebe işlerini yürütür.

1.2.3.2. Temyiz Mahkemesi

Mahkemelerin Teşkilatı ve Yetkileri Hakkında Kanununun 31. maddesi 1. paragrafı ülkenin her bir il düzeyinde Temyiz Mahkemesi'nin kurulmasını öngörmektedir. İlgili paragraf gereği bu mahkemeler şu divanlardan oluşmaktadır:

- Genel Ceza Divanı
- Kamu Güvenliği Divanı
- Medeni ve Kişisel Divanı
- Kamu Hukuku Divanı
- Ticaret Divanı
- Çocuk Divanı

Mahkemelerin Teşkilatı ve Yetkileri Hakkında Kanununun 31. maddesi 3. paragrafı uyarınca, Yüksek Mahkeme gerekirse Cumhurbaşkanı'nın onayını müteakip temyiz mahkemeleri çerçevesinde ek mahkemeler kurabilir. Bu, Kabil'deki temyiz mahkemesinde ilgili mahkeme tarafından kurulan uyuşturucuya bağlı suçlar için bir Temyiz Mahkemesi'nin kurulmasıyla başarılmıştır.⁶⁸

Her mahkemede yargıç sayısı altıdan fazla olmamalıdır.⁶⁹ Temyiz seviyesinde, en az 3 yargıç mahkeme duruşmalarına katılmalıdır.⁷⁰ Temyiz Mahkemeleri, mahkeme başkanı, çeşitli mahkemeler başkanları ve diğer yargı üyelerinden oluşmaktadır.⁷¹

Temyiz Mahkemelerinin yetkilerine bakıldığında; Temyiz mahkemesi, itiraz eden alt mahkemelerin kararlarını ve ibrazlarını gözden geçirme yetkisine sahiptir. Temyiz

⁶⁸ Narkotik Madde İle Mücadele Kanunu 34. Madde. <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=5475b6634>

[قانون مبارزه علیه مواد مخدر ماده 34]

⁶⁹ Mahkemelerin Teşkilatı ve Yetkileri Hakkında Kanun 32. Madde 2. paragraf.

⁷⁰ Mahkemelerin Teşkilatı ve Yetkileri Hakkında Kanun madde 6 paragraf 2.

⁷¹ Mahkemelerin Teşkilatı ve Yetkileri Hakkında Kanun madde 31 paragraf2.

mahkemeleri, bu davaları göz önünde bulundurarak davayı tekrar değerlendirecek, kanunun hükümleri uyarınca alt mahkemelerin kararlarını değiştirebilir, onaylayabilir veya iptal edebilir.⁷²

Temyiz mahkemeleri, ülkenin her eyaletinde mahkeme teşkilatı ve yargı yetkisi ile ilgili yasa hükümlerine uygun olarak kurulacaktır. Temyiz mahkemesi; başkan, alt mahkemelerin başkanları ve yargıçlardan oluşur. Temyiz mahkemesi başkanı, ehliyet, tecrübe ve dirayet sahibi bir yargıçlar arasından atanır. Genel ceza mahkemesi başkanı Temyiz Mahkemesi başkan yardımcısıdır.⁷³

Temyiz Mahkemesi Başkanı'nın görevleri ise:

- İlgili mahkemelerin ve divanların faaliyetlerinin yönlendirilmesi ve düzenlenmesi
- Gerektiğinde mahkemelerin yargı oturumları başkanlığını yapmak
- Bir mahkeme üyesinin başka bir mahkemeye geçici olarak atanması
- Gerekirse temyiz mahkemesi hâkimlerinden birinin asliye mahkemesine atanması
- Gerekirse yargı yetkisini bir mahkemeden başka bir mahkemeye devretmek
- İlgili mahkemelerin yargı deneyimlerini birleştirmek
- İlgili mahkeme ve divanlara dair raporu Yüksek Mahkemeye sunmak⁷⁴

1.2.3.3. Asliye Mahkemesi

Afganistan İslam Cumhuriyeti Adli Mahkemelerinin Teşkilat ve Yetkileri Hakkında Kanun, aşağıdaki mahkemeleri asliye mahkemeleri olarak kurmuştur:

- İl merkezi asliye mahkemesi
- Çocuk asliye mahkemesi
- Ticaret asliye mahkemesi
- İlçe asliye mahkemesi
- Kişisel durum asliye mahkemesi⁷⁵

⁷² Mahkemelerin Teşkilatı ve Yetkileri Hakkında Kanun Madde32. Paragraf2.

⁷³ Mahkemelerin Teşkilatı ve Yetkileri Hakkında Kanun 32.Madde.

⁷⁴ Mahkemelerin Teşkilatı ve Yetkileri Hakkında Kanun madde 36.

⁷⁵ Mahkemelerin Teşkilatı ve Yetkileri Hakkında Kanun madde 40 paragraf, 1.

İlçenin asliye mahkemesi üç yargıçtan oluşmakta ve herhangi bir alt oluşumu yoktur, il merkezlerinin ilk derece mahkemeleri beş farklı mahkemeden oluşur. Her biri bir başkan ve dört yargı mensubundan oluşmaktadır.⁷⁶ Bu mahkemeler şunlardır:

- Genel ceza mahkemesi
- Medeni/sivil mahkeme
- Kamu hukuku mahkemesi
- Kamu güvenliği mahkemesi
- Trafik suçları mahkemesi

Olağan olaylar, ilk aşamada üç hâkim tarafından incelenir. Üç yargıçtan az olan yargılamalara, yalnızca duruşmayı yapan mahkemede üç hâkimin mevcut olmaması halinde izin verilir.⁷⁷

---

⁷⁶ Mahkemelerin Teşkilatı ve Yetkileri Hakkında Kanun madde 40.

⁷⁷ Mahkemelerin Teşkilatı ve Yetkileri Hakkında Kanun Madde 6, Madde 3 ve Madde 41.

İKİNCİ BÖLÜM

AFGANİSTAN İSLAM CUMHURİYETİ

DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI'NIN YAPISI

Dışışleri Bakanlığının hükümetteki diğer birçok bakanlıkla kıyaslanamayacak üç önemli özelliği vardır:

- Yetki Sahibi olması: Bu, Dışışleri Bakanlığı faaliyetlerinin, ülkenin dış ve uluslararası ilişkiler alanındaki hedefleri çerçevesinde olduğu anlamına gelir.
- Dışışleri Bakanlığı'nın parti dışı tutuma sahip olması: Askerler gibi Dışışleri Bakanlığı diplomatlarının da her hangi bir partiye üye olamayacağı kanunda açıkça yer almaktadır ki bu durum Afganistan'a özgü değildir.
- Dışışleri Bakanlığı'nın profesyonel bir teşkilat yapısına sahip olması

Bu özellikleri ile Dışışleri Bakanlığı ayrı bir yere sahiptir. Bu bölümde, Afganistan Dışışleri Bakanlığı'nın geçmişi ele alınacak, Amanullah Han döneminden günümüze kadar görev yapan dışışleri bakanlarının genel tanıtımı yapılacak ve Dışışleri Bakanlığı'nın içyapısı ve faaliyetleri incelenecektir. Belirtmek gerekir ki, doğrudan dışışleri bakanlığının tarihi ile ilgili belgelerin bakanlık tarafından çok az paylaşılması mevcut literatür üzerinden değerlendirme yapma zorunluluğunu doğurmaktadır.

2.1. DIŞIŞLERİ BAKANLIĞI'NIN KURULMA SÜRECİ

İran Şahı Nadir Şah Afşar'ın ölümünden sonra onun komutanlarından biri olan Ahmet Şah Baba Abdali tarafından 1747'de Afganistan'ın kurulmasına bakacak olursak, coğrafi durumundan dolayı bu ülkenin tarihi hep iniş ve çıkışlarla doludur ve genelde bu ülkenin politikacıları ulusal menfaatleri koruyamamıştır. Dışışleri Bakanlığı'nın bugünkü haliyle kurulması ve dışışleri bakanının atanması, ilk kez 1919'de Afganistan'ın İngiliz Hindistan'ından bağımsızlığını ilanından sonra Şah Amanullah Han'ın hükümdarlığı döneminde gerçekleştirilmiştir⁷⁸ ve Mahmut Tarzi Afganistan'ın ilk dışışleri bakanı olarak Şah Amanullah Han tarafından atanmıştır.

2.2. AFGANİSTAN DIŞIŞLERİ BAKANLARI

Bu başlık altında Şah Amanullah Han Döneminden günümüze kadar görev yapan dışışleri bakanlarından bazılarına değinilecektir. Yıllar arasında bir seçki yapılarak genel bir görünüm sergilenmeye çalışılacaktır.

2.2.1. Şah Amanullah Han Dönemi Dışışleri Bakanı: Mahmud Tarzi (1919-1922)

Ghulam Muhammed Han Tarzi'nin oğlu ve Serdar Payandeh Muhammed Han Barakzai'in kardeşi olan Serdar Rahmdel Han'n torunu Mahmut Tarzi, 1 Eylül 1865'te Afganistan'ın Gazne şehrinde doğdu.⁷⁹ Tarzi ailesi 1881'de Kandahar'dan Kovite'ye ve Karaçi'ye kaçtı. Mahmut Tarzi o dönem 17 yaşındaydı. 1882'den 1885'e kadar Karaçi'de yaşadı ve burada Urduca dilini öğrendi. 1885 yazında Tarzi ailesi Bağdat'a göç etti ve Mahmut Tarzi burada Türkçe ve Arapçayı, 1886'da Şam'a gittiğinde ise burada da Fransızca öğrendi. Ayrıca edebiyat, hukuk, siyaset ve sosyal alanda geniş çaplı çalışmalar yürüttü, birçok kitabı Darice'ye (Farsça) çevirdi ve birçok Arap ülkesine seyahat etti. 1900 yılında Şam'da babası Ghulam Muhammed Han Tarzi'nin ölümünden sonra Kabil'e geldi ve şehirde dokuz ay geçirdi.⁸⁰

⁷⁸ William Flur, Dışışleri Bakanlığı Tarihçesi, Javad Karimi (çev), **Dış İlişkiler Tarihi Dergisi**, Sayı 24, 2005, 89

[وليم فلور (1384) تاريخچه وزارت امور خارجه، مترجم: جواد كريمي، تهران: مجله تاريخ روابط خارجي، شماره 24، ص 89]

⁷⁹ Ali Akber Fayyaz, **Afganistan'ın Çağdaş Tarihi**, Meşhet: Badakhshan Yayınevi, 2013, 312.

[فياض، علی اکبر (1392) تاريخ معاصر افغانستان، مشهد، نشر بدخشان، ص 312]

⁸⁰ Mahmud Tarzi, **Mahmud Tarzi'nin Makaleleri**, Kabil: Beyhaki, 1976, 12.

[طرزي، محمود (1355) مقالات محمود طرزي، كابل بيهقي، ص 12]

Ghulam Sakhi Gayret, **Mahmut Tarzi'nin Anıları**, Kabil: Miwand Yayınları, 2010, 78.

[غيرت، غلام سخي (1389) خاطرات محمود طرزي، كابل: انتشارات ميوند، ص 78]

Kabil'e döndükten sonra Amir Habibullah Han, Tarzi'yi ülkeye dönmeye davet etti ve Tarzi de Amir Habibullah Han'ın davetini kabul etti, 1905 yılında 23 yıl süren göçten sonra, tüm ailesiyle Kabil'e geri döndü. Bir süre sonra Mahmut Tarzi'nin iki kızı, iki Afgan şehzadesi şehzade Amanullah'ın ve Şehzade Enayatullah'ın eşleri oldu. 1918 kışında Amir Habibullah'ın ölümünden sonra Mahmut Tarzi'nin kızı Süreyya Afganistan'ın Kraliçesi oldu ve Afganistan tarihinde geleneksel peçe olmadan halk önüne çıkan ilk kadın oldu. Afganistan'a döndükten sonra Tarzi Seraj el-Ahbar yayını başlattı ve ayrıca şiir ve düz yazıdan oluşan 31 eseri Darice'ye çevirdi. 1919'da Afganistan'ın bağımsızlığının ilan edilmesinden sonra Tarzi, ülkenin ilk dışişleri bakanı olarak atandı ve 1922'de Afganistan'ın Paris büyükelçisi olarak görev yaptı. 1928'de Kabil'e geri döndü ve resmi görevlerinden ayrıldı. 1928'de Şah Amanullah Han'ın devrilmesinden sonra Herat'a, daha sonra İran'a ve daha sonra da Türkiye'ye gitti. Tarzi'nin bu ikinci sürgünü dört yıl sürdü ve 22 Kasım 1933'te 68 yaşında vefat etti.⁸¹

2.2.2. Şah Amanullah Han Dönemi Dışişleri Bakanı: Muhammed Veli Han Dervazi (1922-1924)

Muhammed Veli Han Ebul Feyz Han'ın oğlu ve Dervaz'ın şehzadelerinden biridir. Dervaz'ın son karlının yenilmesinden sonra babası, amcası ve birkaç akrabasıyla birlikte Amir Abdurrahman Han döneminde Kabil'e geldi ve Amir Habibullah Han ve Amanullah Han'ın sarayında önemli politik roller oynadı. O Badahşan asillerindendi ve Amir Habibullah Han sarayında saray hizmetlilerini yönetti.⁸² Amanullah Han Muhammed Veli Han ile tanışır ve ona güvenmeye başlar. Muhammed Veli Han saraydaki asilzadelerin başı olmanın yanı sıra kütüphane ve bilgi almanın da başındaydı. Bu görevi süresince entelektüellerle iyi ilişkiler içerisinde oldu. 1919'da Afganistan Emiri tarafından generallik rütbesine yükseltildi ve onur rozeti aldı. Daha sonra Sovyetler Birliği ve diğer Avrupa ülkelerine Afganistan'ın elçisi olarak gitti ve Sovyet hükümetinin kurucusu ve Sovyetler Birliği'nin diğer devrimci savaşçıları ile bir araya geldi. 1922'de Afganistan'a döndükten sonra Veli Han, Afgan kralı tarafından dışişleri bakanı olarak atandı ve

⁸¹ Tarzi, 43.

⁸² Mohammad İbrahim Atayi, **Çağdaş Afganistan'ın Kısa Tarihi**, (Çev. Cemil Rahman Kamgar) Kabil: Meywand, 2010, 54.

[عطایی، محمد ابراهیم (1389) نگاهى مختصر به تاریخ معاصر افغانستان، مترجم: جمیل الرحمن کامگار، کابل: میوند، ص 54]

daha sonra kralın fermanı ile Yüksek Lemer nişanı ve Murad Beg kalesinde bir mülkle ödüllendirildi. 1923'te savunma bakanlığı makamına erişti ve 1927'de Kral, Avrupa seyahatine çıkarken Muhammed Veli Han'ı dışişleri bakanlığı ve saltanat naipliğine getirdi.⁸³ Muhammed Veli Han'ın kendisi bir meşrutiyetçi idi ve akrabaları da dâhil olmak üzere birçok kişiyi bu şekilde eğitti. Habibullah Kalakani zamanında Muhammed Veli Han tecrit altında yaşar ve hastalanır ama cismani zayıflığına ve hastalığına rağmen hapis cezasına çarptırılır ve daha sonra 1933'te, dönemin Kabil emniyet müdürü Mahmud Sami ile birlikte mahkemeye çıkarılmaksızın idam edilir.⁸⁴ Muhammed Veli Han şu görevlerde bulunmuştur:

- Saraydaki Asilzadelerin Reisi
- Afganistan'ın Sovyetler Birliği ve Avrupa Elçisi
- Afganistan Dışişleri Bakanı
- Afganistan Harbiye(savunma) Bakanı
- 1924 Karışıklıkları Sırasında Güney Cephesi Komutanı
- Saltanat ve Dışişleri Bakanlığı Naipliği

2.2.3. Şah Amanullah Han Dönemi Dışişleri Bakanı: Ghulam Nabi Han Charkhi (1924-1927)

Ghulam Nabi Han Charkhi, Habibullah Han'ın Emirliği sırasındaki Afganistan Savaş Bakanı ve Ordu Başkomutanı Ghulam Haydar Han Charkhi'nin ünlü oğullarından biriydi. 1890'da Lugal ilinin Charkhi bölgesinde doğdu. Babasının saraydaki ve Afgan halkı gözündeki saygınlığı ve kendisinin politik ve askeri konulardaki bilgeliği ve becerisinden ötürü ülkede önemli bir konuma sahipti. Ghulam Nabi Han'ın aynı düşünceleri paylaştığı dava arkadaşı şehzade Amanullah Han'ın yanında olması, şehzadenin güç sahibi olması ve reformcu hedeflerini gerçekleştirmesinde önemli rol oynamıştır. Amanullah Han döneminde General Nabi Han Charkhi, Ordu Başkomutanı Naipliği, Afganistan'ın Paris, Moskova ve Türkiye büyükelçisi gibi önemli diplomatik ve askeri görevlerde bulundu. Saray zindanın kapatıldı ve tecrit edildi.⁸⁵

⁸³ Habibullah Rafi **Afganistan'ın Kapsamlı Tarihi**, Herat: Anis, 1991, 67.

[رفيع، حبيب الله (1370) تاريخ فترده افغانستان، هرات: انيس، ص 67]

⁸⁴ Mir Ghulam Mohammad Ghubar, **Tarih Yolculuğunda Afganistan**, Kabil, Mohsen, 1973, 165.

[غبار، مير غلام محمد (1352) افغانستان در مسیر تاريخ، کابل، محسن ص 165]

⁸⁵ Yaqub Ali Khavafi, **Afganistan'ın Son Dönem Kralları**, Tahran: Şeriatı Yayınevi, 2002, 72.

[خوافی، یعقوب علی (1381) پادشاهان متأخر افغانستان، تهران: نشر شریعتی، ص 72]

2.2.4. Muhammed Zahir Şah Krallığı Dönemi Dışişleri Bakanı ve Başbakanı: Nur Ahmed İtimadi (1965-1967)

Ghulam Muhammed oğlu Muhammed Nur Ahmed İtimadi, Şubat 1921'de Serdar Sultam Muhammed Han Tılayi'nin⁸⁶ oğlu İtimadütdevle Abdül kodus Han'ın eşraf ailesinde Kandahar'da doğdu. Babası dışişleri bakanlığında çalışıyordu ve ılımlı meşrutiyetçilerle işbirliği içindeydi. Dedesi İtimadütdevle Emir Abdurrahman Han döneminden Şah Amanullah Han dönemine kadar saray erkânından biriydi ve dış işlerde krallara danışmanlık yapardı. Şah ailesi ile bağı bulunan İtimadi, yüksek eğitim almamıştı ama çok okuyan ve kendini geliştiren biriydi. Gençliğinde Dışişleri Bakanlığına işe alındı ve uzun yıllar, Serdar Muhammed Naim Han'ın gözetiminde diplomasi ile uğraştı ve bu şekilde çok fazla deneyime sahip oldu. 1964 ve 1965'te Afganistan Krallığı'nın Pakistan Büyükelçisi idi ve 1965'te Afganistan'ın Dışişleri Bakanı olarak atandı. Daha sonra 10 Ekim 1967'de ülkenin Başbakanı oldu. Afganistan'ın durgun ekonomisinin gelişmesindeki başarısızlıktan dolayı, kaçınılmaz olarak 1971'de her iki görevden de istifa etti ve İtalya'ya Büyükelçi olarak atandı. Muhammed Zahir Şah krallığı zamanının önde gelen siyasetçilerinin aksine, 26 Temmuz 1975 darbesinden sonra da görevde kaldı. Ancak İtalya'daki Büyükelçilik görevinden alınarak Sovyetler Birliği'ne büyükelçi olarak atandı. Daha sonra 1976'dan 1978'e kadar, Afganistan'ın Pakistan büyükelçisi oldu.⁸⁷ 1978 Sevr darbesinden sonra, İtimadi de diğer siyasi elitler gibi tutuklandı ve hapsedildi. 19 Ağustos 1979'da, Pul-e-Charkhi Hapishanesinde ölüm cezasına çarptırıldı.⁸⁸

2.2.5. Muhammed Zahir Şah Krallığı Dönemi Dışişleri Bakanı ve Başbakanı: Muhammed Musa Şefik (1972-1973)

Zahir Şah on yıllık demokrasisinin son başbakanı Muhammed Musa Şefik, 1932'de Kabil'de doğdu.⁸⁹ Şefik, Dışişleri Bakanı olarak Dr. Abdul Zahir başbakanlığı döneminde görevlendirilmiş ve daha sonra Afganistan Kralı tarafından kabineyi kurmak üzere görevlendirilmiştir. Afganistan'ın kralı Muhammed Zahir Şah, 7 Aralık

---

⁸⁶ Ferheng, 762.

⁸⁷ Danişnamei Ariyana, Mohammad Nur Ahmad Etemadi, http://database-aryana-encyclopaedia.blogspot.com/2013/09/blog-post_11.html

⁸⁸ Ferheng, 726.

⁸⁹ Sayid Mehdi Farrokh, **Afganistan'ın Siyasi Tarihi**, Tahran: Qaqnos Yayın, 1992, 81.

[فرخ، سید مهدی (1371) تاریخ سیاسی افغانستان، تهران: ققنوس، ص 81]

1971'de Musa Şefik'i kabineyi kurmakla görevlendirdi. Birçok kişi kralın yıllar sonra güvendiği ve istediği başbakanı göreve getirebildiğini düşündü. Şefik Afganistan demokrasisi dönemindeki diğer başbakanlardan daha çok yetkiyle göreve başladı. Afganistan'ın dış politikasında Doğu ve Batı ilişkileri arasında bir denge kurdu. İran ile Hirmand Anlaşması'nın imzalanması görev süresi boyunca en önemli adımlardan biriydi.

2.2.6. Nur Muhammed Taraki Dönemi Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı: Hafızullah Amin (1978-1979)

Hafızullah Amin 1929'da Kabil ilinin Paghman ilçesinde doğdu. Orta eğitimi İbni Sina lisesinde ve Kabil Eğitim Koleji'nde okudu. Amin etnik olarak "Paştun" idi ve Sultan Ali Kıştmend'e göre Eğitim Fakültesi'nde öğrenim gördüğü zaman, öğrenci ve öğretmenler arasında etnik üstünlük ve şovenist fikirlerle tanınıyordu.⁹⁰ O, Halk Demokratik Partisi Merkez Konseyine girdikten sonra askerleri yana çekme komitesi sorumluluğunu aldı ve sonunda Mayıs 1978 Sevr darbesinin emrini verdi.⁹¹ Darbe sonrası başbakan yardımcısı ve dışişleri bakanı olarak atandı. 16 Eylül 1979'da, Taraki'yi öldürerek partinin ve hükümetin liderliğini ele aldı. 27 Aralık 1979'da, kendisi de Ruslar ve Parçamiler tarafından öldürüldü.

2.2.7. Burhanuddin Rabbani Dönemi Dışişleri Bakanı: Hedayat Amin Arsla (1993-1994)

1941'de Kabil'de doğan Hedayat Amin Arsla, bir politikacı ve ekonomisttir. Maliye Bakanı, Dışişleri Bakanı ve Afganistan Hükümeti Başkan Yardımcısı olarak görev yaptı. 1969 yılında Dünya Bankası'nın ilk Afgan çalışanı oldu ve 18 yıl boyunca Dünya Bankası için çalıştı. 1987 yılında, Arsala Dünya Bankası'nda çalışmayı durdurdu ve Afgan Mücahitler safına katıldı. Arsala, Pirāhmad Gilani başkanlığındaki Afganistan Ulusal İslam Hareketi'nin kurucu üyelerinden biriydi.⁹² 1989-1992 yılları arasında Pakistan'daki Mücahitlerin sürgündeki devletinin maliye bakanlığına getirildi. 1993 yılında, Kabil'deki Afganistan İslam Devleti'nde Dışişleri Bakanlığı'ndan sorumlu olan Arsala, iki yıl sonra çeşitli Mücahit grupları arasındaki

⁹⁰ Soltan Ali Kıştmend, **Siyasi Notlar ve Tarihsel Olaylar**, Kabil: Nacib Kabir Yayınları, 2002, 172-173

[کشمند، سلطان علی (2002) دست نوشتهای سیاسی و حوادث تاریخی، کابل، نجیب کبیر، ص 172-173]

⁹¹ Fayyaz, 184.

⁹² Ataei, 27.

ihtilafların artmasıyla birlikte görevinden ayrıldı. Taliban'ın düşüşünden sonra, Hedayat Amin Arsala, gelecekteki Afgan hükümetini için toplanan Bonn Zirvesi'ne katıldı. Hamid Karzai'nin önderliğindeki Geçici Yönetimin ticaret bakanı ve Geçici Yönetimin Başkan Yardımcısı olarak belirlendi. Hamid Karzai'yi iki yıllığına geçiş hükümeti başkanı olarak seçen Olağanüstü Loya Jirga'nın ardından, Karzai'nin yeni kabinesindeki maliye bakanlığı Hedayat Amin Arsala'ya emanet edildi.⁹³

2.2.8. Burhanuddin Rabbani Dönemi Dışişleri Bakanı: Abdul Rahim Ghafourzai (1996)

1992'de İslam Devleti'nin kurulmasından sonra, Ghafourzi, Birleşmiş Milletler Afganistan'ın Daimi Temsilciliğinin maslahatgüzarı olarak atandı ve 1992-1993 yılları arasında Afganistan'ın Birleşmiş Milletler temsilciği sekreterliği ve temsilciliğine terfi etti. Ghafourzi, 1995 yılında dışişleri bakanlığı yardımcılığına atandı ve 1996'da Taliban tarafından Kabil'in ele geçirilmesinden sonra dışişleri bakanı olarak atandı.⁹⁴

2.2.9. Hamid Karzai'nin Geçici ve Geçiş Hükümetleri Dışişleri Bakanı: Abdullah Abdullah (1998-2006)

Abdullah, ilkokuldan Ghazi Mohammad Ayub Khan Okulu'ndan ve 1976'te Kabul Nadiria Lisesi'nden mezun oldu. 1983'de eğitimini tamamladı ve 1986'ya kadar Noor Hastanesinde bir göz doktoru olarak görev yaptı. 1984'te Pakistan'a göç etti ve Peşaver'deki Syed Jamal al-Din Afgani hastanesinde Afgan mültecileri hizmetinde bulundu. 1985'te, Sovyet silahlı kuvvetlerine karşı savaşa katıldı ve başlangıçta yaralı mücahitlerin tedavisi için tıbbi bir klinik kurdu ve daha sonra da Panjshir Cephesi'nin sağlık birimi başına geçerek ve daha sonra Kabil ele geçirilene dek Ahmed Şah Mesud'un danışmanı ve birlikte çalışanı olarak faaliyetler yürüttü. Kabil'de 1992'den 1996'ya kadar savunma bakanlığının sekreteri ve sözcüsü olarak çalıştı. 1997'de dışişleri bakan yardımcısı olarak göreve başladı.⁹⁵ Ayrıca, 1999 yılda Afganistan

⁹³ BBC, Hedayat Amin Arsal Biyografisi,

http://www.bbc.com/persian/afghanistan/2009/07/090718_a-af-election-profile-arsala

[زندگی نامه هدایت امین ارسلان]

⁹⁴ Danişnamei Ariyana, Abdül Rahim Ghaforzai Biyografisi, http://database-aryana-encyclopaedia.blogspot.com/2008/10/blog-post_01.html

[زندگی نامه عبدالرحیم غفورزی]

⁹⁵ Afganistan İslam Cumhuriyeti İcraiye Başkanlığı, Abdullah Abdullah Biyografisi, <http://ceo.gov.af/fa/page/chief-executive-officer/biography>

İslam Devleti dışışleri bakanlığı başına geçti. Taliban'ın 2001'de yenilgisinden sonra geçici ve geçiş hükümeti döneminde dışışleri bakanı oldu.

2.2.10. Hamid Karzai Dönemi Dışışleri Bakanı: Rangin Dadfar Spanta (2006-2009)

Rangin Dadfar Spanta, 2006 yılında Karzai kabinesindeki dışışleri bakanı olarak parlamentoya tanıtıldı ve parlamentodan güvenoyu alarak Afganistan'ın Temsilciler Meclisi'nin güvenoyu ile işe başlayan ilk dışışleri bakanı oldu. 10 Mayıs 2007'de, Afgan mültecilerin İran'dan sınır dışı edilmesinin önlenmesi konusunda zayıflık gösterdiği gerekçesi ile Meclis tarafından sorguya alındı ve sonunda Meclis, ona verdiği güvenoyunu iptal etti. Cumhurbaşkanı, kararın anayasaya ve Temsilciler Meclisi'nin iç tüzüğüne aykırı olduğunu iddia etti ve resmen Yüksek Mahkeme'ye başvurdu. İki hafta sonra, Yüksek Mahkeme Dışışleri Bakanı lehine karar verdi.⁹⁶

2.2.11. Hamid Karzai Dönemi Dışışleri Bakanı: Zarar Ahmad Osmani (2013-2014)

Zarar Ahmad Mukbel Osmanî (1964'te Parvan vilayetinin Kwaja Siaran ilçesinde doğdu), Sovyetler Birliği'yle savaş sırasında Ahmed Şah Mesud'un yardımcısıydı. Taliban rejiminin yıkılmasından ve İslam Cumhuriyeti'nin gelişinden sonra Afganistan İçişleri Bakanı, Uyuşturucu İle Mücadele Bakanı, Afgan Dışışleri Bakanı ve Parvan Valisi gibi çeşitli pozisyonlarda görev yaptı.⁹⁷

2.2.12. Eşref Ghani Dönemi Dışışleri Bakanı: Salahuddin Rabbani (2015-)

Yüksek Barış Konseyi'nin eski başkanı olan babası Burhanuddin Rabbani'nin suikastının ardından Salahuddin Rabbani'nin adı ön plana çıktı. Eski Cumhurbaşkanı ve barış konseyi başkanı Burhanuddin Rabbani'nin suikasta uğraması, Afgan politikacılarını hazırlıksız yakaladı. Barış Konseyi'ndeki yeri ve İslami Cemiyet partisi liderliği aylarca boş kaldı ve bu konularda karar almak neredeyse imkânsız hale geldi ve Salahuddin Rabbani'nin Afganistan'ın siyasi sahnesine çıkması ve itibar

---

[زندگی نامه عبدالله عبدالله رئیس اجراییه افغانستان]
⁹⁶ Danişnamei Ariyana, Rangin Dadfar Spanta Biyografisi, http://database-aryana-encyclopaedia.blogspot.com/2009/08/blog-post_4659.html

[زندگی نامه داکتر رنگین دادفر اسپنٹا]
⁹⁷ Kankor Afganistan, Zarar Ahmad Osmani Biyografisi, <http://kankorafghanistan.com/hub/1307/>
[زندگی نامه ضرار احمد عثمانی]

kazanması için bir bahane oldu. Salahuddin Rabbani 05 Mayıs 1971'de Kabil'de doğdu. Pakistan'da bir okulu bitirdi ve lise diplomasını aldıktan sonra eğitimine devam etmek için Suudi Arabistan'a gitti. Rabbani lisans eğitimini Malek Fahad Petroleum ve Madenler Üniversitesi'nde pazarlama ve yönetim alanında sürdürdü, 1995 yılında üniversiteden lisans derecesi aldı. 2002 yılında Dışişleri Bakanlığı'na katıldı ve 2006 yılına kadar New York'ta Birleşmiş Milletler Afganistan Daimi Temsilciliği'nde siyasi danışman olarak çalıştı. 2010'da Afganistan'ın Ankara Büyükelçisi olarak atandı ve Eylül 2011'e kadar görev yaptı. 2001'de İslami Cemiyet Partisi'nin Merkez Konseyi tarafından partinin başına getirildi⁹⁸. Bir süre sonra, 26 Ocak 2012'de Yüksek Barış Konseyi'nin yeni başkanı seçildi. Rabbani, bakanlıkların kalkınma harcamalarının tam harcanmaması gerekçesiyle birkaç bakanla birlikte Meclis tarafından sorgulandı ve Meclis güvenoyunu geri aldı. 2015 yılından beri Dışişleri Bakanı olarak hizmet vermektedir. Rabbani, hükümet ile İslami Cemiyet partisi arasında çıkan siyasi gerginlikler sırasında hükümete karşı tutum almak zorunda kaldı. Belkh valiliğinden istifa ettirilen Ata Muhammed Nur'a arka çıkması ve Muhammed Hanif Atmar'ın milli güvenlik müsteşarlığından alınması hususunda ısrarcı olması cumhurbaşkanı ile olan iki önemli görüş ayrılığı olarak bilinir.⁹⁹

2.3. DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI'NIN GÖREV VE YETKİLERİ

Tarih boyunca toplumlar ve devletler arasında sürekli etkileşim içinde olma ihtiyacı, kalıcı elçiliklerin ve modern diplomasinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. 13. yüzyıldaki İtalyan şehir devletleri, kalıcı elçiliklerin ve diplomatik geleneklerin kurulmasına öncülük etmiştir. Avrupa'nın diğer bölgelerinde daimi elçiliklerin kurulması yaygınlaşmış ve devletlerarasındaki ilişkilerin düzenleyici devlet departmanı olarak dışişleri bakanlıkları kurulmuştur. Bağımsız devletlerin sayısındaki ve aralarındaki etkileşimin artışıyla beraber, dışişleri bakanlıklarının rolü daha da belirginleşmiş, bu bakanlıklar bir dizi ülkede dış politikayı belirleme ve

⁹⁸ Payam Aftab, Salahuddin Rabbani Biyografisi, <http://www.payam-aftab.com/fa/doc/report/17868/>

[زندگی نامہ صلاح الدین ربانی]
⁹⁹ BBC, Salahuddin Rabbani ve Ata Mohammad Nur İttifak Yaptı, <http://www.bbc.com/persian/afghanistan-42521854> (30 Aralık 2017)

[یک دست شدن صلاح الدین ربانی و محمد اعطاء نور]
Ministry of Foreign Affairs, Biography of H.E. Salahuddin Rabbani Minister of Foreign Affairs, <https://www.mfa.gov.af/minister-of-foreign-affairs/biography.html>

diğer ülkelerde de dış politikayı uygulama yetkisine sahip olmuşlardır. Ancak her iki durumda da dış politikanın ana uygulayıcısı konumunda kalmışlardır.¹⁰⁰

Afganistan, 1747'de kurulmasından sonra, neredeyse iki yüzyıl boyunca komşuları ile çok fazla ilişki geliştirmemiş ve çoğunlukla savaş sırasında belli görevlerle sınırlı ilişkiler kurmuştur. Afganistan'daki modern diplomasi, ülkenin bağımsızlığından sonra Şah Amanullah tarafından kurulmuştur.¹⁰¹ Afganistan'daki dışişleri bakanlığının kuruluşundan bu yana, bakanlık ve dışişleri bakanları sembolik bir rol oynamış, dış politika belirlemede yer almamış, ülke yöneticileri kararlarının icracıları olmuştur. Ekseriyetle, Afgan halkının çıkarlarına hizmet edecek sağlam ve tutarlı ilkelere dayanan kararlar yerine, yöneticilerin kişisel çıkarları ve aile çıkarlarından etkilenen kararlar alınmıştır. Taliban'ın çöküşünden ve Afganistan İslam Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra, 2003 yılında onaylanan ülke Anayasası'nın 8. maddesi hükümlerine göre devlet, bağımsızlığa, ulusal çıkarların ve toprak bütünlüğünün korunmasına, müdahale dışı politikaya, iyi komşuluk ve karşılıklı saygıya dayanan dış politika izlemek zorundadır. Eski Afganistan Devlet Başkanı Hamid Karzai döneminde Afganistan dışişleri bakanı Dr. Ragin Dadfar Spanta'nın görev yaptığı sıralarda Afganistan'ın dış politikasının ilkelerini formüle etmek için girişimlerde bulunuldu ve dış politika ilkelerine temel oluşturacak "Afganistan'ın Dış Politikası Genel Hatları"¹⁰² belgesi oluşturulacaktı. Ancak, Parlamento'nun Spanta'ya güven oyu vermemesiyle bu proje rafa kaldırıldı. Buna rağmen, Dr. Spanta ve daha sonra Dr. Zulmai Rassoul Dışişleri Bakanı olduğu sürece, Afganistan'ın Dış Politikası Genel Hatları taslağını ülke dış politikasının belirleyici ilkeleri olarak tanımladılar. Cumhurbaşkanı Hamid Karzai döneminde dış politika esaslarının oluşturulamaması, bir yandan, neye göre karar vereceklerini bilemeyen dışişleri bakanlığı ve Afgan diplomatlarının kafa karışıklığı ve etkisizliğine sebep olurken diğer yandan Hamid Karzai'yi dış politika konusunda günlük ve duygusal tutum almaya, kişisel kararlar almaya ve öngörülemeyen davranışlar sergilemeye itti. Bu

¹⁰⁰ William, 106.

¹⁰¹ Faramarz Tamana, **Afganistan'ın Bölgesel İşbirliği Alanındaki Dış Politikası**, Kabil: Stratejik Araştırmalar Merkezi, Dışişleri Bakanlığı Yayınları, 2015, 27.

[فرامرز، تمنا(1394) سیاست خارجی افغانستان در سپهر همکاریهای منطقه‌ای، کابل: مرکز مطالعات استراتژیک وزارت امور خارجه، ص 27]

¹⁰² Azadi Radio, Afganistan'ın dış politikasının genel hatları, <https://da.azadiradio.com/a/25438872.html> (26 Ekim 2014)

[گزارش حامد کرزی در مورد وزارت خارجه]

durum, hem dışişleri bakanlığının hem de Afganistan'ın diplomatik ilişkide olduğu ülkelerin kafa karışıklığına yol açtı ve kalıcı ve hedefe yönelik ilişkilerin kurulmasını zorlaştırdı.¹⁰³

2014 yılı sonrasında, Ulusal Birlik Hükümeti'nin kurulmasından ve Eşref Ghani Ahmedzai'nin Cumhurbaşkanı oluşundan sonra, Eşref Ghani'nin kurumsallaşma ve modern kurumlara aşina olma iddiası nedeniyle, Afgan dış politikası ilkelerinin oluşturulması ve dışişleri bakanlığının dış politikayı uygulamada gereken rolü üstlenmesi bekleniyordu. Ancak Dr. Ahmadzai, iddialarına rağmen ve beklentilere aykırı olarak, Afganistan dış politikasının beş halkasını açıkladı. Bu politika, Dr. Spanta tarafından açıklanan dış politika genel hatlarına benzer olmasına rağmen, bu halkaların nasıl bağlanacağını açık bir şekilde gösterilmemiştir. Bu nedenle Afgan diplomatları için belirsizlik devam etmiş ve haliyle açıklanan bu politika dışişleri bakanlığının etkili olması için herhangi bir katkıda bulunmamıştır. Buna ek olarak, Dr. Ahmadzai, dışişleri bakanlığı yetkilerini saraya naklederek ve özel temsilcilikler atamak suretiyle bu yetkileri onlara vererek dışişleri bakanlığını vize ve pasaport dağıtan bir kuruma çevirmiştir. Cumhurbaşkanı ve destekçileri tarafından Dışişleri bakanlığının yetkilerini azaltma ve görevlerini özel temsilcilere devretme baskısı bakanlığın kapasitesine yarar sağlamayacağını da belirtmek gerekmektedir.¹⁰⁴ Dışişleri bakanlığının kapasitesinin düşük olduğu iddiası doğrudur, ancak bu iddia, Cumhurbaşkanlığının kurumsallaşmaya aykırı eylemlerini haklı çıkaramaz. Dr. Ahmadzai, özel temsilciler atamak ve dışişleri bakanlığı yetkilerini onlara devretmekle sadece kurumsallaşmaya yüz çevirmemiş aynı zamanda dışişleri bakanlığı yetkilerini sarayına nakletmiş hatta dış politikayı yürütme işini bile dışişleri bakanlığı elinden almıştır. Cumhurbaşkanı'nın bu eylemleri dışişleri bakanlığını felç etmiş ve ülke diplomatlarını daha çok kafa karışıklığına ve güvensizliğe itmiştir ki uzun müddette yıkıcı etkileri olacaktır.

---

¹⁰³ Faramarz, 3.

¹⁰⁴ BBC, Ahmed Karzai Üç Kuvvet Teşkilatının Toplantısı, http://www.bbc.com/persian/afghanistan/2012/06/120609_mar_karzai_summons_parliament (9 Ocak 2019)

[حامد کرزی یک نشست کم سابقه با سه قوه تشکیل می‌دهد]

Bu sorunlara rağmen, Dışişleri Bakanlığı'nın görevleri aşağıda genel çerçevede özetlenmiştir.¹⁰⁵

- Dışişleri Bakanlığı Afganistan İslam Cumhuriyeti'nin dış politikasını uygulamaktan sorumludur.
- Dışişleri Bakanlığı yukarıdaki maddeyi uygulamak üzere aşağıdaki temel görevlerden sorumludur:
  - Afganistan'ın diğer devletlerle ve uluslararası siyasi örgütlerle olan siyasi ilişkilerini araştırmak, oluşturmak, düzenlemek, sürdürmek ve geliştirmek, diğer dış ilişkileri denetlemek ve saygın hale getirmek,
  - İlgili yasa ve yönetmeliklere uygun olarak yabancı ülkeler ve uluslararası siyasi örgütler nezdinde siyasi ve konsolosluk temsilcilikleri kurulmak ve yönetmek,
  - Afganistan'daki yabancı devletler ve uluslararası kuruluşların temsilcilerinin görevlerini yapabilmeleri için ulusal ve uluslararası yasa, yönetmelikler ve geleneklere uygun olarak ve karşılıklı eylem esasına göre diğer ilgili organlarla koordineli olarak uygun ortam oluşturmak,
  - İlgili organlarla koordineli olarak Afgan vatandaşlarının hak ve çıkarlarını korumak, yurttaşlık ve kişisel durumları ile ilgili işlemleri yürütmek,
  - Ekonomik, kültürel, bilimsel ve teknik ilişkilerin kurulması ve geliştirilmesi ile ilgili planların araştırılması ve hazırlanmasında, dış politik düşünceleri dikkate alarak ülkenin yürütme kurumlarıyla işbirliği yapmak ve gerekli olan hususları sunmak,

¹⁰⁵ Azad Radio, Zulmey Resul Resmen Dışişleri Bakanı Oldu, <https://da.azadiradio.com/a/1933491.html> (11 Ocak 2019)

[Zılmı رسول رسماً به عنوان وزیر خارجه افغانستان معرفی شد]
Ghulam Hossin Zargirinejad, Diploması Adabı, **Dış İlişkiler Tarih Dergisi**, Sayı 51, 2012, 121
[زرگری نژاد، غلامحسین (1391) آداب دیپلوماتیک، تهران: مجله تاریخ روابط خارجی، شماره 51، ص 121]
Faramarz, 18.

- İlgili organlarla koordineli olarak, uluslararası kuruluşlar, organizasyonlar ve konferanslarda devlet kurumlarının katılımını sağlamak ve gerekli kolaylıkları oluşturmak,
- Dışişleri Bakanlığı, Afganistan Hükümeti'nin dünya ülkeleri ve uluslararası kuruluşlarla sözleşmeleri, antlaşmaları imzalaması için gerekli zeminleri oluşturmak için gereken adımları atmakla yükümlüdür.
- Dışişleri Bakanlığı ihtiyacı olan personeli eğitilmekle yükümlüdür.

2.4. DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI DEPARTMANLARI/GÖREVLERİ¹⁰⁶

2.4.1. Siyasi Bölüm

Bölgesel sorunların önemi ve Dışişleri Bakanlığı'ndaki bölümlerin sayısındaki artış göz önüne alındığında, Dışişleri Bakanlığı'nın siyasi konulardaki yardımcısının, bölgesel sorunlar konusunda yeterli bilgiye, beceriye ve yüksek değerlendirme gücüne sahip olmalıdır. Bu önemli bölüm aşağıdaki durumlara müdahil olmalı ve ülkenin dış politikasını uygulamalıdır.¹⁰⁷

2.4.1.1. Bölgesel Konularda Uzman Olma

Taliban sonrası yıllarda Afganistan'ın dış politikasının gerçekliği, uluslararası meselelerin çözümlenmesinden sonra bölgesel meseleler Dışişleri Bakanlığı'nın önceliklerinden biri haline geldiğini göstermiştir. Afganistan Dışişleri Bakanlığı sisteminin şu iki bölümde faaliyet yürütmesi şarttır: ekonomi konuları; komşu ülkeler, bölge ülkeleri ve diğer ülkeler ile ilişkiler. Bu nedenle, siyasi bölüm bölgesel ve bölge ötesi meselelere daha fazla odaklanmalıdır.¹⁰⁸

2.4.1.2. Kurum İçi Etkileşim Gücüne Sahip Olma

Siyasi bölüm, Dışişleri Bakanlığı'nın diğer tüm bölümleri ile iyi iletişim içinde olan birim olmalı ve başında olan kişi bizzat yüksek etkileşim ve değerlendirme gücüne sahip olmalıdır. Ayrıca karizma, yüksek etkileşim gücü, halkla ilişkiler,

¹⁰⁶ 2.4 numaralı başlık geniş ölçüde şu kaynaktan hareketle yazılmıştır: Zargirinejad

¹⁰⁷ Zargirinejad, 119

¹⁰⁸ Zargirinejad, 119.

alçakgönüllülüğe sahip olma ve takım çalışması duygusuna da sahip olmayı gerektirir. Dışişleri Bakanlığı siyasi yardımcısı meslektaşlarına dostça davranmak zorundadır. Çünkü görev ve sorumlulukların karmaşıklığına zemin hazırlayan çok ortam vardır. Bu geniş departmanın verimini artırmak için siyasi yardımcının kurum içi diplomasi sanatına hâkim olması gerekmektedir.¹⁰⁹

2.4.1.3. İkili Diplomasiye Dikkat Etme

Dışişleri bakanlığı siyasi yardımcısına gereken bir diğer özellik ise, bölgenin dinamiklerinden iyi anlamalı, karmaşık bir bölge olan Asya'nın kalbi ve güneyinin temsilcilerinin uzaklaşmasına sebebiyet vermemelidir. Siyasi yardımcının seçiminde ikili diplomaside hâkimiyet ve uzmanlık çok önemlidir.

2.4.1.4. İç Politik Güçlerle İyi İlişkiler İçerisinde Olma

Bütün konu bölgesel konularla sınırlı değildir. Dışişleri bakanlığı siyasi yardımcılığı, organize çalışmaya önem vermek için iç politikadaki gelişmeleri, taraflar ve çeşitli siyasi grupların yerel aygıtları ile iletişimi derinlemesine anlamak zorundadır. Siyasi yardımcı, iç siyasi denklemleri iyi tanımalı ve hayatının çoğunu sadece yabancı ülkelerde geçiren bir diplomat olmamalıdır.¹¹⁰

2.4.2. Ekonomik İşbirliği Bölümü

Mevcut durumun geneli yani ekonomik kalkınma ve gelişme zorunluluğu, ekonominin ülke için önemi ve küresel yardımların yararlı biçimde kullanılması, Dışişleri Bakanlığının ekonomik işbirliği yardımcılığı için önemli bir görevdir. Dışişleri Bakanlığının işi ve görevleri tamamen bellidir: Dış ekonomik işbirliği söz konusu olduğunda, dış politika ve ilişkiler araçlarını dış ekonomik işbirliğini teşvik etmek için kullanma becerisi. Afganistan Merkez Bankası, gümrükler, Ekonomi Bakanlığı ve ülkede bulunan diğer ekonomik kurumlar gibi ekonomik kuruluşlar ve örgütler, görevlerini kendi içsel görev şerhlerine göre ve profesyonel bir biçimde yaparlar. Bu şu demektir: Dışişleri Bakanlığının ekonomik İşbirliği muavinliği merkez bankası ya da Sanayi ve Maden Bakanlığının işlerini yapmak zorunda

¹⁰⁹ Zargerinejad, 123.

¹¹⁰ Fereyduun Zandfard, Geçmişte Dışişleri Bakanlığının Yapısı, **Siyasi Bilgiler Dergisi**, Sayı 243, 2007, 92

[زندفرد، فریدون(1386) ساختار وزارت امور خارجه در گذشته، تهران: مجله اطلاعات سیاسی، شماره 243، ص 92]

değildir. Aslında, ekonominin ana sorumluları ülke içindeki ekonomi kurumlarıdır.¹¹¹ Dışişleri Bakanlığı, bu kuruluşların yabancı ülkelerle işbirliği yapması için kolaylaştırıcı olarak görev yapmakta, dışarıdaki fırsatları arayıp ortaya çıkarmakta ve ülkenin farklı ekonomik uzmanlık alanlarındaki ekonomik çevrelerin bankacılık, sanayi ve ticari işbirliği gibi konularda dışarı ile etkileşime girmelerine yardımcı olmaktadır. Daha kesin bir şekilde dışişleri bakanlığı, diplomasi ve diğer ülkelerle olan siyasi ilişkilerin sonucu olan daha fazla bilgi ve olanaklarla, ihtiyaç ve işbirliğini karşılayabilir.¹¹² Esas olarak yurtdışında yürütülen büyük çaplı ekonomik faaliyetlerde, Dışişleri Bakanlığı veya Afganistan'ın diğer ülkelerdeki büyükelçilikleri bununla ilgilidir, ancak demokrasi döneminde ve ulusal birlik hükümetinin ekonomik yaklaşımı sırasında Afgan ekonomisi alanında gündeme getirilen konuların önemi ve dış ekonomi alanında oluşan yeni koşullar göz önüne alındığında ekonomik işbirliği muavinliği daha önemli hale gelmektedir. Bu nedenle, mevcut durum, halkın geçim ihtiyaçlarının karşılanması ve kesin olarak yabancı yatırım ve işbirliğine ihtiyaç duyan iktisadi temellerin güçlendirilmesi gerekliliği göz önüne alındığında, bir yandan yerel yetenekleri ve dinamikleri kullanırken diğer yandan, ekonomik işbirliği alanında daha ciddi bir faaliyete ihtiyaç vardır.

2016 sonrası Afgan hükümeti için önemli bir öncelik, ekonomik işbirliğinin güçlendirilmesi ve farklı yollarla ele alınması gereken ihtiyaçların çözümüdür. Bu nedenle, mevcut durumun geneli, yani ekonomik kalkınma ve gelişme zorunluluğu, ekonominin ülke için önemi ve küresel yardımların yararlı biçimde kullanılması, Dışişleri Bakanlığı'nın ekonomik işbirliği muavinliğinin önemini açığa vurmaktadır. Dışişleri bakanlığının ekonomik planları, ekonomi diplomasisini hayata geçirme ve Afgan ekonomisini aktif ve üretim odaklı kılma çerçevesi içerisinde olmalıdır. Böyle bir paket de şu önemli göstergeleri içermelidir.

2.4.2.1. İyi Yönetim

Dışişleri Bakanlığı Ekonomi Departmanı Afgan ekonomisine yeni kapılar açmalı ve Afganistan'ın yabancı ülkelerdeki ekonomi ataşeleri her ülkedeki piyasaları izlemeli

¹¹¹ Eqdem Delavarpour, Diplomasinin Eksiklikleri ve Güçlendirilme Yolları, **Meclis ve Stratejiler Dergisi**, Sayı 88, 2016, 403.

[دلاورپور، اقدام (1395) کاستی‌ها و راهکارهای توانمندسازی دیپلماسی، تهران: مجله مجلس و راهبرد، شماره 88 ص 403]
¹¹² Zandfard, 93.

ve dünya ile yeniden ticari ilişkilerde bulunmanın uygun yollarını ekonomi faallerine aktarmalıdır. Dışişleri Bakanlığı ekonomik işbirliği departmanının başarılı olmasına katkıda bulunacak en önemli konulardan biri departmanın başına iyi bir yönetici atanmasıdır. Bu iyi yönetici, ekonomi konuları ile ilgili faaliyetleri takibi, iş ve ekonomik faaliyetler için ihtiyaç duydukları bilgileri sağlamak için dünya çapındaki Afganistan büyükelçiliklerinde güçlü ekonomik kolları yerleştirebilir. Dışişleri Bakanlığı ekonomik işbirlikleri yardımcısı, ülkenin büyükelçiliklerindeki ekonomi ataşeleri kullanabilir. Bu konuda, ihracat, ithalat ve vergi tarifelerine dikkat etmek çok önemlidir. Ayrıca, mal ve ürünlerin ihracatı için hedef ülkelerin ihtiyaçlarının tam bir listesini oluşturmak ve ekonomiden sorumlu olanlara sunmak da gereklidir. Bu, dışişleri bakanlığı ekonomik ataşelerinin atması gereken ilk adımdır. Ekonomik işbirliği muavinliği, farklı ülkelerdeki Afgan ekonomik sorumlularının sorunlarını çözebilmeli, böylece Afgan işadamları iş dünyasında ufak bir sorunla bile karşılaşmamalı. Ulaştırma ile ilgili sorunların giderilmesi ve tabii ki Afgan ürünlerinin ihracat ve satışının pazarlanması, Dışişleri Bakanlığı'nın ekonomik işbirliği yardımcısının diğer önemli görevleri arasındadır.¹¹³

2.4.2.2. Fırsat Yaratma

Ekonomik yardımcılık, Afganistanlı işadamlarına dış ekonomik fırsatlardan haberdar olmaları ve para kazanmaları için fırsatlar yaratmalı, diğer yandan da yabancıların ülkedeki yatırım fırsatlarını daha iyi bilmelerine sağlamalıdır. Refah, dünya ile arzu edilen bir şekilde ticaret yapıp olumlu etkileşimler kurabildiğinde başarılı olacaktır. Bu bağlamda, dışişleri bakanlığı çok etkili olabilir. Bunu başarmak için, ülkenin ekonomik sektörünün ve Dışişleri Bakanlığı ekonomik işbirliği yardımcılığının özel bir stratejisi olması gerekir.¹¹⁴

2.5. DIŞIŞLERİ BAKANLIĞI'NIN BÜTEÇESİ VE PERSONELİ

2.5.1. Afganistan Bütçesine Genel Bakış

Taliban rejiminin çöküşünden ve Bonn Anlaşması'nın imzalanmasından sonra, güvenlik ve altyapı sektörünü geliştirmek ve Afgan hükümetinin yönetim kapasitesini artırmak için büyük ölçüde dış yardımlar yapıldı. Afgan hükümeti,

---

¹¹³ Zargerinejad, 107.

¹¹⁴ Zargerinejad, 109.

ulusal bütçeleme mekanizması yoluyla çok sayıda yönetim ve kamu maliyesi yönetimi reformunu gerçekleştirdi. Önemli nedenlerinden biri, yardım edenlerin nezdinde yabancı yardımların şeffaf ve hesap verebilir olmasını sağlamaktı. Hükümet, bütçe planlamasını temel bir politika aracı olarak yaygınlaştırmak için ulusal planları geliştirdi ve ulusal bütçeye dâhil etti. Kamu maliyesi yönetimi bilgi sistemi olarak da bilinen kamu maliyesi yönetim sistemi, gelir tahsilâtı, bütçeleme ve hükümet genelinde harcamaların kurumsallaştırılması ve merkezileştirilmesi için oluşturulmuştur.¹¹⁵

Afganistan Ulusal Bütçesi, her yılın başında 1 Ocak'ta başlayacak olan her mali yıl için beklenen gelir ve harcamaları belgeleyen Afgan hükümetinin politikasının en temel belgesidir. Bu nedenle, Afgan Ulusal Bütçesi hedeflenen gelir hedeflerini, yardımda bulunanlar tarafından finanse edilen yardımları, harcama önceliklerini, kaynak tahsisini ve ekonomik verimliliği ve istikrarı belirlemektedir. Afganistan'ın ulusal bütçesi, isteğe bağlı bütçedeki hükümetin normal bütçeden sağladığı gelirlerini, kolaylık sağlamak için iç geliri ve dış yardımları kapsayacak şekilde yapılandırmıştır.¹¹⁶ Dış yardımlar tarafından finanse edilen gelirler, harici bir bütçeyle, yalnızca dış yardımı da içeren primsiz bütçelere akar. Bütçe, gelirleri düzenleyen ve hizmet sağlamak için ilgili bakanlıklara fon tahsis eden iki paralel bütçeye bölünmüştür. Ana bütçe, iç gelirler ve dış yardımlar tarafından finanse edilen düzenli bütçe ve kalkınma bütçesini kapsamaktadır ve Afganistan hükümeti tarafından kullanılan bütçedir. Bu bütçe, Maliye Bakanlığı tarafından düzenlenir, Bakanlar Kurulu ve Parlamento tarafından onaylanır. Tabii ki, bu paranın büyük bir yüzdesinin Afganistan İslam Cumhuriyeti Hükümeti'nin yetkisinde olmadığını ve bağışçıların Afgan hükümeti tarafından tüketilmemesi gereken çeşitli projeler için söz verdikleri para olduğunu belirtmek gerekir.¹¹⁷

¹¹⁵ Martis Rid, Daha İyi Bütçeleme, Eğitim ve Sağlık Sektöründe Ulusal Bütçenin ve Hizmetlerin Verimliliğinin Değerlendirilmesi, <http://www.epd-afg.org/wp-content/uploads/2014/03/OSA-Report-Dari.pdf>, 2014, 11.

[ماریتس رید (2014) ارزیابی موثریت بودجه ملی و عرضه خدمات در سکتور معارف و صحت، ترتیب بودجه بهتر و دموکراسی، موسسه برابری برای صلح، ص 11]

¹¹⁶ Ministry of Finance, Islamic Republic of Afghanistan, Directorate General Budget, <http://www.budgetmof.gov.af>

[ساختار بودجه]

¹¹⁷ Afganistan İslam Cumhuriyeti Hükümeti, Tokyo Karşılıklı Sorumluluk Çerçeve Raporu 2013, <https://www.baag.org.uk/sites/www.baag.org.uk/files/resources/attachments/JCMB%20Joint%20Report%20Dari-Final%20Version.pdf>

Afganistan'da, ana bütçe ulusal bütçedir. Ana bütçe, Maliye Bakanlığı tarafından finanse edilen mali yıldaki devlet gelirleri ve harcamalarına ilişkin tüm harcamaların bir listesidir. Ana bütçe, bütçenin geliştirilmesi ve icrasından oluşmaktadır Finansal kalkınma bütçesi, mevcut hükümet harcamalarını içeren tüm gelişim faaliyetlerini sağlar.¹¹⁸

Bu çerçevede özellikle kalkınma bütçesine değinmek gerekmektedir. Kalkınma bütçesi, kalkınma ve gelişmeye yönelik olan bütçedir. Afganistan'da, ulusal bütçenin dışındaki yapılan herhangi bir harcamanın kalkınma bütçesi olarak kabul edildiği söylenebilir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Afganistan'ın kalkınma bütçesi uluslararası toplum yardımı tarafından finanse edilmektedir ve bağışçı ülkeler tarafından harcanır. Afgan hükümeti bu bütçenin harcanmasında herhangi bir yetkiye sahip değildir.¹¹⁹

2.5.2. Dışişleri Bakanlığı Bütçesi

Dışişleri Bakanlığı'nın bütçesi iki şekilde finanse edilmektedir: Afgan Parlamentosu tarafından onaylanan ve Maliye Bakanlığı'nın mali planı ile tahsis edilen bölüm ve konsolosluk işlemlerinden elde edilen gelirlerden sağlanan bölüm. Kalkınma bütçesi de Maliye Bakanlığı mecrasından Dışişleri Bakanlığına aktarılır. Afganistan'da, ulusal bütçenin dışındaki her türlü yardım, kalkınma bütçesi olarak kabul edilir.¹²⁰ Bu bölümde, 2014'ten 2018'e kadar Dışişleri Bakanlığı'na ayrılan toplam bütçeye değinilecektir.

[دولت جمهوری اسلامی افغانستان، گزارش چارچوب حسابدهی متقابل توکیو " 2013]

¹¹⁸ Ministry of Finance, Islamic Republic of Afghanistan, Directorate General Budget, Ana bütçe nedir?, <http://www.budgetmof.gov.af/index.php/fa/faq/195-what-is-core-budget>

[بودجه اصلی چیست؟]

¹¹⁹ Ministry of Finance, Islamic Republic of Afghanistan, Directorate General Budget, Kalkınma bütçesi nedir? <http://www.budgetmof.gov.af/index.php/fa/faq/192-what-is-off-budget>

[بودجه انکشافی]

¹²⁰ Ministry of Finance, Islamic Republic of Afghanistan, Directorate General Budget, Dışişleri Bakanlığı Bütçesi, <http://www.budgetmof.gov.af/index.php/fa/85-news/163-events-news>

[بودجه وزارت امور خارجه]

Tablo 2.1.: Dışişleri Bakanlığı Bütçesi

Yıl	Dışişleri Bakanlığı Bütçesi (Afgani)	Dışişleri Bakanlığı Bütçesi (Dolar)
2014	26.680.116.000	444.668.600
2015	12.947.892.000	215.798.200
2016	8.308.175.400	138.469.590
2017	39.266.811.000	654.446.850

Kaynak: Afganistan Maliye Bakanlığı, Milli Bütçe, 2014, s. 51; Afganistan Maliye Bakanlığı, Milli Bütçe, 2015, s. 68; Afganistan Maliye Bakanlığı, Milli Bütçe, 2016, s. 84; Afganistan Maliye Bakanlığı, Milli Bütçe, 2017, s. 73 <http://www.budgetmof.gov.af>

Tablodan görüldüğü gibi, Bakanlığa ayrılan bütçe son yıllarda değişkenlik göstermektedir. Hızlı bir şekilde iniş ve çıkışlar görülen bütçe normal olarak Bakanlığın işleyişini ve faaliyetlerini etkilemektedir. Bütçesi normal seyreden bir bakanlıktan ziyade 2016-2017 yıllarında görüldüğü gibi sert hareketlerin mümkün olabileceği bir bakanlık söz konusu olmaktadır.

2.5.3. Dışişleri Bakanlığı Personeli

Dışişleri bakanlığının personeli diplomatik ve konsolosluk olarak iki ana kısma ayrılır. Ülke vatandaşlarıyla çok fazla etkileşime sahip olan konsolosluk bölümü, 27 Ocak 2012 tarihli Diplomatik ve Konsolosluk Çalışanları Yasası'nda yapılan son değişiklikler ile açıklanmıştır.¹²¹

Diplomatik ve konsolosluk personelinin, ülkenin temel çıkarlarının, profesyonelliği, yetkinliği, uzmanlığı ve deneyimine ve dış politika hedeflerinin gerçekleştirilmesine, Afgan hükümetinin vatandaşlarının meşru çıkarlarının savunulmasına bağlı olarak atanması, kanunun en önemli hedefleri olarak tanımlanmıştır.¹²²

Diplomatik bölüm görevlileri şunlardır:

- Büyükelçi,
- Sorumlu Başkan,
- Sorumlu Başkan Müsteşarı
- Müsteşar ve Birinci Sekreter
- İkinci Sekreter

¹²¹ Resmi Gazete, **Diplomatik ve Konsolosluk Çalışanları Yasası**, Kabil: Dışişleri Bakanlığı Basım, Sayı 1105, 2013.

[قانون کارکنان دیپلوماتیک و قونسلې، 1392، جریده رسمی، شماره 1105]

¹²² Resmi Gazete, 3. madde

- Üçüncü Sekreter

Siyasi temsilcilikler, büyükelçilik veya konsolosluklar, dış politika hedeflerini gerçekleştirmek ve ülkenin hakları, meşru ve yasal menfaatlerini savunmak için yabancı ülkelerde kurulur. Diplomatik personel, hükümetin siyasi temsilcileri olarak, diğer ülkelerdeki ulusal egemenlik ve ulusal çıkarların mümessilidirler.¹²³ İdari, teknik ve servis personeli istisnadır. Diplomatik ve Konsolosluk Çalışanları Yasası uyarınca, Kamu Hizmeti Personeli Yasası hükümlerine ek olarak, kişi diplomatik ve konsolosluk personeli olabilmek için aşağıdaki özellikleri de taşımaktadır:

- Sadece Afganistan vatandaşı olmalıdır.
- En az ülkenin içindeki veya dışındaki herhangi bir yükseköğretim kurumundan Hukuk ve Siyaset Bilimi, İktisat, Edebiyat veya Gazetecilik bölümlerinin birinden mezun olmuş olmalıdır.¹²⁴
- Dışişleri bakanlığı diploması enstitüsü eğitimini almış olmalıdır.
- İngilizce veya uluslararası bir dil bilmeli ve çağdaş teknoloji becerisine sahip olmalıdır.¹²⁵

Diplomatik ve konsolosluk personeli, yurt dışında üç yıllık aktif hizmetin ardından merkeze nakledilecektir ve bir o kadar sürenin merkezde tamamlanması zorunludur. Diplomatik ve konsolosluk personelinin maaş ve primleri, Dışişleri Bakanlığının teklifi ve Maliye Bakanlığının onayı ile ikamet eden ülkenin yaşam koşulları dikkate alınarak Bakanlar Kurulu tarafından onaylanır. Çalışma Kanunu, Kamu Hizmeti Kanunu ve ilgili mevzuat hükümlerine uygun olarak diğer maaşlar ve ayrıcalıklar (geri ödeme, kredi, akreditasyon, emeklilik veya ölüm sırasındaki mali yardım, kademeli ödenek, aylık maaş ve diplomatik ve konsolosluk çalışanlarının emeklilik hakları) kadro kategorisine göre ödenecektir.¹²⁶

¹²³ Resmi Gazete, 4. madde

¹²⁴ **Diplomatik ve Konsolosluk Çalışanları Yasası**, 2013, Bölüm 2, Maddeler 1 ve 2

[قانون کارکنان دیپلوماتیک، 1392، فصل دوم، ماده های 1 و 2]

¹²⁵ **Diplomatik ve Konsolosluk Çalışanları Yasası**, 2013, Bölüm 2, 3. Ve 4. Maddeler

¹²⁶ **Diplomatik ve Konsolosluk Çalışanları Yasası**, 2013, Bölüm 2, 6. Ve 7. Maddeler

2.5.3.1. Eğitim Programlarının Oluşturulması ve Uygulanması

Dışışleri Bakanlığı, bizzat veya üniversiteler ve yüksek öğretim kurumları aracılığıyla eğitim programları ve yüksek eğitim programları düzenleyebilir. Dışışleri Bakanlığı, personelinin eğitim kursu ve yüksek öğrenimi için gereken imkânları sağlamalıdır. Bu amaca ulaşmak için, Dışışleri Bakanlığı'nın alanlarındaki bursların kullanımını prosedürler sınırları dâhilinde sadece bakanlığın onayına bağlıdır. Dışışleri Bakanlığı personelinin hizmet sırasında aşağıdaki eğitim kurslarına katılması gerekmektedir:

- Siyasal sınıfa gire girmez ve başlamadan önce tamamlanması gereken eğitim kursları
- Daha yüksek bir diplomatik göreve atanmak için ek bir eğitim kursu almak gerekir¹²⁷

2.5.3.2. Dışışleri Bakanlığı Teşkilatında Gerçekleştirilen Reformlar

Yukarıda açıkladığımız, Afganistan'ın Dışışleri Bakanlığı eski çerçevesine dayanıyordu. Ancak, her idarenin, özellikle devlet dairelerinin politikasının tasarımı, etkili formülasyonu ve uygulanması, uzman personelin mevcudiyetine bağlıdır. 2013-2014 Zarar Ahmet Osmanî döneminde Dış İşleri Bakanlığı'nın insan kaynakları politikası belgesi bir grup üst düzey bakanlık yetkilileri ve uzmanlar tarafından geliştirildi. İnsan kaynakları politikası belgesinin amacı, sorunlarla mücadele etmek, idareyi ihya etmek ve geliştirmek, Dışışleri Bakanlığı personel ve diplomatları için iş güvenliği sağlamak olup ve bakanlık tarihinde ilk kez oluşturmuştur. Bu belge aşağıdaki iki ilkeye dayanmaktadır:¹²⁸

- Yeni personel alımının ve mevcut personelin terfi edilmesinin açık rekabete ve şeffaf süreçlere dayalı olması.
- Dışışleri Bakanlığı'nın ülkenin dış politikasının uygulanmasına yönelik gerekliliklerini karşılamak amacıyla, insan kaynakları politikası, diplomasi personelinin becerilerini ve vasıflarını artırmak için profesyonellik ilkesini içermelidir.

¹²⁷ Zargarinejad, 90.

¹²⁸ Afganistan İslam Cumhuriyeti, Merkezi Nüfus İdaresi, Dışışleri Bakanlığı Teşkilatında Gerçekleştirilen Reformlar, <http://cso.gov.af/fa/page/12710/64498>

[ارزش های کاری و اهداف استراتژیک]

Bu doküman, deneyimlerin paylaşılması ve yetkili makamların önemli çabaları çalışmaları sonucu olarak hazırlanmıştır. Dokümanda yer alan maddeler, dışişleri bakanlığı kadrosunun büyümesini ve gelişmesini tazmin etmekte, idarede devamlı başarılarla erişmeyi sağlayan esasları barındırmakta ve iş güvenliğinin sağlanması ve beşeri sermayeden etkili bir biçimde istifade edilmesini sunan konuları ele almaktadır. Çünkü belirtildiği gibi, her çalışanın özelliklerini, yetenekleri, becerileri ve kapasitesini geliştirmek, her kurumun kurumsal görevidir. İnsan kaynakları politikaları belgesine göre, dışişleri bakanlığını dünya ile ve günümüz diplomasisinin değişken ve engebeli muhiti entegre etmek için atılacak adımlar şu hususlara dayanır:¹²⁹

- Profesyonel bir çalışanın vasıfsız bir işçiden ayrılması ve profesyonel bir diplomatın üretken olmayan bir diplomattan ayrılması;
- Değişen koşullarda, vatanseverlik, gizlilik, dürüstlük ve sorumluluk kabulü ilkelerine uygun olarak, ehliyet ve yeterlilik esasına bağlılık;
- Yurtdışında ve yurtdışında diplomatlara ödeme ve ayrıcalıklar tanınması sisteminin gözden geçirilmesi.

İnsan kaynakları politikası belgesi, Bakanlığı'nın rehberliğinde, dokuz bölüm ve üç ekte tamamlanmış eksiksiz bir giriş ile çok kapsamlı ve ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.¹³⁰ Birinci bölüm, politika belgesinin nedenleri, yöntemleri, alanları ve doküman bölümlerinin tanıtımı, çoğaltma uygulamaları, farkındalık, uygulama, uyum ve gözden geçirme üzerine odaklanmaktadır. İkinci bölümde; görüşler, hedefler ve politikanın hukuki temelleri üzerinde durulmuş ve ilk kez, personel işe alımı, atama, terfi, dönüşüm, eğitim, kapasite geliştirme, reform, geliştirme ve iletişim kalitesi kriterleri sistematik olarak dâhil edilmiştir. Bu kavuzda, insan kaynakları karar verme sürecinde açıklık, kararlılık ve şeffaflık ve insan kaynakları yönetimi ve geliştirilmesinde hesap verebilirliği amaçlamaktadır. Ayrıca, maaş dağıtım sistemi, maaş ve ayrıcalıklar doğru şekilde oluşturulmuştur.¹³¹

¹²⁹ Afganistan İslam Cumhuriyeti, Denetim İdaresi, **İnsan Kaynakları Politikası**, Sayı 10, 2016, s. 11 <http://sao.gov.af/fa/page/1564/64508/64530>

[پالیسی منابع بشری]

¹³⁰ Afganistan İslam Cumhuriyeti, Denetim İdaresi, **İnsan Kaynakları Politikası**, s. 11

¹³¹ Diploması Çalışanları Yasası, 1392, 2. Bölüm 4. Madde.

Üçüncü bölüm, politika belgesinde kullanılan terimler ve tanımlar ile Dışişleri Bakanlığı personelinin hukuki tanımı ile ilgilidir. Dördüncü Bölüm, yeni istihdamlar için düzenli ve aktif bir ofis oluşturmada açık ve kesin bir süreç önermektedir. Bu süreç, Dışişleri Bakanlığının büyümesine devam edilmesi ve yolsuzluğun önlenmesi için tasarlanmıştır. Bu yaklaşım, başvuru sahiplerine, çeşitli aşamaları ve yazılı ve sözel sınavları tamamladıktan sonra, dışişleri bakanlığının diplomatik kadrosuna katılma izni verecektir. Dışişleri bakanlığının çalışmasının önemi ve personelinin yüksek güvenlik bilgilerine erişimi olması nedeniyle güvenlik açıkları da dikkate alınmıştır. Görev sırasında eğitimi kurumu olan diplomasi enstitüsüne de özel yer verilmiştir.¹³² Beşinci bölümde, profesyonel bir diplomatın gayri mesleki çalışandan ayrı tutulması gibi önemli konulara yer verilmiştir. Bu, dışişleri bakanlığının profesyonelleşmesi bakımından çok önemlidir. Bu belgede, yurt içi ve yurt dışındaki diplomatik personelin, yüksek düzeydeki bakanlık çalışanlarının atanması için gereken talimat ve önkoşullar almaktadır. Dışişleri Bakanlığı'nın insan kaynakları politikası belgesinin beşinci bölümünde umut verici bir gelecekle, Afgan diplomatlarının aileleri ve hayatlarına yönelik bakanlık ve liderliğinin görevlerini hatırlatmaya çalışılıyor.¹³³

Altıncı bölüm, bir çalışanın özgeçmişi defteri dâhil olmak üzere, insan kaynaklarının yüksek teknik konularına odaklanmaktadır. Bir çalışanın özgeçmiş defteri aslında çalışanın tüm işlev ve belgelerinin yazılı olduğu bir aynadır ve bakanlığın personelini ve bu belgede yer alan konuların ilerlemesini derinlemesine anlayarak diplomat çalışanlarına yardımcı olabilir.¹³⁴ Yedinci bölümde, bakanlığın yapısında eğitim ve kapasite geliştirme konusuna özel olarak değinilmiş ve bu konuda detaylı plan ve çözüm önerileri sunulmuştur. Bu yöntemlerin ve programların uygulanması, Afganistan İslam Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'nı bölgesel düzeyde vurgulayabilir. Aslında, hizmet içi eğitime verilen önem, günümüz dünyasında bilginin hızla büyümesi göz önüne alındığında, diplomasi çalışanlarının teşvik edilmesine dikkat çekmektedir.¹³⁵ Sekizinci bölümde, şikâyet komisyonunun kurulması, bakanlığın onurlu personeli ve bakanlığın liderliği ile iletişim kurmanın bir yolu olarak

¹³² Afganistan İslam Cumhuriyeti, Denetim İdaresi, **İnsan Kaynakları Politikası**, s. 26.

¹³³ Afganistan İslam Cumhuriyeti, Denetim İdaresi, **İnsan Kaynakları Politikası**, s. 30.

¹³⁴ Afganistan İslam Cumhuriyeti, Denetim İdaresi, **İnsan Kaynakları Politikası**, s. 31.

¹³⁵ Afganistan İslam Cumhuriyeti, Denetim İdaresi, **İnsan Kaynakları Politikası**, s. 33.

önerilmiştir. Diplomatik personelin haklarını garanti altına almak için uluslararası kabul görmüş bir strateji olan şikâyet komisyonunun varlığı, bakanlığın sorunlarını ele almak için bir araçtır. Şikâyet Komisyonuna ek olarak, diğer şeylerin yanı sıra Dışişleri Bakanlığı diplomatik kadrosu arasında bir bağlantı kurmak için çalışanların sendikasının yeniden başlatılması öngörülmüştür.¹³⁶ Dokuzuncu bölümde, insan kaynakları politikasının revizyonu ve geliştirilmesinin yolunu açmaktadır. Bu belge, büyümesini ve gelişimini kendi içinde ölçen ve buna dayanarak, işlerin gidişatında büyüme ve gelişmenin önünü açan bir politikadır.¹³⁷

---

¹³⁶ Afganistan İslam Cumhuriyeti, Denetim İdaresi, **İnsan Kaynakları Politikası**, s. 36.

¹³⁷ Afganistan İslam Cumhuriyeti, Denetim İdaresi, **İnsan Kaynakları Politikası**, s. 38.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AFGANİSTAN İSLAM CUMHURİYETİ DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI

SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Her ne kadar etnik siyaset, Afganistan'ın siyasi arenasında modern anlamı ile iyi bilinmese de, geleneksel anlamda, etnik kökenlerin siyasi iktidar yapısı ile bağları tarihsel geçmişe sahiptir. ABD'nin Afganistan'ı işgal etmesi ve Taliban rejiminin çöküşünden sonra ve çeşitli siyasi grupların temsilcileri arasında imzalanan Bonn Anlaşması gereği ülkenin siyasi sistemi liberal demokrasi mahiyetinde ve İslam Cumhuriyeti kılıfında oluşturuldu ve ekonomik sistem olarak serbest piyasa ekonomisi resmîyet kazandı.¹³⁸ Afganistan, geçen yüzyıl boyunca siyasi yapı olarak, liberal tadında meşrutiyetçi milliyetçiliği, Saqavi köktenciliği, komünizmi, İslamcı köktenciliği (siyasi İslam), Talibanizm ve Taliban köktenciliğini ve etnik milliyetçiliği tecrübe etmiştir. Günümüze kadar bunların doğurduğu sonuçlara katlanmaktadır. Bu çeşitli düşünce akımları yirminci yüzyılın başından bu yana Afganistan'da gelişti ve her biri bir müddet iktidarı ele aldı ve Afgan toplumunu yönetti. Ancak tüm bu sistemlerde ve hatta yeni siyasi sistemde ortak olan şey, siyasetle etnik ve ırksal eğilimlerin iç içe geçmesidir. Etnikçilik bu ülkenin en alt resmi ve gayri resmi kurumlarında bile hissedilmektedir. Etnikçilik ve sorunlar, Taliban sonrası demokrasinin ve buna bağlı olguların başarısızlığının iki esas

¹³⁸ Danişnamei Ariyana, Bonn Anlaşması,

http://database-aryana-encyclopaedia.blogspot.com/2009/08/blog-post_27.html (17 Ocak 2019)

[مفاد موافقتانه بن]

nedenidir. Çeşitli siyasi ve düşünsel akımların bir takım temsilcileri bu iki ana nedenin ortaya çıkması, güçlenmesi ve yayılmasında rol almıştır. Son bölümde, Afganistan Dışişleri Bakanlığı'nın karşılaştığı en büyük zorluklar olarak bakanlıktaki siyasi eğilimler ve bu eğilimlerin etniklikçilik ve yozlaşma ile iç içe girmesi konusu ele alınacaktır.

3.1.SORUNLAR

3.1.1. Dışişleri Bakanlığı'nda Siyasi Partilerin Rolü ve Etnik Yönelimler

Loya Jirga'da çeşitli fikri akımların temsilcilerinin olduğu gibi, ülkenin yeni siyasi yapısında da tüm siyasi akımlar ve düşünsel çevrelerin payı vardır ve çeşitli organlarda yerlerini almışlardır.¹³⁹ Bu akımlar, liberaller, laikler, İslamcı ve mücahitler, Marksistler ve hatta Hikmetyar liderliğindeki köktenci İslami Parti temsilcileri ve Taliban sisteminde siyasi geçmişi olanlardan ibarettir. Yeni sistemin kurulmasından bu yana yaklaşık 130 siyasi parti Adalet Bakanlığına kaydedilmiştir.¹⁴⁰ Toplumsal bölünmeleri, parti oluşumunun temel taşı olarak düşünürsek, Afganistan'daki siyasi parti sayısındaki artış Afgan toplumundaki toplumsal bölünmenin artışı anlamına gelir. Araştırmacılar, Afganistan'ın çağdaş tarihindeki etnikçilik ve kabilecilik-siyasal iktidar ilişkisini Ahmet Şah Durani döneminden başlayarak incelenmektedirler. Eski dönemlerde kabilelerin merkezde, devletin çevrede yer aldığı ilişki biçimi Amir Abdurrahman tarafından tersine çevrildi. Amir, 17 kanlı iç savaşın ardından merkezi bir hükümetin kurulmasıyla kabileleri merkezden çevreye itti. Ghulam Muhammed Ghojar'a göre Amir, aşiretler arasında “halkın hükümete karşı asla bir araya gelmemesi için bir düşmanlık yarattı”¹⁴¹. Abdurrahman pek çok savaşın ardından aşiret yerine etnik kökeni koymayı başardı ve Peştun olmayan kabilelerin özerkliğini ortadan kaldırarak siyasal iktidarı tek etnik elinde toplamayı tamamladı. Bu durum, Habibullah Kalakani'nin 1930'daki dokuz aylık hükümeti hariç otuz yıl öncesine kadar devam etti. Bu dönemde, Peştun olmayanların kabine üyeliği dâhil siyasal iktidarda bulunmalarına

¹³⁹ Nimetullah Sadeqi, Afganistan Geçici Hükümeti ve Siyasi Partilerin Faaliyetlerinin Eleştirilmesi ve İncelenmesi, **Shahid Yaran Dergisi**, Sayı 59, 2010, 68.

[صادقی، نعمت الله (1389) نقد و بررسی عملکرد دولت انتقالی و احزاب سیاسی افغانستان، کجله شاهد یاران، شماره 59، ص [68]

¹⁴⁰ Adliye Bakanlığı, Adliye Bakanlığı'na Kayıtlı Siyasi Partiler Listesi,

<http://moj.gov.af/fa/page/registered-political-parties-and-social-organizations/1700> (20 Aralık 2018)

[لیست احزاب سیاسی که از وزارت عدلیه جواز فعالیت اخذ نموده اند]

¹⁴¹ Ghubar, 236.

tolerans gösterilmesi demokratik dönem olarak anılan 1964-1974 yılları arasında görülmektedir. O dönemden bu yana Afganistan Devleti yapısı için böyle bir politika izlenmiştir ve tüm pozisyonlar buna göre paylaşılır ve düzenlenir.

Daha önce belirtildiği gibi etnik ve aşiret unsurunun, Afganistan'ın siyasi yapısında ve güç bölünmesinde hayati bir rolü vardır. Öyle ki Taliban rejiminin yıkılmasının ardından, çeşitli siyasi partiler arasında imzalanan Bonn Anlaşması hükümlerine göre, ülkenin siyasi sistemi, liberal demokrasi mahiyetinde, İslam cumhuriyeti şeklinde ve yeni devletin bünyesinde tüm etnik grupların göreceli katılımı sağlanacak şekilde düzenlendi.¹⁴² Bu şekilde, Loya Jirga'da çeşitli entelektüel çevrelerin temsilcileri vardı ve bu durum adil çoğulculuktan dolayı değil, devletin yapısında etnik katılımı korumaktan kaynaklanıyordu.

Çalışma Dışişleri Bakanlığı'nın yapısında partilerin ve etnik grupların politik rolü üzerine olsa da diğer birçok kurumda da benzer sorunlar devam etmektedir. Örneğin Etilaat Roz gazetesi, bir resmi rapor yayımlayarak ülkenin üst rütbeli görevlilerinin parti, akrabalık bağları ve etnik kökenlerini incelemeye almıştır. Rapora göre, 2013 yılına kadar Ulusal Güvenlik Konseyinde çalışan Peştunların oranı %58 Taciklerin oranı %24 Hazaraların oranı %11 ve Özbeklerin oranı %5'tir. Bu araştırmaya göre, 2017 yılı itibariyle Dışişleri Bakanlığındaki Peştun oranı %38, Tacik oranı %49, Hazara oranı %5, Özbek oranı %3 ve diğer etnik grupların oranı %4 olmuştur.¹⁴³

Tablo: 3.1 Etnik Kökene Göre Dışişleri Bakanlığı Üst Düzey Görevlileri¹⁴⁴

Sayı	Adı	Görev	Etnik
1	Salahuddin Rabbani	Dışişleri bakanı	Tacik
2	Nasir Ahmet Endişe	İdare ve kaynak müsteşarı	Tacik
3	Hikmet Karzai	Politika müsteşarı	Peştun
4	Adile Raz	Ekonomi müsteşarı	Peştun
5	Muhiddin Sahibzade	Finans ve idare genel müdürü	Peştun

¹⁴² Danişnamei Ariyana, Bonn Anlaşması,

¹⁴³ Etilaat Roz, Aile Hükümeti,

<https://www.etalatroz.com/49967/%D8%AD%DA%A9%D9%88%D9%85%D8%AA-%D8%AE%D8%A7%D9%86%D9%88%D8%A7%D8%AF%D9%87%E2%80%8C%D9%87%D8%A7/> (10 Ocak 2019)

[حکومت خانواده ها]

¹⁴⁴ Hushdar, Dışişleri Bakanlığı Üst Düzeyi Güçlü Kişilerin Elinde,

<https://www.hushdar.com/1397/09/10/3567/> (20 Kasım 2018)

[پست های مهم وزارت خارجه افغانستان در اختیار افراد وابسته به قدرتمندان است]

Tablodan görüldüğü gibi, Bakanlığın üst düzey görevlileri arasında Tacik ve Peştun çoğunluğu göze çarpmaktadır. Bu durum da bahsedilen etnikçilik sorununu yansıtmaktadır.

Bakanlığın dış ülkelerdeki büyükelçiler ve başkonsoloslarına dair bilgiler veren Tablo 3.2.'de benzer sorunu yansıtmaktadır.

Tablo: 3.2 2017-2018 itibariyle Etnik Kökene Göre Afganistan'ın Dış Ülkelerdeki Büyükelçileri ve Başkonsolosları¹⁴⁵

Sayı	Adı	Görev	Etnik
1	Hamdullah Muhib	Afganistan'ın ABD büyükelçisi	Peştun
2	Şinke Kerukhil	Afganistan'ın Kanada büyükelçisi	Peştun
3	Şükriye Barekzey	Afganistan'ın Norveç büyükelçisi	Peştun
4	Veli Münevver	Afganistan'ın Belçika büyükelçisi	Peştun
5	Ali Ahmet Celaali	Afganistan'ın Almanya büyükelçisi	Peştun
6	Humayun Azizi	Afganistan'ın Hollanda büyükelçisi	Peştun
7	Ahmed Lale Sıdiki	Afganistan'ın Fransa büyükelçisi	Peştun
8	Mesud Khalili	Afganistan'ın İspanya büyükelçisi	Peştun
9	Vahid Ömer	Afganistan'ın İtalya büyükelçisi	Peştun
10	Khuceste Fena İbrahimkhil	Afganistan'ın Avusturya büyükelçisi	Peştun
11	Abdulkayum Köçi	Afganistan'ın Rusya büyükelçisi	Peştun
12	Canan Musazey	Afganistan'ın Çin büyükelçisi	Peştun
13	Muhammed Fatimi	Afganistan'ın Japonya büyükelçisi	Peştun
14	Atiqullah Atifmel	Afganistan'ın Malezya büyükelçisi	Peştun
15	Vahid veys	Afganistan'ın Avustralya büyükelçisi	Peştun
16	Şeyda Abdali	Afganistan'ın Hindistan büyükelçisi	Peştun
17	Hazret Zakhival	Afganistan'ın Pakistan büyükelçisi	Peştun
18	Fezullah Karger	Afganistan'ın Katar büyükelçisi	Peştun
19	Ferid Zekeriya	Afganistan'ın BAE büyükelçisi	Peştun
20	Mengal Hüseyin	Afganistan'ın Kuveyt büyükelçisi	Peştun
21	Generel Habibi	Afganistan'ın Ürdün büyükelçisi	Peştun
22	Mecnun Gulab	Afganistan'ın Umman büyükelçisi	Peştun
23	Lütfullah Sadat	Afganistan'ın New York Başkonsolosu	Peştun
24	Nimetullah Sair	Afganistan'ın Bonn Başkonsolosu	Peştun
25	Samed Afgan	Afganistan'ın Dubai Başkonsolosu	Peştun
26	Melik Qureyşi	Afganistan'ın İstanbul Başkonsolosu	Peştun
27	Nasretullah Arsala	Afganistan'ın Merv Başkonsolosu	Peştun
28	Muin Merestiyal	Afganistan'ın Peşaver Başkonsolosu	Peştun
29	Vahid Poyan	Afganistan'ın Karaçi Başkonsolosu	Peştun
30	Vahidullah Mumend	Afganistan'ın Quetta Başkonsolosu	Peştun
31	Mahmud Sayqal	Afganistan'ın BM elçisi ve daimi temsilcisi	Tacik
32	Hamid Hami	Afganistan'ın İsveç büyükelçisi	Tacik
33	İnciner Abdurrahim	Afganistan'ın İslam İşbirliği Teşkilatı temsilcisi	Tacik
34	Nasir Ahmet Nur	Afganistan'ın İran büyükelçisi	Tacik
35	Fazlurrahman Fazıl	Afganistan'ın Mısır büyükelçisi	Tacik
36	Musaddık Khalili	Afganistan'ın Çek Cumhuriyeti	Tacik

¹⁴⁵ Hushdar, Dışişleri Bakanlığı Üst Düzeyli Güçlü Kişilerin Elinde; Tablo, genel olarak Dışişleri Bakanlığı'ndaki çalışanlardan elde edilen bilgilerden hareketle yapılmıştır.

		büyükelçisi	
37	Cemil Pervani	Afganistan'ın Irak büyükelçisi	Tacik
38	Kademşah Şehin	Afganistan'ın Kazakistan büyükelçisi	Tacik
39	Merveys Nab	Afganistan'ın Türkmenistan büyükelçisi	Tacik
40	Gul Zelmey Yunusi	Afganistan'ın Tacikistan büyükelçisi	Tacik
41	Abdulkayum Melikzad	Afganistan'ın Bangladeş büyükelçisi	Tacik
42	Haci Selim	Afganistan'ın Güney Kore büyükelçisi	Tacik
43	Ruya Rahmani	Afganistan'ın Endonezya büyükelçisi	Tacik
44	Abdulmecid Danişyar	Afganistan'ın Los Angeles Başkonsolosu	Tacik
45	Keyhan Ahadi	Afganistan'ın Toronto Başkonsolosu	Tacik
46	Salim Vahdet	Afganistan'ın Vancouver Başkonsolosu	Tacik
47	Nurullah Raghi	Afganistan'ın Meşhed Başkonsolosu	Tacik
48	Gul Hüseyin Ahmedi	Afganistan'ın Polonya büyükelçisi	Hazara
49	Taqi Khalili	Afganistan'ın Azerbaycan büyükelçisi	Hazara
50	Şahabuddin Timuri	Afganistan'ın Özbekistan büyükelçisi	Hazara
51	Muhiddin keyani	Afganistan'ın Almatı Başkonsolosu	Hazara
52	Seyid Tayyip Cevad	Afganistan'ın Birleşik Krallık büyükelçisi	Hazara
53	Amanullah Ceyhun	Afganistan'ın Türkiye büyükelçisi	Özbek
54	Serdar Rahmanoğlu	Afganistan'ın Ukrayna büyükelçisi	Özbek
55	Süreyya Delil	Afganistan'ın İsviçre büyükelçisi ve BM Avrupa Merkezi daimi temsilcisi	Özbek
56	Hazretullah zeki	Afganistan'ın Cidde Başkonsolosu	Özbek
57	Muhammed İsa Mısbah	Afganistan'ın Kırgızistan büyükelçisi	Özbek
58	Seyid Celal kerim	Afganistan'ın Suudi Arabistan büyükelçisi	Sadat

Yukarıdaki tablodan hareketle Dışişleri Bakanlığı'nın yapısındaki politika ve yönetimin etnikleştirildiği görülmektedir. Yukarıdaki listenin bir kısmının dikkatli ve ayrıntılı bir incelemesi, siyasi atama ve azletmelerde etnik temelli siyasi grupların yüzde yüz rolü olduğunu göstermektedir. Başka bir deyişle, yukarıda belirtilen kişilerin hiçbiri bağımsız ve liyakat esaslı olarak tayin edilmemiştir. Nitekim parti üyeliği, kabile ve etnik bağlar siyasi ve idari bir pozisyona atanmanın kesin nedenidir. Bir sonraki bölümde, Dışişleri Bakanlığı'ndaki mali ve idari yolsuzluğa değinildiğinde, bu bakanlıktaki görevlilerin akrabalık, parti ve etnik bağı daha da açığa çıkacaktır. Böyle bir yapıda, idari politikanın planlanması, düzenlenmesi ve uygulanması ve uzman personelin olması mümkün görünmüyor. İlişkilerin gelişmesi, fırsatların azalması ve küresel arenadaki devletlerin rekabetinin karmaşıklığı, özellikle dış politika, ihtisaslaşma ve zamanında tedbir alınması gerekliliği göz önüne alındığında, Afganistan'ın pasif diplomasisinin nedeninin dışişleri bakanlığı diplomatlarının uzmanlık ve profesyonellik eksikliği olduğu anlaşılıyor. Bir önceki bölümde değinildiği gibi Zazar Ahmet Osmanî'nin Dışişleri Bakanlığını yönettiği dönemde, idari sorunlarla mücadele, idareyi geliştirmek, diplomasi başta olmak üzere bakanlık çalışanlarının uzmanlaştırılmasını ve iş güvenliği yaratılmasını

sağlamak amacıyla, dışişleri bakanlığı insan kaynakları politikası¹⁴⁶ adlı belge hazırlanıp onaylandıysa da edinilen raporlar, üst düzey görevlilere kanunun ulaşamadığını göstermektedir.

Tablo 3.2 ayrıca görevlendirmelerdeki Peştun ve Tacik ağırlığı da göstermektedir. Hazara ve Özbek kökenli görevlendirmelerin az olması da dikkat çekmektedir. Afganistan devlet kurumlarındaki benzer etnik dağılım sorunu bir anlamda dışişleri bakanlığında da görülmektedir.

Tablo 3.3. 1994'ten Günümüze Dışişleri Bakanları Etnik Kökenleri¹⁴⁷

	Bakanlar	Etnik Köken
1	Salahuddin Rabbani	Tacik
2	Zarar Ahmad Osmani	Tacik
3	Zalmai Rassoul	Peştun
4	Dr. Rangin Dadfar Spanta	Tacik
5	Abdullah Abdullah	Anne Tacik, Baba Peştun
6	Abdul Rahim Ghafourzai	Peştun
7	Hedayat Amin Arsla	Peştun

3.1.2. Mali ve İdari Sorunlar

Mali sorunun genel bir tanımı kamu makamının kişisel kazanç için kullanılmasıdır. Bu tanım, iki tarafı (alan-veren) olan rüşvet¹⁴⁸ ve dolandırıcılık, zimmete geçirme ve

¹⁴⁶ Afganistan İslam Cumhuriyeti, Denetim İdaresi, **İnsan Kaynakları Politikası**.

¹⁴⁷ BBC, Afganistan Milli Devletinin Eski Bakanlarının Biyografisi, http://www.bbc.com/persian/afghanistan/2015/01/150112_fm_afghan_new_cabinet_bio, (12 Ocak 2015)

[زندگی نامه مختصر وزیران پیشنهادی دولت وحدت ملی افغانستان]

Nunn Asia, Afganistan Kabinesi: sorunlar ve endişeler,

<https://www.nunn.asia/35868/ها-نگرانی-مشکلات-افغانستان-کابینه> (28 Ocak 2015)

[کابینه افغانستان: مشکلات و نگرانی ها]

BBC, Karzai'nin Bakanları ve Yardımcıları Kimlerdir?,

http://www.bbc.com/persian/afghanistan/2014/05/140509_k05_karzai_legacy_karzai_cabinet, (30 Mayıs 2014)

[معاونان و وزیران کرزی چه کسانی بودند]

BBC, Abdurrahim Gaffurzai'nin Ölümünün 10. Yılı,

http://www.bbc.com/persian/afghanistan/story/2007/08/070821_s-ghafourzai-anniv.shtml (21 Ekim 2007)

[دهمین سالگرد درگذشت عبدالرحیم غفورزی]

DrShafiee Blog, Afganistan'da Devlet İnşa Süreci, <http://drshafiee.blogfa.com/post/82>,

[فرایند دولت سازی در افغانستان]

¹⁴⁸ Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi, **Afganistan'daki Sorunlar**, Kabil:y.y., 2010, 7

[دفتر ملل متحد برای مواد مخدر و جرم(2010) فساد اداری در افغانستان، کابل: ص 7]

para aşırma gibi bir devlet görevlisinin tek başına yapabileceği yolsuzluk¹⁴⁹ türlerini içerir. Devlet varlıklarının kişisel kazanç için kullanılması ve devlet fonlarının politikacılar ve üst düzey yöneticiler tarafından (yolsuzluğun olduğu ülkelerde) zimmete geçirilmesinin idari hizmetler üzerinde olumsuz etkileri olduğu ve sonuçlarının belirlenmesinin karmaşık hesaplamalar gerektirmediği açıktır. Bununla birlikte, devlet memurlarının özel sektörden, vatandaşlardan rüşvet almasını ve bu durumun özellikle idari ve sosyal hizmet sunmanın kalitesini nasıl etkilediğini analiz etmek çok zordur. Ancak, olumsuz etkisi oldukça açıktır. Mali sorunların derecesi, küçükten büyük ve kurumsal dereceye kadar toplumdan topluma önemli ölçüde değişmektedir. Sorunlar önemsiz derecede ise, belirlenmesi, kontrolü ve cezası nispeten basittir. Sorunlar kurumsallaştığı andan itibaren tespiti ve faili cezalandırma olasılığı azalır ve gelecekte sorunların artmasına sebep olur.

Gelişmekte olan ve geçiş döneminde olan ülkelerde yozlaşma, insanların başka yerlere göre farklı olduğundan değil, bu ülkelerde mali sorunlar için uygun koşullar olduğundan dolayı yaygındır.¹⁵⁰ Kazanç elde etme motivasyonu çok güçlüdür, yoksulluk ve kamu görevinde çalışanların maaşlarının düşüklüğünden dolayı da iyice artmıştır. Ayrıca, gelişmekte olan ülkelerdeki riskin her türlü (hastalık, kaza ve iş gibi) yüksektir ve insanlar genellikle zengin ülkelerde olan riskle mücadele mekanizmalardan yoksundur. Afganistan gibi ülkelerde, yalnızca sorunlar için güçlü bir neden olması dışında, aynı zamanda bunun için ortam ve koşullar da gayet elverişlidir. Özellikle geçiş ekonomilerinde eskiden devlete ait gasp edilecek varlıkların çok olması nedeniyle ekonomik faydalar yüksektir. Ayrıca, geçiş döneminde olan ülkelerdeki pek çok devlet görevlisinin görüşleri ve takdir yetkisi yoruma açıktır. Bu kurumsallaşmış zaaf, yasaların ve düzenlemelerin eksik tanımlaması, zayıflığı ve sürekli değişmesi ile daha da artar. Sorumluluk tipik olarak zayıf, siyasi rekabet ve medeni özgürlükler sınırlıdır. Devletteki yasalar ve etik ilkeler (eğer varsa) kusurlu bir şekilde yayılmış ve bu ağır ve karmaşık uygulamalar

¹⁴⁹ Seyyed Heshmatullah Haşimi, **Afganistan'da Kamu Hizmeti Reformu**, Badakshan: y.y., 2016, 16.

[Haşimi, Seyid Heshmatullah (1395) اصلاحات خدمات ملکی در افغانستان، ص 16]

¹⁵⁰ İçişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı İstihdam Sürecindeki Düzensizlikleri İzleme ve Değerlendirme Bağımsız Ortak Komitesi, 2015, 2.
[https://www.mec.af/files/2015_06_03_MOFA_Paper_\(Dari\).pdf](https://www.mec.af/files/2015_06_03_MOFA_Paper_(Dari).pdf)

[وزارت امور داخله (1394) کمیته مستقل مشترک نظارت و ارزیابی، بی نظمی‌ها در پروسه استخدام وزارت امور خارجه، ص

için hazırlanan kanun ve ilkeleri uygulayanların bu işlerde yeterli bilgi ve becerisi yoktur. Ayrıca, inceleme ve uygulama bilgisi sağlayan denetleme kurumları (denetçiler, muhasipler ve basın gibi) zayıf şekilde kurulmuştur ve esas teftiş kurumları henüz iyi işleyememektedir. Rüşvet genellikle iki taraf için de kar sağladığından rüşvet tespiti zor olabilir. Rüşvet keşfedilse bile, sorunlar kurumsallaştığından yeterli ceza verilemez. Çünkü birini, diğerleri (genellikle uygulama görevlileri) de en az onun kadar suçluyken ağır şekilde cezalandırmak zordur. Düşük ücretli olan kamu görevini kaybetme korkusu da yalnızca sınırlı bir caydırıcı etki yaratmaktadır.¹⁵¹

Yolsuzluğun bu tanımı, tüm ekleri ve sonuçları ile birlikte Afganistan için geçerlidir. Dışişleri bakanlığının koltuk ve sorumluluklarının etnik esaslı paylaşılmasına tekrar dikkat çekmekle birlikte bu bakanlıkta etnikçilik dışında bir de mali sorunlar ve akrabayı kayırma mevcuttur. Etilaat Roz gazetesinin bir araştırmasından elde edilen kanıtlar¹⁵², son on beş yıl içerisinde hükümette “akrabalık” rolünün birçok üst düzey/ kıdemli devlet çalışanı için işe alınma ve fırsatların kullanımı açısından çok önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu belgeye göre üst düzey hükümet makamlarına erişmenin iki yolu vardır:

- Yazılı olmayan bir anlayışa dayanan etnik kota, her etnik grubun katılımını belirler;
- Genellikle üst düzey bir devlet makamına atanan kişi iktidarda olan politikacıların ya akrabasıdır veya güvendiği biridir ya da bu politik ağlarının bir üyesidir.

Ashraf Ghani Ahmadzai'nin ikinci başkan yardımcısı Muhammed Sarwar Danesh, devlet dairelerinde etnisitenin etkisiyle ilgili olarak bazı açıklamalarda bulunmuştur. Bu bulgulara dayanarak, güçlü siyasi şahsiyetlere tabi kişilerin ve aile üyelerinin mali sorunlarda büyük rol oynadıkları ve iyi yönetimi ciddi biçimde önledikleri görülmektedir. Bu bulgular, siyasi makamlardaki aile üyelerinin önemli bir

¹⁵¹ Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suçlar Ofisi, Afganistan'daki İdari Sorunlar, 2010, 9. <https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Afghanistan/Afghanistan-corruption-survey2010-Dari.pdf>

[دفتر ملل متحد برای مواد مخدر و جرم(2010) قضایای گزارش شده رشوت توسط متضررین، کابل: ص 9]
¹⁵² Etilaat Roz, Aile Hükümeti,

bölümünün Kamu Hizmeti ve İdari Reform Komisyonu'nun işe alım sürecinden geçmeden önemli kamu makamlarına yerleştirildiğini göstermektedir. Etnik kota her bakanlık veya idarede aynı değildir, herhangi bir etnik gruba dâhil kişilerin hangi idarede ne oranda yerleşeceği bir anlamda o idarenin başında olan kişinin hangi etnik gruptan olmasına bağlıdır. Kaldı ki etnik kota da büyük ölçüde etnik grupların nüfuzlu siyasi şahsiyetleri elindedir ve genel olarak bu şahsiyetlerin aile üyesi olan veya güvenini kazan kişiler üst düzey kamu görevine gelebilmişlerdir.¹⁵³

Dışişleri Bakanlığı'ndaki bir işe alınmak için aile ve etnik bağlılığı göstermek ve en açıklayıcı biçimde, idari sorunların dışişleri bakanlığı teşkilatındaki rolünü göstermek için aşağıdaki atamalara dikkat çekmek gerekmektedir:

Tablo: 3.4 Dışişleri Bakanlığı Teşkilatında Etnik ve Aile Bağı Rolü¹⁵⁴

Sayı	Adı	Akrabalık	Pozisyon
1	İbrahimi	Abdurrauf İbrahimi'nin Kardeşi	Konsolosluk yardımcısı
2	Hasan Aman	Yunus Kanuni'nin kardeşi	Türkmenistan'da elçilik müsteşarı
3	Beşir Aman	Yunus Kanuni'nin kardeşi	Stratejik araştırmalar yardımcısı
4	Hanif Aman	Yunus Kanuni'nin yiğeni	5. politik büro çalışanı
5	Yaser Kanuni	Yunus Kanuni'nin oğlu	Geçici olarak açığa alınmış
6	Taqi Khalili	Abdulkerim Khalili'nin oğlu	Afganistan'ın Azerbaycan büyükelçisi
7	Veyar Stanekzey	Nasrullah Stanekzey'in oğlu	Basın müdürlüğü çalışanı
8	Şahabeddin Timuri	Seyid Mensur Nadiri'nin damadı	Afganistan'ın Taşkent büyükelçisi
9	Abdulhadi Seyyar	Salahaddin Rabbani'nin kayını	İnsan kaynakları istihdam amiri
10	Davud Salangi	Eyup Salaangi'nin Kardeşi	Konsolosluk müdürlüğü çalışanı
11	Nur Ahmed Salngi	Eyup Salaangi'nin Kardeşi	Karşılama müdürlüğü çalışanı
12	Muslim Cahi	Tac Muhammed Cahid'in oğlu	Tacikistan'da büyükelçilik Çalışanı
13	Ecmel Ahmedzey	Gul nebi Ahmedzey'in oğlu	Bakanlık ofisi çalışanı
14	Amine Mesud	Ahmed Ziya	Politika müdürlüğü

¹⁵³ Tasnim News, Afganistan Milli Devlet Dairelerinde Etnisitenin Etkisi Üzerine Vurgu, <https://www.tasnimnews.com/fa/news/1396/07/02/1528735/>-نفوذ قوم-گرایی در-ادارات-دولتی-و-وحدت-ملی-افغانستان-را-نشان-ده-رفته-است

[نفوذ قوم-گرایی در ادارت دولتی]

¹⁵⁴ 8am, Siyasi Partiler Diploması Sisteminin Koltuklarını Alıyor, <https://8am.af/the-monopoly-of-diplomatic-device-posts-by-political-party-representatives/>

[انحصار پست‌های دستگاه دیپلماسی توسط نماینده‌گان احزاب سیاسی]

		Mesud'un kızı	çalışanı
15	Zebihullah Zahid	Elmas Zahid'in oğlu	Finans müdürü
16	Hasan suruş	S. rabbani'nin damadının kardeşi	Bölgesel işbirliği bürosu çalışanı
17	Ahdiye Amiri	Genral Nazifa Zekinin Kızı	Yedek personel
18	Yaser Sadık	İsmail Han'ın oğlu	Afganistan Londra elçiliği müsteşarı
19	Kayum Süleymani	İsmail Han'ın yeğeni	Afganistan Malezya elçiliği müsteşarı
20	Ekber Muhammedi	Nur Ekberi'nin damadı	Afganistan'ın eski Ukrayna elçisi
21	Kayum Köçi	Eşref Gani'nin kardeşi	Afganistan'ın Moskova elçisi
22	Melik Qureyişi	Karzai'nin kayın biraderi	Afganistan'ın İstanbul Başkonsolosu
23	Zahir Enveri	Dr. Abdullah'ın Akrabası	Bakanın politik işler 1.yardımcısı
24	Cavid Haşimi	Seyyaf'ın yeğeni	Politika 2. Müdürü
25	Abdullah Hudadad	Muhiddin Mehdi'nin oğlu	Afganistan'ın ABD elçiliği çalışanı
26	Zeynep Hekimi	Vakif Hekimi'nin kızı	Bölgesel işbirliği müdürlüğü çalışanı
27	Eşref khavasi	Vakif Khavasi'nin oğlu	Konsolosluk müdürlüğü çalışanı
28	Mustafa Kerimi	Gen. Şer Muhammed kerimi'nin yeğeni	Afganistan'ın Brüksel elçiliği çalışanı
29	Arzu Nuristani	Hava Alem Nuristani'nin kızı	Diplomasi enstitüsü çalışanı
30	Firdevs Ebubekir	İkbal Safi akrabası	Diplomasi enstitüsü çalışanı
31	Hamid Salangi	Basir Salangi'nin oğlu	Politika 1. Müdürlüğü çalışanı
32	Ateş Nadiri	Seyid Mensur Nadiri'nin oğlu	Karşılama müdürlüğü çalışanı
33	Ubeyr itibar	Yusuf İtibar'ın oğlu	Kültür müdürlüğü çalışanı
34	Enciner haya	Vekil Cabbar'ın oğlu	İnsan kaynakları müdürlüğü çalışanı
35	Musaaddık Fakiri	Nesim Fakiri'nin oğlu	Karşılama müdürlüğü çalışanı
36	Zuhal Selim	Rahile Selim'in kızı	New York'taki siyasi temsilcilik çalışanı
37	Ali Sadık Ekberi	Muhammed Ekberi'nin oğlu	Afganistan'ın Viyana elçiliği çalışanı
38	Zebihullah Sadıki	S. rabbani'nin eniştesi	New York'taki siyasi temsilcilik çalışanı
39	Samir Samir	Hanif Atmerin yeğeni	Afganistan'ın Hollanda elçiliği çalışanı
40	Behruz Tahiri	Spanta'nın yeğeni	Karşılama müdürlüğü çalışanı
41	Abdullah Muşaahid	Ahmed Muşaahid'in oğlu	Yedek personel
42	Mesud Davudzey	Ömer davudzey'in oğlu	İstanbul konsolosluğu çalışanı
43	Hava Alem	Timur Alem	Brüksel elçilik müsteşarı
44	Cevad Rençber	Zarar Ahmed Osmanî kayı biraderi	Roma elçilik çalışanı

45	Fehim kelekani	Davud kelekni'nin yeğeni	Roma elçilik çalışanı
46	Mesud Mustafa	Resu Seyyaf'ın akrabası	Meşhed konsolosluk çalışanı
47	Mesud Selam	İsmail İspinzade'nin yeğeni	İnsan kaynakları müdürlüğü çalışanı
48	Khuşhal Zabuli	Zelmey Zabuli'nin yeğeni	Los Angeles Konsolosluk çalışanı
49	Dr. Selam	İsmail İspinzade'nin yeğeni	Moskova elçilik çalışanı
50	Zebihullah Lodin	Atiqullah Lodin'in oğlu	Politika 3. Müdürlüğü çalışanı
51	Cavid Müceddedi	Sıbgatullah Müceddedi akrabası	Afganistan'ın Avustralya elçiliği çalışanı
52	Pervane Peykan	Süreyya Peykan'ın kızı	Karşılama müdürü
53	Rıza Azimi	Gen. Zahir Azimi'nin oğlu	İnsan hakları müdür yardımcısı
54	Keyhan Ahadi	Dr. Abdullah'ın kayın biraderi	Brüksel Elçilik çalışanı
55	Kadim Han	Mareşal Fehim'in kardeşi	Afganistan'ın Kanada elçiliği çalışanı
56	Hikmet Khalijzey	Hamid Karzai'nin kuzeni	Dışişleri bakanı yardımcısı

Tablo 3.3'ten hareketle bazı bulgulara ulaşmak mümkündür. Afganistan'daki Yolsuzlukla Mücadele İdaresinin hazırladığı bir raporda Dışişleri Bakanlığı'nın yaptığı istihdamlarda akraba kayırma olduğunu belirterek bunun, istihdamlarda ayrımcılığı yasaklayan Sivil Hizmet İş Kanunu'nun ihlali olduğunu açıklamıştır. Afganistan'daki Yolsuzlukla Mücadele Dairesi Başkanlığının Denetleme ve Değerlendirme Bağımsız Ortak Komitesi Raporu, bakanlığın işe alım sürecinde etnikçiliğin/ kayırmanın (particilik), Dışişleri Bakanlığı içinde çeşitli iç rekabetlerin ve üst düzey yetkililerin müdahalesinin olduğunu göstermektedir. Komite yaptığı açıklamada, 2014 yılında 1300 kişiden 48'inin Dışişleri Bakanlığı sınavlarında başarılı olduğunu, ancak hiçbirinin işe alınmadığını ve bunun yerine eski bakan dönemi değişik mecraları tarafından desteklenen 40 kişinin işe alındığını beyan etmiştir.¹⁵⁵

Komitenin raporu, devlet makamlarına yakın ailelerin ve bireylerin Dışişleri Bakanlığına atandığını gösteriyor. Rapora göre, eski ve şimdiki milletvekillerinin 12 yakın akrabası, dört eski bakanların kardeşi ve yedi kişi de Dışişleri Bakanlığı'ndaki

¹⁵⁵ Deutsche Welle, Dışişleri Bakanlığı Kendi Tanıdığını İşe Alıyor, 03 Mayıs 2015 <https://m.dw.com/fa-af/خویش-خوری-در-استخدام-کارمندان-وزارت-خارجہ-افغانستان/a-18494570>
[خویش خوری در استخدام کارمندان وزارت خارجه افغانستان]

mevcut ve eski üst düzey yetkililerin akrabası görevlendirilmiştir. Raporda, yurtdışına gönderilen diplomat seçiminde de bilimsel bir ölçütün bulunmadığı "çoğunun sadece lise diploması olduğu ve kalan kısmının da liyakate göre istihdam politikasına uymadığı" belirtilmiştir. Yolsuzlukla Mücadele Dairesi ayrıca, diplomatik pasaportların dağıtılmasıyla ilgili sorunların olduğunu belirterek, "4.650 diplomatik pasaportun yasadışı yollarla ve kişisel ilişkiler üzerine uygun olmayan kişilere dağıtıldığını" açıklamıştır. Raporda ayrıca diplomatik pasaportların kişisel seyahatlerde ve hatta görev sona erdikten sonra da kullanıldığı belirtiliyor. Yolsuzlukla Mücadeleyi Denetleme Ortak Komitesi Dışişleri Bakanlığına "Etnikçiliği yasaklamaya ilişkin özel bir düzenleme" hazırlamasını ve diplomatik ve konsolosluk personeline istihdam için en az lisans derecesi sağlamayı şart koşmasını önermiştir.¹⁵⁶

Cumhurbaşkanı Muhammed Eşraf Ghani, Dışişleri Bakanlığı'nın reformlarının uygun olmadığını, yenilenmesini gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca, İdari Reform ve Sivil Hizmetleri Komisyonu ise, Dışişleri Bakanlığı'nın reformları yaparken Komisyon ile işbirliğini yapmadığını açıklamıştır. Komisyon, Dışişleri Bakanlığı'nın personeli üzerinde bir kontrolü olmadığını ileri sürmüştü ancak bu iddia Bakanlık tarafından reddedilmiştir. Bu iddia, Komisyon'un ilk defa Bakanı eleştirmesi olmuştur. Cumhurbaşkanı Ghani de, kendisinin de Dışişleri Bakanlığı'ndan memnun olmadığını ve reformun gerekli olduğunu belirtmiştir.¹⁵⁷

2019 yılında Ulusal Birlik hükümeti, Dışişleri Bakanlığı'nda personel reformu için etkili adımlar atmıştır. Dışişleri Bakanlığı kendisine yöneltilen eleştirileri ve atılan bu adımları şu şekilde açıklamıştır:¹⁵⁸

- Lise mezunlarını işe almamak ve üniversite mezunu olmayanları işe alımda tercih etmek

¹⁵⁶ 8am, 1.650 Kişi Kanunsuz Diplomatik Pasaport Almıştır, (6 Nisan 2015)

<https://8am.af/x8am/1394/01/17/4650-tons-of-illegal-passports-are-politically-bhgvnh/>

[۴۶۵۰ تن به‌گونه غیرقانونی پاسپورت سیاسی دارند]

¹⁵⁷ Voice of America, Afganistan Hükümeti, Dışişleri Bakanlığı'nı yolsuzluk ve kifayetsizliğe mahkum etti (29 Ocak 2019) <https://www.darivoa.com/a/4763489.html>

[حکومت افغانستان وزارت خارجه را به فساد و بی کفایتی متهم می کند]

¹⁵⁸ Ministry of Foreign Affairs, Dışişleri Bakanlığı İdari Reform ve Sivil Hizmetleri Komisyonu'nun İthamlarıyla İlgili Açıklama Yapmıştır, (30 Ocak 2019) <https://www.mfa.gov.af/fa/press-releases/mfa-press-release-regarding-the-iarcsc-baseless-allegations.html>

[اعلامیه ی وزارت امور خارجه در پیوند به اتهامات بی بنیاد کمیسیون مستقل اصلاحات اداری و خدمات ملکی]

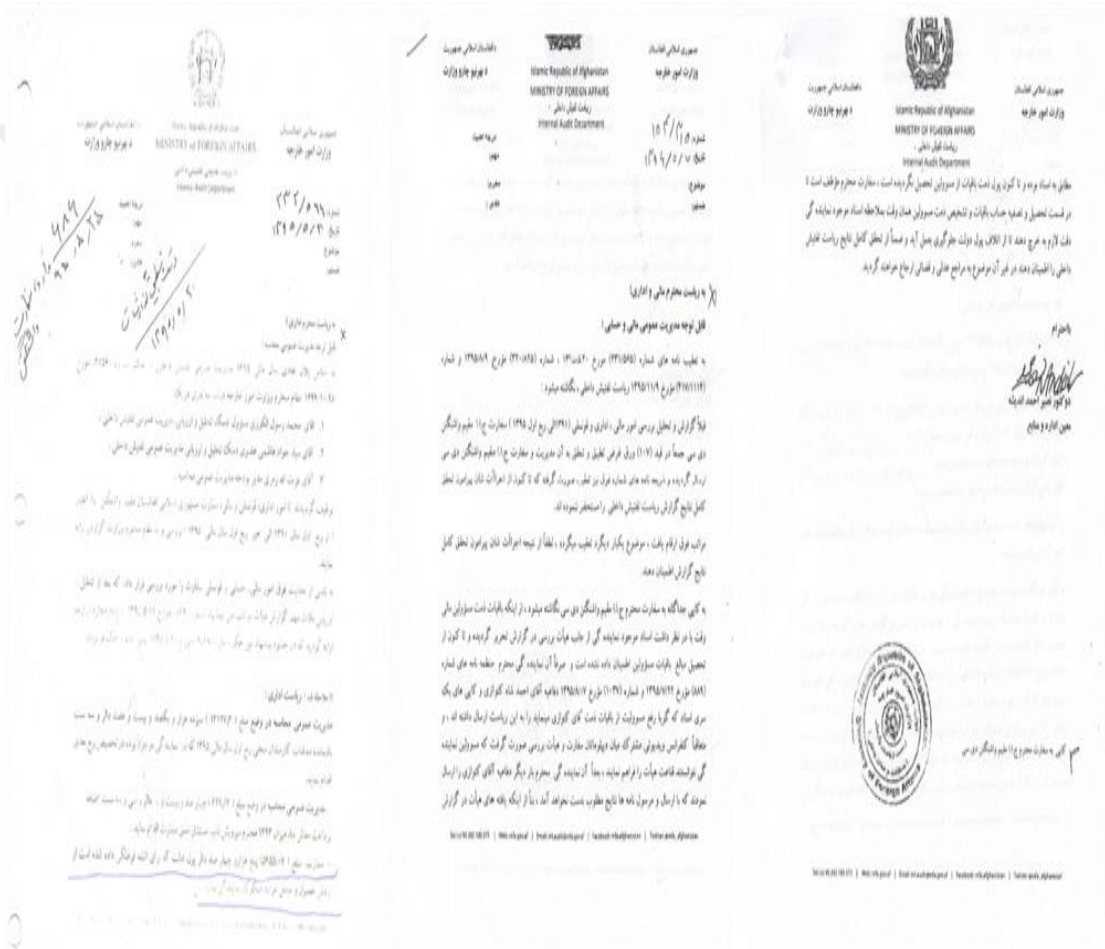
- Cumhurbaşkanı'nın onayıyla lise mezunları Bakanlık'ta üst rütbelere getirilmemiş, 29 kişi eğitim amacıyla Komisyona gönderilmesine rağmen Komisyon gerekenleri yapmamıştır.
- Dışişleri Bakanlığı'nın diplomasi kurslarına katılan ve diploma alanlar yurt dışı görevler için istihdam edilecekler
- Dışişleri Bakanlığı reform amacıyla 10 senedir giriş sınavı yapmaktadır. Son iki senedir bu sınava Parlamento üyeleri, Kabil Üniversitesi hukuk ve kamu politikası öğrencileri girmektedir. Bu çerçevede genç ve liyakat sahibi 43 kişi sınavlarını geçerek Dışişleri Bakanlığı'nda mesleki kurslara başladılar. Dışişleri Bakanlığı, Komisyon'un bu gençler için Cumhurbaşkanı'ndan randevu almasını istemiş ancak yapılmamıştır.
- 2017 yılında Dışişleri Bakanlığı'nın talep ettiği kadro Komisyon tarafından onaylanmamıştır. Dışişleri Bakanlığı 2018 yılında 51 kişi daha az kadro talebinde bulunmuştur.
- Dışişleri Bakanlığı 2017 yılında %114 oranında gelirlerini artırmıştır. Bu durum da, dış temsilciliklerin görevlerini daha iyi yapmasını sağlayacaktır.
- Cumhurbaşkanı'nın talebi üzerine Dışişleri Bakanlığı personelin yabancı dil öğrenmesi için gerekli adımlar atılmış ancak bütçeden kaynak bulunamamıştır.
- Dışişleri Bakanlığı'nın 2017 yılından kalkınma bütçesinden kendine ayrılan paranın %91'ini harcaması, Bakanlığın işleyişinin iyi olduğunu göstermektedir.

Mali sorunlar, bütçe eksikliğinden, sorumluluk olmaması, kanuna aykırı ve zorlamaya dayanan durumlardan kaynaklanmaktadır. Konuyla ilgili olarak 2016 yılında gerçekleşen bir durumu örnek olarak vermek mümkündür. Dışişleri Bakanlığı idari müdürü Mühiddin Sahibzade imzası ile Afganistan'ın Washington DC büyükelçiliğine gönderilen 11.10.2016 tarihli ve 123/7162 sayılı mektupta, "Afganistan'ın Washington merkezli elçiliğinde 2012'den 2016'ya kadar yapılan iç denetim raporunun sonuçlarına göre, Ahmad Shah Katvazi'den 83.576,43 Amerikan dolarının tahsil edilmesi uygundur." diye yazılmıştır. Mektup açıkça belirtildiği gibi, elçiliğe tahsis edilen bütçeye ek olarak, büyükelçinin ikinci sekreteri Ahmadshah Katvazi'nin, Yama Qurerishi ve Bijan Taheri adlı şahıslara ev kiralarını ve hatta

dönüş uçak biletleri için ödeme izni verdiği görülmektedir. Mektupta Katvazi'nin iki adet büyükelçilik aracının satılmasına ve parasının temellüküne şahsen karıştığı yazılmıştır.

Görsel 3.1.: Dışişleri Bakanlığı İdari Müdürü Mühiddin Sahibzade imzası ile Afganistan'ın Washington DC Büyükelçiliğine gönderilen 11.10.2016 tarihli ve 123/7162 sayılı Mektup¹⁵⁹

Dışişleri Bakanlığı'ndaki işten çıkarma ve atamaların kuraldışı olması o kadar belirgin ki ülke yetkilileri tarafından sık-sık dile getirilmektedir. 17 Nisan 2018

¹⁵⁹ Virgoool, Amerika'daki Afganistan Elçiliği Politikasının Bozulması, 2018 <https://virgoool.io/@sayedenam.salehi/-afganistan-der-قانون شکنی-فساد-خویشخوری-و-قانون شکنی>

[جستجو سیاست سفارت - فساد، خویشخوری و قانون شکنی - افغانستان در آمریکا]

tarihinde Temsilciler Meclisi Uluslararası İlişkiler Komisyonu, Dışişleri Bakanlığındaki bazı üst düzey yetkililerin herhangi bir eğitim belgesine sahip olmadığını açıkladı. Komisyona göre, Dışişleri Bakanlığı idari müsteşarı ve bakanlığın insan kaynakları müdürü, diplomatları Kamu Hizmeti Kanunu'na aykırı biçimde istihdam etmiştir.¹⁶⁰ Dışişleri Bakanlığı'nın iç ve dış bölümlerinde, faaliyetlerin incelenmemesi, dinamik ve sağlıklı bir idari sistem bulunmamasından dolayı genellikle rapor edilmeyen benzeri birçok örnek vardır. Ülkedeki ve yabancı ülkelerdeki temsilciliklerde Afgan vatandaşlarına yetersiz bir hizmet verilmesi de bu sorunlu idari yapının sonucudur.

3.2. ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Afganistan Dışişleri Bakanlığı'nın önemli sorunları olarak e siyasi parti yönelimli bağlarının da etkin olduğu etnikçilikten ve mali/idari sorunlardan bahsedilmiştir. Bu başlık altında konuyla ilgili olası çözümler üzerinde durulacaktır.

3.2.1. Dışişleri Bakanlığı Yapısında Siyasal Çoğulculuk

Afganistan devletinin küçük bir parçası olarak Dışişleri Bakanlığı'nın etnik çatışmalar ve etnik kökenle mücadelede yaşadığı sorunlar, birkaç sayfalı çözüm önerisi ile ortadan kaldırılabilecekten çok daha büyüktür. Çünkü Afganistan toplumu ulus oluşturma konusunda henüz başarılı olamadı, birleşik ve kapsayıcı bir ulusal kimlik oluşturmada başarısız olmuştur. Bu yüzden tüm planları ve politikaları doğuştan, etnik kökene ve bölgeselliğe dayanır. Ancak, bu bakanlık tutarlı ve ulusal bir kimlik yaratmada öncülük edebilir.

Siyasi arenada, Dışişleri Bakanlığı etnik çoğulculuğunu (*Pluralism*) örgütsel yapısında kurumsallaştırmak durumundadır. Çoğulculuk, her Afgan'ın, her türlü düşünce, inanç ve etnik kökene sahip olarak, kendi değerlerini korumanın hem imkânına hem de araçlarına sahip olduğu, haklarının korunduğu¹⁶¹ ve Dışişleri Bakanlığı yapısına aktif katılım için gerekli zeminlerin oluşturulduğu zaman Dışişleri

¹⁶⁰ Arian News, Aghaze Rooz, 17 Apr 2018, <https://ariananews.af/aghaze-rooz-17-apr-2018/> (4 Şubat 2019)

¹⁶¹ Amir Abbas Müfrit, *Etnik Birliktelik Üzerine Etkili Faktörlerin Araştırılması*, Sistan ve Baluçistan: Sistan ve Baluçistan Üniversitesi Yayınları, 2012, 35.

[مفرد، امير عباس (1391) بررسی عوامل موثر و تاثیرگذار در هم گرايي قوميت ها، انتشارات دانشگاه سيستان و بلوچستان، ص [35]

Bakanlığı'nın siyasi varlığını istenilen hale getirecektir. Böyle bir yapının gerçekleştirilmesi, hâkim gücün bir tür tarafsızlığı kabullenmesini ve kamu yüksek menfaatleri için mevcut kurum ve grupların katılımını gerektirir.

Çoğulculuk, asimilasyonun tam tersidir. Çoğulculuğun da asimilasyon gibi farklı boyutları ve biçimleri vardır, ancak her durumda, asimilasyonun tersine etnik gruplar arasındaki mevcut farklılıkların korunacağı veya daha da artacağı varsayılmaktadır. Çoğulcu politikalar, "kişisel ve bireysel haklara değil" "ortak ve toplu haklar" ilkesine dayanır. Ulusal ve etnik gruplar arası entegrasyon ve sinerjiyi güçlendirmek için bakanlığın, çeşitli siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal alanlarında çoğulculuk bağlamında geniş ölçekli politika oluşturma ve planlama zorunluluğu vardır. Anayasadaki mevcut kapasitelerin ve Dışişleri Bakanlığı'nın insan kaynakları politikasındaki kapasitenin bu alanda kullanılması işe yarayacak durumdadır. Anayasanın 22. maddesi, Afganistan vatandaşları arasında her türlü ayrımcılığın ve imtiyazın yasak olduğunu öngörmektedir. Tüm Afgan vatandaşlarının, etniği, kabilesi, ırkı, bölgesi ve mezhebi gözetilmeksizin eşitliği Anayasa'nın çeşitli bölümlerinde ve ilkelerinde yer yer açıkça belirtilmiş ve vurgulanmıştır. Tüm ülke yurttaşlarının yasalara ve haklara karşı eşit muamele görmesine ilişkin bu tür hükümler her zamankinden daha fazla gösterilmeli ve uygulanmalıdır. Bu yaklaşım, Dışişleri Bakanlığı'nda yayılmak ve işlevsel hale getirilmeli, ayrıca genel ve ulusal olmalıdır.

3.2.2. Dışişleri Bakanlığı'nın İdari ve Kamu Hizmeti Yapısının Düzeltilmesi

Dışişleri Bakanlığı'nın idari sistemi, toplumdaki modern bir kurumun işlevlerini yerine getirecek güce sahip değil. Kamu hizmeti sisteminin iyi işlemediği Afganistan'da yöneticiler, personel ve vatandaşlar tarafından iyi bilinmektedir. Bölümün başında atıfta bulunulan örneklerin tümü, insan kaynakları ve kamu hizmeti politikasının hayata geçirilmemiş olması, Dışişleri Bakanlığı müdürlüklerinin düşük verimli ve düşük etkili olması, kamu hizmetinden her kesin hoşnutsuz olmasını göstermektedir. Dışişleri Bakanlığı'ndaki mali sorunlar (rüşvet, zimmete mal geçirme, partililik, kamu kaynaklarının kişisel amaçlarla kullanılması vb.) aşağıdaki sonuçlara yol açmıştır:

- Dışişleri bakanlığı çalışanlarının sorumluluk üstlenmemesi

- İdari sistemde deneyimin ve becerinin eksikliği (tecrübeli çalışanlar beceri ve deneyimlerini genç çalışanlara aktarmakta isteksizdir.)
- Yerel ve yabancı ülkelerdeki temsilciliklerin kamu hizmeti bölümünün meşruiyetinin ve kabul edilebilirliğinin azalması
- İdari işlerde disiplinsizlik
- İşleyişin yavaşlığı (idari işlerin yapılması gerekli hıza sahip değildir)
- Liyakat eksikliği (çalışanlar genellikle uygun pozisyonda değildir)
- Çalışanlar performansının düşüklüğü

Dışişleri Bakanlığı'nın İdari- yapısal sorunlarının çözülmesi için devlet denetleme kurumlarının eyleme geçmesi ve çalışanları görevi kötüye kullanmadan alıkoymak amacıyla kanun ve sınırlamalarını konulması gerekir. Bu konuda en büyük zorluk, siyasi irade, kamu hizmetinde reform yapma liderliği ve taahhüt eksikliği ile Dışişleri Bakanlığı'nın yasal ve düzenleyici çerçevesinin eksikliği ve yetersizliğidir. İdari reform ve Dışişleri Bakanlığı'nın yapısının dengelenmesi ve eşitlenmesini amaçlayan insan kaynakları politikası bu bakanlığın düzensizliğine bir değişiklik getirme konusunda henüz başarılı olamamıştır. Bu politikanın başarıya ulaşması için, bakanlığın liderliği düzeyinde denetleyici rolü olan bir komitenin oluşturulması ve bu bakanlıkta kamu hizmetinde reform yapma kriterlerinin detaylandırılmasını ve uygulanmasını değerlendirmesi gerekir. Kamu Hizmeti kanununa göre, kamu çalışanları sivil pozisyonlara açık rekabet esasında atanmalıdır.

Dışişleri Bakanlığı da diğer devlet kurumları gibi, insan kaynaklarını yönetmek için uygun sistemden yoksundur. Bu sorunun, özellikle dış ülkelerdeki temsilciliklere önderlik etmesi için yetersiz kişilerin seçilmesinde olması endişe vericidir. Zira bakanlığın kalkınma ve reform planlarını uygulamak, değerlendirmek ve koordine etmek için dışişleri bakanlığının iyi yöneticilere ve liderlere ihtiyacı var.

Kapasite Geliştirmek, performans değerlendirmek, kayıt ve sabıka, terfi ve şikâyetler konusunda adım atmak için Dışişleri Bakanlığında İnsan Kaynakları Yönetimi Bölümü kurulmuştur. Ancak işe alım süreci belirsizliğini sürdürüyor ve bakanlık sivil personelinin yönetimine dair sorumlu davranmıyor. Dışişleri Bakanlığının kamu hizmeti sektöründeki bu konuyu ele almak için, siyasi bölümlerin teknik

bölümlerinden ayrılması gerekir ve personeli için bir güvenlik duygusu yaratmalı ve Dışişleri Bakanlığının personeli siyasi uygunluk yerine yeterlilik ve uzmanlık esasında atanmalıdır.

3.2.3. Dışişleri Bakanlığı İdari Hizmetler Sürecinde Değişikliğe Gidilmesi

Dışişleri Bakanlığı'ndaki hizmet süreçleri karmaşık ve şu ana kadar basitleştirilememiştir. Bütçeleme, kaynak yönetimi, planlama, karar verme ve programların uygulanması, dikey ve yatay işbirliği ve koordinasyon gibi temel idari prosedürlerin ayarlanması ve standardizasyonu, özellikle bakanlık kurumlarıyla yabancı temsilcilikler ve vatandaşlar arasındaki etkileşimde uygulanmakta olan yöntem yetersiz kalmıştır. İdari süreçteki bu karmaşıklıklar hizmet sunum sürecini etkiliyor. Çok sayıda, uzun ve karmaşık idari süreçler, idari yöntemler ve yaklaşımlar, Dışişleri Bakanlığı ve temsilciliklerindeki uygulama sürecini zayıflatıyor ve potansiyel olarak bakanlık içinde ve vatandaş arasında yolsuzluk yöntemlerini yaygınlaştırıyor.

Dışişleri Bakanlığı personelinin düşük kapasitesi ve uzmanlık eksikliği, Afganistan vatandaşlarına daha iyi hizmet sağlama konusunda karşı karşıya kalınan bir diğer sorundur. Çalışanlarının üçte birinden azı görevlerini yerine getirmek için gerekli bilgi ve beceriye sahiptir. Tabii ki, işgücü sıkıntısı yoktur, ancak çok sayıda yetersiz ve vasıfsız çalışan, özellikle Dışişleri Bakanlığının idari ve teknik pozisyonlarında görevlendirilmiştir. Bu nedenle, bakanlığın temsilciliklerinde etkin çalışma mevcut değildir. Şimdiye kadar, e-devlet ve İnternet araçlarının kilit idari süreçleri iyileştirmek için kullanılması, yerel yetkililerin vatandaşlarla deneyimlerini ve tavsiyelerini paylaşmalarını sağlamak için iç ve dış kurumların sistematik analizini içermemektedir.

Bu nedenle bu alanda atılacak adımlar, idari hizmetlerde meydana getirilecek iyileşme bakanlığın faaliyetlerini yürütmesinin daha hızlı olmasını sağlayacaktır.

3.2.4. Dışişleri Bakanlığı Çalışanlarının Maaşları ve Mali Sorunlarla İlişkisi

Dışişleri Bakanlığında çeşitli ve değişik maaş miktarlarının olması, uygun ve kapasiteli insan kaynağı eksikliği ve bakanlık bünyesinde yer almak için partiler

ararsında süre gelen yarış bakanlığın dış ve iç icraat performansını olumsuz yönde etkiliyor. Dışişleri Bakanlığı idareleri ve temsilciliklerine liyakate esasen atama henüz kurumsallaşmamıştır. Bu nedenle, en yetenekli kişiler yaptığı işten dolayı teşvik edilememektedir ve istifalar artıyor ve personelin gelişmesinde önemli bir itici faktör olan teşvik söz konusu olamıyor. Bakanlığın mevcut maaş ve rütbe mihverli sistemi, diplomasi sektöründeki profesyonel yönetim sistemini karşılayamamakta, bu yüzden bunun yerine kadro tabanlı bir sistem oluşturulmalıdır. Öte yandan, Dışişleri Bakanlığında insan kaynakları yönetim sistemi faal değildir. Dışişleri Bakanlığında özellikle resmi personel ve sözleşmeli personel alımı sürecinde birçok müdahale söz konusudur. Bu nedenle, yolsuzluğun azaltılması için, işe alım, alıkonma, eğitim ve kapasite artırma ve çalışanların maaşı ölçütünde şeffaflığa acil ihtiyaç vardır.

SONUÇ

Taliban sonrası Afganistan Anayasası'nda, ülkenin rejimi İslam Cumhuriyeti olarak tanımlanmış ve Cumhurbaşkanı'nın önderliğindeki üç kuvvetten (yasama, yürütme ve yargı) oluştuğu vurgulanmıştır. Cumhurbaşkanı, serbest, genel, gizli ve doğrudan oylama ile yapılan seçimde oyların % 50'sinden fazlasını alarak seçilir. Yürütme kolu (hükümet), kuralları düzenleme ve kanunları uygulamaktan sorumludur. Afgan Anayasası'nın 71. maddesi uyarınca hükümet, Cumhurbaşkanı başkanlığındaki bakanlardan oluşmaktadır. Bakanların sayısı ve görevleri kanunla düzenlenmiştir. Bakanlar, Cumhurbaşkanı tarafından seçilir ve onay için Milli Meclise sunulur. Afgan hükümetinin Cumhurbaşkanı tarafından Milli Meclise aday gösterilen 24 bakanı vardır.

Yargı bağımsız bir devlet kurumu olarak işlev görür. Yüksek Mahkeme, temyiz mahkemeleri ve birincil mahkemelerden oluşur. Yapısı ve yetkileri kanunla düzenlenmiştir. Yüksek Mahkeme, Afganistan İslam Cumhuriyeti yargısının başıdır. Afganistan İslam Cumhuriyeti'nin yasama organı, Wolesi Jirga ve Meshrano Jirga olarak iki meclisten oluşan Milli Meclis'tir. Anayasanın 81. maddesine göre, Afganistan İslam Cumhuriyeti Ulusal Meclisi, en yüksek yasama organı olarak halkın iradesini yansıtır ve tüm ulusu temsil eder. Afganistan'daki iktidarın yapısını anayasasından ayıran, nüfuzlu kesim ve etnikçilik meselesidir.

Ülkenin politik yapısına ve iktidar paylaşımına tüm siyasi ve entelektüel çevreler katılmış ve çeşitli organlarda yer almıştır. Sosyal bölünmeler ise, Afganistan'daki siyasi partilerin oluşumunun temelidir ve Afganistan'da ne kadar parti varsa o kadar sosyal bölünme vardır anlamına gelir. Başka bir deyişle, kabilelerle hükümet arasındaki ilişki tamamen güç yapısına odaklanmıştır ve Afganistan'ın siyasi yapısı ve iktidar bölünmesinde etnik ve kabile unsuru çok önemlidir.

Afganistan yakın dönem siyasi tarihine bakıldığında, ülkenin yaşadığı güvenlik, siyasi ve ekonomik sorunlar nedeniyle kurumsal yapılarda da çok ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde ele alınan bazı Dışişleri Bakanları üzerinden de görülebileceği gibi, bazen uzun yıllar bazen kısa bir süre görev yapılması Bakanlığın kurumsal kimliğinin oluşturulmasını geciktirmektedir. Çok kısa sürelerle yaşanan değişimler Bakanlık çalışmalarında da kendini göstermektedir. Güçlü bir kurumsal yapı kurulamaması dış politikaya kadar uzanabilecek etkilere neden olabilecektir.

Çalışmada Afganistan Dışişleri Bakanlığı hakkında temelde iki sorun üzerinde durulmuştur. İlki, kurumsal yapının oluşturulmasındaki etnik kökene göre hareket edilmesi; ikincisi kurumsal yapıdaki idari/mali sorunlardır. Çalışma bulguları olan bu iki sorun üzerine de bazı çözüm önerileri geliştirmek mümkündür.

Öncelikle bahsedilen iki sorun üzerinde durmak gerekmektedir. İlk olarak, kurumsal yapının oluşturulmasındaki etnik kökene göre hareket edilmesi Afganistan gibi etnik meselelerin yoğun yaşandığı bir ülkede ilave bir sorun yaratmaktadır. İlk bakışta bariz olan şey, idari ve siyasi yapısındaki etnik çoğunluk ve azınlığın yazılı olmayan kanunudur. Bu sorun, Zarar Ahmad Osmani döneminde bir grup üst düzey yetkili ve uzman tarafından Dışişleri Bakanlığı'nın insan kaynakları politikası belgesinin derlenmesine yol açtı. İnsan kaynakları politikası belgesi, yolsuzlukla mücadele, idareyi yeniden ayağa kaldırma ve geliştirme ve uzmanlık oluşturma amacıyla hazırlanmıştır. Yeni çalışanları işe almada ve mevcut çalışanların terfisinde serbest rekabet ilkesini benimseyen bu belge, Dışişleri Bakanlığı'nın ülkenin dış politikasının uygulanması konusundaki gerekliliklerini yerine getirmek için becerilerin artırılması ve diplomasi personelinin niteliklerinin arttırılmasını hedeflemiştir. Profesyonel bir

diplomatin içinde uzman olmayan bir çalışandan ayrılmasına odaklanan bu belge, yurtiçi ve yurtdışında diplomasi çalışanlarının belirlenen kurallara uygun olarak atanmasını, yardımcılar, müdürler, büyükelçiler ve başkonsoloslar gibi bakanlığın üst düzey makamlarına atanmanın ön koşullarını, çalışanlarla bakan ve üst düzey yetkililer arasında iletişimi sağlamak için şikâyet dinleme komisyonunun kurulması, çalışanlar sendikasının yeniden hayat geçirilmesi ve insan kaynakları politikasının tekrar gözden geçirilmesi ve geliştirilmesi gibi birçok umut verici reformları içermektedir.

Belirtilen reform çabalarına rağmen, son yıllarda bu bakanlıkta bir değişiklik olmadı ve tüm politika ve reformlar evraklarla sınırlı kaldı. Bu stratejide ihmal edilen, Afgan vatandaşlarının Dışişleri Bakanlığı'nın kamu hizmetini kullanmadaki statüsüdür. Dışişleri Bakanlığı'nın eksiklikleri idari ve finansal sorunlarla ve buna ek olarak devam eden etnik köken yönelim ile doğrudan bağlantılıdır. Afganistan'daki Yolsuzlukla Mücadele idaresinin değerlendirmesine göre, Dışişleri Bakanlığı personelinin işe alınmasında akraba kayırma ve ayrımcılık açıkça görülmekte etnikçilik, arka çıkma, partililik, bakanlıktaki çeşitli tarafların iç rekabeti ve üst düzey yetkililerin müdahalesi Dışişleri Bakanlığı'nın en önemli sorunlarından. Etnik köken ve nüfusun çoğunluk ve azınlık şeklinde etnik bir gruba bölünmesi, Dışişleri Bakanlığı yapısındaki bir sorundan daha çok siyasi ve ulusal bir sorundur ve çözümlenmesi gerekir. Afgan Dışişleri Bakanlığı'ndaki baskın bir politika örneği olarak Dışişleri Bakanlığı'nın büyükelçilikler ve başkonsolosluklarının idari yapısının incelenmesi, bakanlıktaki etnik ayrımcılığı vurgulamaktadır. Bu durum bakanlığın geçmişinde de etnik tekel ve bazı durumlarda etnik asimilasyonlar olmuştur. Daha basit bir dille, Dışişleri Bakanlığı'nın idari yapısında yer almak için tüm etnik kökenlilerin Peştun veya Tacikler olması ayırt edici olmaktadır.

Siyasi arenada, Dışişleri Bakanlığı'nın etnik çoğulculuğu örgütsel yapısında kurumsallaştırması esastır. Böyle bir yapının gerçekleştirilmesi, hâkim güç tarafından bir tür tarafsızlığın kabul edilmesi ve mevcut kurum ve grupların kamu menfaatlerini yükseltmeye katılımı anlamına gelir. Mevcut anayasa ve insan kaynakları politikası belgesinin kapasitelerinin kullanılması bağlamında Dışişleri Bakanlığı en uygun kurumdur. Anayasanın 22. maddesi, Afganistan vatandaşları

arasında her türlü ayrımcılığın ve imtiyazın yasak olduğunu öngörmektedir. Tüm Afgan vatandaşlarının eşitliği açıkça Anayasa'nın çeşitli bölümleri ve ilkelerinde açıkça belirtilmiş ve vurgulanmıştır. Afgan vatandaşlığına sahip olan bir bireyin kabile, ırk, bölge ve dine bakılmaksızın anayasada yer alan tüm haklara sahip olduğu yer yer belirtilmiştir. Tüm ülke vatandaşlarının yasalar ve haklar karşısında eşit olduğu ve eşit muamele görmesine ilişkin bu tür hükümler her zamankinden daha fazla gösterilmeli ve uygulanmalıdır. Bu yaklaşım, çalışma kapsamında Dışişleri Bakanlığı'nda hayata geçirilmeli ilave olarak da tüm ülke çapında uygulanarak ulusal olmalıdır. Özetle, Afganistan'da sorun olan farklı etnik kökenlere sahip olunması değil devletin bir kurumda belli etnik kökenlere ayrıcalık tanınmasıdır.

Bakanlığa ilişkin ikinci sorun olarak belirtilen idari/mali sorunlarla ilgili olarak bazı hususların üzerinde durmak mümkündür. İdari sorunların giderilmesi için yapılması gereken hukuksal düzenlemelerle ilgili en büyük zorluk, siyasi irade, kamu hizmetinde reform yapma isteksizliği ile Dışişleri Bakanlığı'nın yasal ve düzenleyici çerçevesinin eksikliği ve yetersizliğidir. İdari reform ve Dışişleri Bakanlığı'nın yapısının dengelenmesi hedefiyle hazırlanan insan kaynakları politikası belgesi, bu bakanlığın sorunlarında bir değişiklik yaratma konusunda henüz başarılı olamamıştır. Ayrıca, Dışişleri Bakanlığı'nın hizmet verme süreçlerinin karmaşıklığı hala devam etmekte ve henüz sadeleştirme ve reforma yönelik adımlar atılmamıştır. Afganistan Dışişleri Bakanlığı'nın resmi internet sitesinde dahi kuruma ilişkin kurumsal yapısı, geçmiş bakanlar gibi bilgilere yer verilmemesi hem kurumu incelemeyi hem de kurumun içinde bulunduğu sorunlu durumu yansıtmaktadır.

Bütçeleme, kaynak yönetimi, planlama, karar verme ve programın uygulanması, dikey ve yatay koordinasyon gibi temel idari prosedürlerin ayarlanması ve standardizasyonu eksikliği, özellikle bakanlığın dış ülkelerdeki temsilcilikleri ve vatandaşlarla etkileşimdeki mevcut yetersiz yaklaşımları düzenlenmelidir. İdare sürecindeki bu karmaşıklıklar hizmet sunum sürecini etkiler. Çok sayıda, uzun ve karmaşık idari süreçler ve idari yaklaşımlar, Dışişleri Bakanlığı ve kurumlarındaki uygulama sürecini zayıflatıyor ve bakanlık içindeki sorunlar yollarını potansiyel olarak kamuya açık hale getirmektedir.

Dışışleri Bakanlığı personelinin düşük kapasite ve uzmanlık eksikliği Afganistan vatandaşlarına daha iyi hizmet sağlama konusundaki başka zorluklardandır. Tabii ki, işgücü sıkıntısı yoktur, ancak çok sayıda vasıfsız çalışan, Dışışleri Bakanlığının özellikle idari ve teknik pozisyonlarına gelmiştir. Bu nedenle, bakanlığın dış ülkelerdeki temsilciliklerinde iş verimliliği eksikliği vardır. Şimdiye kadar, e-devlet ve internet araçlarının kilit idari süreçleri iyileştirmek için kullanılması, yerel yetkililerin vatandaşlarla deneyimlerini ve tavsiyelerini paylaşmalarını sağlamak için iç ve dış kurumların sistematik analizini yapacak bir sistem oluşturulmamıştır. Bu bağlamda, Dışışleri Bakanlığı'nın kamu hizmetlerinde reform yapmaya odaklanması gerekmektedir. Dışışleri Bakanlığı yolsuzluğu azaltmanın yanı sıra, hizmet sunum seviyesini ve ülke vatandaşlarının memnuniyetini arttırması gerekmektedir. Bu bağlamda yerine getirilmesi gereken temel koşul, Dışışleri Bakanlığı'nın idari ve kamu hizmeti reformunda kapsamlı bir anlayıştır. Bu bağlamda çok önemli bir konu üst düzey Dışışleri Bakanlığı yetkililerinden temsilcilikler yöneticileri ve çalışanlara kadar tüm yapının yüksek motivasyon, özgün ve inkar edilemez irade ve bağlılığının olmasıdır. Bu, özellikle Dışışleri Bakanlığı'nın dış temsilciliklerinde, her seviyede ve her yerde nitelikli ve becerikli kişilerin seçilmesini ve yerleştirilmesini gerektirir. Son olarak, Dışışleri Bakanlığı için yasal bir çerçeve oluşturması, Dışışleri Bakanlığının yönetim yapısını güçlendirmesi, işe alım süreçlerinde şeffaflık ve Dışışleri Bakanlığı görevlilerinin hesap verebilir olması idari ve kamu hizmeti yapısındaki temel reformların değiştirilmesi ve uygulanması için atılması gereken ilk adımlardır.

Afganistan'da devam eden kırılğan durum, hükümet organlarında, özellikle Dışışleri Bakanlığının reformunu ve değişimini önlemiştir. Mevcut güvenlik durumu reformların önceliğini zayıflatmış ise de on yıldan fazla bir süredir idari reform programlarının uygulanmasından sonra, genellikle koordine edilmemiş ve kısa ömürlü olmak üzere çok sayıda benzersiz girişimler başlatılmıştır.

Dışışleri Bakanlığı gibi devlet kurumları, yolsuzluğu azaltmak, hizmet sunum seviyesini ve vatandaşların memnuniyetini arttırmak amacıyla kamu hizmetlerinde reform yapmaya odaklanmalıdır. Bu bağlamda yerine getirilmesi gereken temel koşul, Dışışleri Bakanlığının idari ve kamu hizmeti reformunda geniş ve kapsamlı bir

anlayıştır. Bu konuda çok önemli bir mesele yüksek motivasyon, irade ve Dışışleri Bakanlığı yetkililerinin üst düzey yöneticilerden temsilciliklerdeki yönetici ve çalışanlara kadar her kesimin bağlılığıdır. Bu, başta Dışışleri Bakanlığı'nın dış temsilcilikleri olmak üzere her seviyede ve her yerde nitelikli ve uygun kişilerin atanmasını ve yerleştirilmesini gerektirir.

Dışışleri Bakanlığındaki idari hizmetin yapısı, yetki ve sorumluluklarını karşılayacak şekilde olmalıdır. Şeffaflık, hesap verebilirlik, verimlilik ve işe yararlılık, bütünüleştiricilik, etkinlik ve basitleştirme üzerine ve Dışışleri Bakanlığının insan kaynakları yönetimi tarafından geliştirilen yaklaşımların standartlaştırılmasına daha fazla odaklanılmalıdır. Dijital hükümetin iyileştirilmesi, verimlilik ve etkililiğin artırılmasında, çalışanların gelişiminin ve güçlendirilmesinin teşvik edilmesinde ve yolsuzluğun önlenmesinde etkili olabilir. Dijital hükümet vatandaşların yurtiçi ve yurtdışındaki devlet elektronik servislerine erişmelerini sağlayacaktır. Çalışanlar uygun şekilde eğitilmeli ve vatandaşlar bu araçların kullanılmasında doğru rehberlik almalıdır. E-devletin yaygınlaşmasına cevap olarak, idari suçlardan ve mali ve idari sorunlardan gelen şikâyetleri takip etme süreci de hızlanmakta ve başvurulara daha fazla memnuniyet vermektedir. Açıkçası, kovuşturmayaya karşı dokunulmazlık duygusu, sorunlar ve idari suiistimalin artmasında kilit faktörlerden biridir.

Dışışleri Bakanlığı personelinin sadece bir kısmı görevlerini yerine getirmek için gerekli beceri ve yeteneklere sahiptir. Ulusal bir eğitim politikası, eğitim stratejisi ve her seviyede eğitim programının geliştirilmesi ve uygulanması ile Bakanlık personelinin becerileri, kapasiteleri ve operasyonel işlevleri güçlendirilmelidir. Bunun aynı zamanda bir yan etkisi de vardır ve bu tedrici olarak eski ve yıpranmış uzmanlar yerine genç ve profesyonel uzmanların konulmasıdır. Bu tür eğitimlerde, temel ve genel bilgilerden uzmanlık becerilerine ve yüksek eğitime kadar, çeşitli imkânlar ve numuneler bulunmalıdır. Bu gibi eğitim programlarına üst ve orta düzey yöneticiler, bakanlığın üst düzey personeli ve yeni atanan personelin katılması gerekir.

Dışışleri Bakanlığının, atama, işten çıkarma ve terfi ettirme işlerinde particalığı, siyasi müdaneleri ve adam kayırmaları kenara atarak yerine şeffaf yöntemli süreci

yerleştirmek için açık bir sinyale ihtiyacı vardır. Bu, daha iyi motivasyon ve güvence ile kaliteli çalışanların peşinde koşma imkanı yaratır. Ayrıca, bu durum Dışışleri Bakanlığı içinde güvenin artmasına da neden olur. Bu nedenle, Dışışleri Bakanlığı'nın insan kaynakları tarafından derhal geliştirilen sağlam, şeffaf ve iyi iş temelli politikanın derhal uygulanması gerekmektedir. Kadınların Dışışleri Bakanlığı bünyesinde katılımı ve toplumsal cinsiyet eşitliği, ele alınması gereken çok büyük bir sorundur.

Sivil toplum kuruluşları da halkın sözcüsü olarak bakanlığının hesap verme sürecinde ve Dışışleri Bakanlığı'nın ülke içindeki ve dışındaki faaliyetlerinin izlenmesinde önemli bir rol oynayabilir. Eksik siyasi mekanizma nedeniyle, sivil toplum kuruluşları vatandaşlara ve insanlara siyasi ve ekonomik karar alma süreçlerine katılma fırsatı sağlayabilir. Sivil toplum, Dışışleri Bakanlığı'nın faaliyetlerini açıkça denetleyebilir ve böylece destek ve gözetim kültürünü yaymada yardımcı olabilir. Sivil toplum, her zamanki ve tabii temsiliyle şeffaflığı ve hesap verebilirliği uygulama konusunda büyük bir fırsata sahiptir. Sivil toplumun bakanlığın reform sürecine katılımının bir diğer yönü, halkın haklarının güvence altına alınmasında ve bunun için Dışışleri Bakanlığı'na başvururken oynadıkları rolü vurgulamaktır. Bu nedenle, Dışışleri Bakanlığı sivil toplumu önemli bir işbirlikçi olarak görmeli ve Afgan halkını aktif olarak katılmaya teşvik etmelidir. Bu, karşılıklı güven doğrultusunda önemli bir adım olur.

KAYNAKÇA

Adliye Bakanlığı, Adliye Bakanlığı'na Kayıtlı Siyasi Partiler Listesi (2018)

<http://moj.gov.af/fa/page/registered-political-parties-and-social-organizations/1700> (20 Aralık 2018)

[لیست احزاب سیاسی که از وزارت عدلیه جواز فعالیت اخذ نموده اند]

Afganistan Anayasası,

<http://www.iaccim.ir/attachments/article/166/ghanoone%20asasiye%20afghani%20stan.pdf>

[قانون اساسی افغانستان ماده های]

Afganistan Cumhurbaşkanlığı, Kabine Bakanları, <https://president.gov.af/fa/links>

[دفتر ریاست جمهوری]

Afganistan İslam Cumhuriyeti (2016) Denetim İdaresi, **İnsan Kaynakları Politikası**, Sayı 10. <http://sao.gov.af/fa/page/1564/64508/64530>

[پالیسی منابع بشری]

Afganistan İslam Cumhuriyeti, Merkezi Nüfus İdaresi, Dışişleri Bakanlığı Teşkilatında Gerçekleştirilen Reformlar,

<http://cso.gov.af/fa/page/12710/64498>

[ارزش های کاری و اهداف استراتژیک]

Afganistan İslam Cumhuriyeti İcraie Başkanlığı, Abdullah Abdullah Biyografisi, <http://ceo.gov.af/fa/page/chief-executive-officer/biography>

[زندگی نامه عبدالله عبدالله رئیس اجراییه افغانستان]

Afganistan İslam Cumhuriyeti Hükümeti, Tokyo Karşılıklı Sorumluluk Çerçeve Raporu (2013),

<https://www.baag.org.uk/sites/www.baag.org.uk/files/resources/attachments/JCMB%20Joint%20Report%20Dari-Final%20Version.pdf>

[دولت جمهوری اسلامی افغانستان "گزارش چارچوب حسابدهی متقابل توکیو" 2013]

Afganistan Maliye Bakanlığı, Milli Bütçe, 2014-2017 <http://www.budgetmof.gov.af>

Afganistan Millet Meclis (2007) **İç İşleyiş Vazifeleri**, (Meclisi Numayendegâni Afganistan Yayınları, Kabil) 2007

[اصول وظایف داخلی (آیین نامه داخلی) مجلس نمایندگان افغانستان]

Allame GH (2004) **Afganistan'da Siyasi Ve Yasal Sistemi**, (Nizam-ı Hukuki, Kabil).

[علامه غلام حیدر (1383) نظام حقوقی و سیاسی در افغانستان جدید]

Allame GH (2004) **Yeni Afganistan'da Hukuk ve Siyasi Sistem**, (Temel Hukuk Basım Yayın, Kabil)

[علامه غلام حیدر، نظام حقوقی و سیاسی در افغانستان جدید، نشریه حقوق اساسی، شماره سوم]

Anoş HA (2004) **Afganistan'ın Politika Sisteme ve Üç kuvvet etkileşim**, (Kabil Üniversitesi, Kabil)

[انوش، حسین علی (1383) نظام سیاسی افغانستان و تعامل قوه ای سه گانه، کابل، دانشگاه کابل]

Atayi Mİ (2010) **Çağdaş Afganistan'ın Kısa Tarihi**, (Çev. Cemil Rahman Kamgar) (Meywand, Kabil)

[عطایی، محمد ابراهیم (1389) نگاهی مختصر به تاریخ معاصر افغانستان، مترجم: جمیل الرحمن کامگار، کابل: میوند]

Azadi Radio (2014) Afganistan'ın dış politikasının genel hatları, <https://da.azadiradio.com/a/25438872.html> (26 Ekim 2014)

[گزارش حامد کرزی در مورد وزارت خارجه]

Azad Radio (2010) Zulmey Resul Resmen Dışişleri Bakanı Oldu, <https://da.azadiradio.com/a/1933491.html> (11 Ocak 2019)

[زلمی رسول رسماً به عنوان وزیر خارجه افغانستان معرفی شد]

BBC (2018) Afganistan'ın Mili Şuranın Tarihçesi,

<http://www.bbc.com/persian/afghanistan-45828250> (18 Ekim 2018).

[تاریخچه پارلمان افغانستان]

BBC (2017) Salahuddin Rabbani ve Ata Mohammad Nur İttifak Yaptı, <http://www.bbc.com/persian/afghanistan-42521854> (30 Aralık 2017)

[یک دست شدن صلاح الدین ربانی و محمد اعطاء نور]

BBC (2015) Afganistan Milli Devletinin Eski Bakanlarının Biyografisi, http://www.bbc.com/persian/afghanistan/2015/01/150112_fm_afghan_new_cabinet_bio, (12 Ocak 2015)

[زندگی نامه مختصر وزیران پیشنهادی دولت وحدت ملی افغانستان]

BBC (2012) Ahmed Karzai Üç Kuvvet Teşkilatının Toplantısı, http://www.bbc.com/persian/afghanistan/2012/06/120609_mar_karzai_summons_parliament (9 Ocak 2019)

[حامد کرزی یک نشست کم سابقه با سه قوه تشکیل می دهد]

BBC (2009) Hedayat Amin Arsal Biyografisi, http://www.bbc.com/persian/afghanistan/2009/07/090718_a-af-election-profile-arsala

[زندگی نامه هدایت امین ارسلان]

BBC(2007) Karzai'nin Bakanları ve Yardımcıları Kimlerdir?,
http://www.bbc.com/persian/afghanistan/2014/05/140509_k05_karzai_legacy_karzai_cabinet, (30 Mayıs 2014)

[معاونان و وزیران کرزی چه کسانی بودند]

BBC (2007) Abdurrahim Gaffurzai'nin Ölümünün 10. Yılı,
http://www.bbc.com/persian/afghanistan/story/2007/08/070821_s-ghafourzai-anniv.shtml (21 Ekim 2007)

[دهمین سالگرد درگذشت عبدالرحیم غفورزی]

Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (2010) **Afganistan'daki Sorunlar**,
Kabil:y.y.

[دفتر ملل متحد برای مواد مخدر و جرم(2010) فساد اداری در افغانستان، کابل]

Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suçlar Ofisi, Afganistan'daki İdari Sorunlar
(2010) <https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Afghanistan/Afghanistan-corruption-survey2010-Dari.pdf>

[دفتر ملل متحد برای مواد مخدر و جرم(2010) قضایای گزارش شده رشوت توسط متضررین، کابل]

Daniş S (2010) **Afganistan Temel Hukuku**, (Kabil, Nakş)

[دانش، سرور (1389) حقوق اساسی افغانستان، کابل، نقش]

Danişnamei Ariyana (2013) Mohammad Nur Ahmad Etemadi, http://database-aryana-encyclopaedia.blogspot.com/2013/09/blog-post_11.html

[زندگی نامه محمد نور اعمادی]

Danişnamei Ariyana (2009) Bonn Anlaşması,

http://database-aryana-encyclopaedia.blogspot.com/2009/08/blog-post_27.html
(17 Ocak 2019)

[مفاد موافقتانه بن]

Danişnamei Ariyana (2009) Rangin Dadfar Spanta Biyografisi, http://database-aryana-encyclopaedia.blogspot.com/2009/08/blog-post_4659.html

[زندگی نامه داکتر رنگین دادفر اسپنتا]

Danişnamei Ariyana (2008) Abdül Rahim Ghaforzai Biyografisi, http://database-aryana-encyclopaedia.blogspot.com/2008/10/blog-post_01.html

[زندگی نامه عبدالرحیم غفورزی]

Dehkhudah AA (1946) **Dehoda'nın Sözlüğü**, (Tahran Üniversitesi, Tahran)

[دهخدا، علی اکبر (1325) لغتنامه دهخدا، تهران: دانشگاه تهران، واژه دولت]

Delavarpour E (2016) Diplomasinin Eksiklikleri ve Güçlendirilme Yolları, **Meclis ve Stratejiler Dergisi**, Sayı 88.

[دلوارپور، اقدم(1395) کاستی ها و راهکارهای توانمندسازی دیپلماسی، تهران: مجله مجلس و راهبرد، شماره 88]

Deutsche Welle, Dışişleri Bakanlığı Kendi Tanıdığını İşe Alıyor, 03 Mayıs 2015
<https://m.dw.com/fa-af/خویش‌خوری-در-استخدام-کارمندان-وزارت-خارجہ-افغانستان/a-18494570>

[خویش خوری در استخدام کارمندان وزارت خارجه افغانستان]

DrShafiee Blog, Afganistan'da Devlet İnşa Süreci,
<http://drshafiee.blogfa.com/post/82>,

[فرایند دولت سازی در افغانستان]

Ebu'l-Hamd A (1997) **Siyasetin temelleri**, 7.Basım, (Asr Basım Yayın, Kabil)

[ابوالحمد، عبدالحمید (1376) مبانی سیاست، کابل، انتشارات عصر، جلد 7]

Etilaat Roz (2019) Aile Hükümeti,

<https://www.etilaatroz.com/49967/%D8%AD%DA%A9%D9%88%D9%85%D8%AA-%D8%AE%D8%A7%D9%86%D9%88%D8%A7%D8%AF%D9%87%E2%80%8C%D9%87%D8%A7/> (10 Ocak 2019)

[حکومت خانواده ها]

Farrokh SM (1992) **Afganistan'ın Siyasi Tarihi**, (Qaqnos Yayın, Tahrán)

[فرخ، سید مهدی (1371) تاریخ سیاسی افغانستان، تهران: ققنوس]

Fayyaz AA (2013) **Afganistan'ın Çağdaş Tarihi**, (Badakhshan Yayınevi, Meşhet)

[فیاض، علی اکبر (1392) تاریخ معاصر افغانستان، مشهد، نشر بدخشان]

Fazeli KH (2007) **Afganistan'ın Politika Sistemi ve Üç kuvvet etkileşimi**, (y.y.), Kabil)

[فاضلی، خادم حسین (1386) نظام سیاسی افغانستان و تعامل قوای سه گانه، کابل]

Ferheng MMS (1995) **Afganistan'ın Son 500. Yılı**, 2. Basım, (Ariyana Afis Perintez, Pişavur).

[فرهنگ، میر محمد صدیق (1374) افغانستان در پنج قرن اخیر، پشاور، آریانا افیس پرنیتز، ج دوم]

Flur W (2005) Dışişleri Bakanlığı Tarihçesi, Javad Karimi (çev), **Dış İlişkiler Tarihi Dergisi**, Sayı 24, 2005

[ویلیم فلور (1384) تاریخچه وزارت امور خارجه، مترجم: جواد کریمی، تهران: مجله تاریخ روابط خارجی، شماره 24]

Gayret GS (2010) **Mahmut Tarzi'nin Anıları**, (Miwand Yayınları, Kabil).

[غیرت، غلام سخی (1389) خاطرات محمود طرزی، کابل: انتشارات میوند]

Genç Gazeteciler Sitesi (2013) Afganistan Devletinin Kurumsal Yapısı,

<https://www.yjc.ir/fa/news/4650863/> (22 Kasım 2013)

[نگاهی بر ساختار حکومت افغانستان]

Ghubar MGM (1973) **Tarih Yolculuğunda Afganistan**, (Mohsen, Kabil)

[غبار، میر غلام محمد (1352) افغانستان در مسیر تاریخ، کابل، محسن]

Glosbe, Loya, <https://fa.glosbe.com/ps/fa>.

[لغت نامه پښتو]

Hasıf H (2014) **Başkanın Amerika Birleşik Devletleri, Fransa ve Afganistan'daki Görev ve İşlevleri**, (Payame Noor Üniversitesi, Kabil)

[حسيف، حفیظ الله (1393) اختیارات و وظایف رئیس جمهور در آمریکا، فرانسه و افغانستان، دانشگاه پیام نور]

Haşimi SH (2016) **Afganistan'da Kamu Hizmeti Reformu**, Badakshan: y.y.,
[هاشمی، سید حشمت الله (1395) اصلاحات خدمات ملکی در افغانستان]

Hushdar (2018) **Dışişleri Bakanlığı Üst Düzeyi Güçlü Kişilerin Elinde**,
<https://www.hushdar.com/1397/09/10/3567/> (20 Kasım 2018)
[پست های مهم وزارت خارجه افغانستان در اختیار افراد وابسته به قدرتمندان است]

İçişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı İstihdam Sürecindeki Düzensizlikleri İzleme ve Değerlendirme Bağımsız Ortak Komitesi, 2015, 2.
[https://www.mec.af/files/2015_06_03_MOFA_Paper_\(Dari\).pdf](https://www.mec.af/files/2015_06_03_MOFA_Paper_(Dari).pdf)
[وزارت امور داخله (1394) کمیته مستقل مشترک نظارت و ارزیابی، بی نظمی ها در پروسه استخدام وزارت امور خارجه]

Kankor Afghanistan, Zarar Ahmad Osmani Biyografisi,
<http://kankorafghanistan.com/hub/1307/>
[زندگی نامه ضرار احمد عثمانی]

Khavafi YA (2002) **Afganistan'ın Son Dönem Kralları**, (Şeriatı Yayınevi, Tahran)
[خوافی، یعقوب علی (1381) پادشاهان متأخر افغانستان، تهران: نشر شریعتی]

Kıştmend SA (2002) **Siyasi Notlar ve Tarihsel Olaylar**, (Nacib Kabir Yayınları, Kabil)
[کشتمند، سلطان علی (2002) دست نوشته های سیاسی و حوادث تاریخی، کابل، نجیب کبیر]

Mahkemelerin Teşkilatı ve Yetkileri Hakkında Kanunu,
http://moj.gov.af/content/files/OfficialGazette/01101/OG_01109.pdf
[قانون تشکیلات و صلاحیت محاکم]

Medeni SC (1997) **Siyasi Bilimler Genel Bakış ve Temelleri**, (Payende Basım Yayın, Tahran)

[مبانی و کلیات علوم سیاسی، تهران: پایدار 1376 مدنی، سید جلال الدین]

Ministry of Finance, Islamic Republic of Afghanistan, Directorate General Budget, Ana bütçe nedir?, <http://www.budgetmof.gov.af/index.php/fa/faq/195-what-is-core-budget>

[بودجه اصلی چیست؟]

Ministry of Finance, Islamic Republic of Afghanistan, Directorate General Budget, Dışişleri Bakanlığı Bütçesi, <http://www.budgetmof.gov.af/index.php/fa/85-news/163-events-news>

[بودجه وزارت امور خارجه]

Ministry of Finance, Islamic Republic of Afghanistan, Directorate General Budget, Kalkınma bütçesi nedir? <http://www.budgetmof.gov.af/index.php/fa/faq/192-what-is-off-budget>

[بودجه انكشافی]

Ministry of Finance, Islamic Republic of Afghanistan, Directorate General Budget, <http://www.budgetmof.gov.af>

[ساختار بودجه]

Ministry of Foreign Affairs, Biography of H.E. Salahuddin Rabbani Minister of Foreign Affairs, <https://www.mfa.gov.af/minister-of-foreign-affairs/biography.html>

Ministry of Foreign Affairs, Dışişleri Bakanlığı İdari Reform ve Sivil Hizmetleri Komisyonu'nun İthamlarıyla İlgili Açıklama Yapmıştır, (30 Ocak 2019) <https://www.mfa.gov.af/fa/press-releases/mfa-press-release-regarding-the-iarcs-baseless-allegations.html>

اعلامیه ی وزارت امور خارجه در پیوند به اتهامات بی بنیاد کمیسیون مستقل اصلاحات اداری و [خدمات ملکی]

Müfrit AA (2012) **Etnik Birliktelik Üzerine Etkili Faktörlerin Araştırılması**, (Sistan ve Baluçistan Üniversitesi Yayınları, Sistan ve Baluçistan)

[مفرد، امیر عباس (1391) بررسی عوامل موثر و تاثیرگذار در هم گرایی قومیت ها، انتشارات دانشگاه سیستان و بلوچستان]

Narkotik Madde İle Mücadele Kanunu, <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=5475b6634>

[قانون مبارزه علیه مواد مخدر]

Nunn Asia (2015) Afganistan Kabinesi: sorunlar ve endişeler, (28 Ocak 2015) <https://www.nunn.asia/35868/ها-نگرانی-مشکلات-افغانستان>

[کابینه افغانستان: مشکلات و نگرانی ها]

Payam Aftab, Salahuddin Rabbani Biyografisi, <http://www.payam-aftab.com/fa/doc/report/17868/>

[زندگی نامه صلاح الدین ربانی]

Rafi H (1991) **Afganistan'ın Kapsamlı Tarihi**, (Anis, Herat).

[رفیع، حبیب الله (1370) تاریخ فشرده افغانستان، هرات: انیس]

Resmi Gazete (2013) **Diplomatik ve Konsolosluk Çalışanları Yasası**, Kabil: Dışişleri Bakanlığı Basım, Sayı 1105.

[قانون کارکنان دیپلماتیک و قونسلی، 1392، جریده رسمی، شماره 1105]

Rid M (2014) Daha İyi Bütçeleme, Eğitim ve Sağlık Sektöründe Ulusal Bütçenin ve Hizmetlerin Verimliliğinin Değerlendirilmesi, <http://www.epd-afg.org/wp-content/uploads/2014/03/OSA-Report-Dari.pdf>

[ماریتس رید (2014) ارزیابی موثریت بودجه ملی و عرضه خدمات در سکتور معارف و صحت، ترتیب بودجه بهتر و دموکراسی، موسسه برابری برای صلح]

Sadeqi N (2010) Afganistan Geçici Hükümeti ve Siyasi Partilerin Faaliyetlerinin Eleştirilmesi ve İncelenmesi, **Shahid Yaran Dergisi**, Sayı 59.

[صادقی، نعمت الله (1389) نقد و بررسی عملکرد دولت انتقالی و احزاب سیاسی افغانستان، کجله شاهد یاران، شماره 59]

Tamana F (2015) **Afganistan'ın Bölgesel İşbirliği Alanındaki Dış Politikası**, (Stratejik Araştırmalar Merkezi, Dışişleri Bakanlığı Yayınları, Kabil)

[فرامرز، تمنا (1394) سیاست خارجی افغانستان در سپهر همکاریهای منطقه‌ای، کابل: مرکز مطالعات استراتژیک وزارت امور خارجه]

Tarzi M (1976) **Mahmud Tarzi'nin Makaleleri**, (Beyhaki, Kabil)

[طرزی، محمود (1355) مقالات محمود طرزی، کابل بیهقی]

Tasnim News, Afganistan Milli Devlet Dairelerinde Etnisitenin Etkisi Üzerine Vurgu, <https://www.tasnimnews.com/fa/news/1396/07/02/1528735/>

نفوذ قوم- گرایبی در ادارات دولتی- وحدت ملی- افغانستان-را نشانده رفته است [نفوذ قوم‌گرایی در ادارت دولتی]

Virgool, Amerika'daki Afganistan Elçiliği Politikasının Bozulması, 2018

جستجو-سیاست-سفارت-فساد-خویشخوری-و- <https://virgool.io/@sayedenam.salehi/> -ic9fpkgtbzx

قانون‌شکنی-افغانستان-در-آمریکا [جست‌وجو سیاست سفارت - فساد، خویش‌خوری و قانون‌شکنی - افغانستان در آمریکا]

Voice of America, Afganistan Hükümeti, Dışişleri Bakanlığı'nı yolsuzluk ve kifayetsizliğe mahkum etti (29 Ocak 2019)

<https://www.darivoa.com/a/4763489.html> [حکومت افغانستان وزارت خارجه را به فساد و بی کفایتی متهم می کند]

Zandfard F (2007) Geçmişte Dışişleri Bakanlığı'nın Yapısı, **Siyasi Bilgiler Dergisi**, Sayı 243.

[زندفرد، فریدون (1386) ساختار وزارت امور خارجه در گذشته، تهران: مجله اطلاعات سیاسی، شماره 243]

Zargirinejad GH (2012) Diplomasi Adabı, **Dış İlişkiler Tarih Dergisi**, Sayı 51

[زرگری‌نژاد، غلامحسین (1391) آداب دیپلماتیک، تهران: مجله تاریخ روابط خارجی، شماره 51]

8am, Siyasi Partiler Diplomasi Sisteminin Koltuklarını Alıyor, <https://8am.af/the-monopoly-of-diplomatic-device-posts-by-political-party-representatives/>

[انحصار پست‌های دستگاه دیپلماسی توسط نمایندگان احزاب سیاسی]

8am, 1.650 Kişi Kanunsuz Diplomatik Pasaport Almıştır, (6 Nisan 2015)
<https://8am.af/x8am/1394/01/17/4650-tons-of-illegal-passports-are-politically-bhgvnh/>

[۴۶۵۰ تن به‌گونه غیرقانونی پاسپورت سیاسی دارند]

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı – Soyadı : Mujtaba SHAFaq
Uyruğu : Afgan İslam Cumhuriyeti
Doğum Yeri ve Tarihi : Sarepol – 27 Mayıs 1988
Tel. : 0537 833 39 93
E-posta : mujtabashafaq12@gmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Lisans	Balkh Üniversitesi Journalizm Fakóltesi	2012

İŞ DENEYİMLERİ

Yok

YABANCI DİL

İngilizce

Türkçe